

ET KJØNNSPERSPEKTIV PÅ FENGSELSBETJENTERS SIKKERHET

Sonja Melby

Vår 2007

Kriminologi (master – to år)

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Juridisk fakultet

Universitetet i Oslo

INNHOLDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	7
FORORD	9
1. INNLEDNING	11
1.1. TEMA FOR OPPGAVEN	11
1.2. BEGREPSAVKLARINGER	12
1.3. EGNE ERFARINGER	13
1.3.1. KVINNELIG BETJENT I ET MANNSFENGSEL	14
1.4. KJØNNSPERSPEKTIV	20
1.4.1. KJØNN	21
1.5. AVGRENSNING	26
1.6. OPPGAVENS OPPBYGNING	27
2. METODE	28
2.1. VALG AV METODE	28
2.2. UTGANGSPUNKTET	29
2.3. FORFORSTÅELSE	32
2.4. EKSTRABETJENTROLLEN OG EGEN PÅVIRKNING	33
2.5. FØRSTEGANGSKONTAKT	35
2.6. INTERVJU	36
2.6.1. UTVELGELSEN	36
2.6.2. INTERVJUGUIDEN	38
2.6.3. INTERVJUETS GJENNOMFØRING	38
2.6.4. REGISTRERINGSTEKNIKK	39
2.6.5. INTERVJUPERSONENE	40
2.6.6. INTERVJUEREN	42
2.7. BEARBEIDING AV INTERVJUMATERIALET	43
2.7.1. BLIR TIL MASTERAVHANDLING	43
3. FENGSELSBETJENTERS ARBEID	44
3.1. HVA GJØR EN FENGSELSBETJENT? VOLD OG RISIKO	44
3.2. SIKKERHET	49

3.3. Å <i>GJØRE</i> SIKKERHET	55
3.4. BARRIERER FOR KVINNELIGE FENGSELSBETJENTER	57
3.5. POSITIV, MEN SKEPTISK	60
3.6. TAUSE FELTER?	66
4. KVINNELIGE VERSUS MANNLIGE BETJENTER	68
4.1. HISTORIKK	68
4.2. FORDELER VED MANNLIGE FENGSELSBETJENTER	70
4.2.1. FYSISK STYRKE	71
4.2.2. MYNDIGHET OG KYNISME	71
4.3. ULEMPER VED MANNLIGE FENGSELSBETJENTER	72
4.3.1. PROVOSERENDE OG DÅRLIGERE PÅ KOMMUNIKASJON	72
4.3.2. VISITERING AV MOTSATT KJØNN	72
4.4. FORDELER VED KVINNELIGE FENGSELSBETJENTER	73
4.4.1. KOMMUNIKASJON, FORSTÅELSE OG FREMSYN	73
4.4.2. EMPATISK OG BEROLIGENDE	74
4.4.3. OMSORG	74
4.4.4. VENNLIGE RELASJONER	76
4.4.5. EN LITEN DIGRESJON	79
4.4.6. MINDRE AGGRESSIVITET	80
4.4.7. MINDRE KONFRONTASJONER	81
4.4.8. LETTERE Å SNAKKE MED	81
4.5. ULEMPER VED KVINNELIGE FENGSELSBETJENTER	82
4.5.1. FYSISK SVAKERE	82
4.5.2. ANDRE NEVNTE ULEMPER	88
4.5.3. OVERFOKUSERING	89
4.5.4. FOR NÆRE RELASJONER	90
4.5.5. FEMININITET	94
4.6. DIKOTOMIER	95
5. MASKULINITET	98
5.1. DEFINISJON	98
5.2. MACHOKULTUR?	100
5.3. KRIMINALOMSORG?	102
5.4. STIGMATISERING AV KVINNELIGE BETJENTER?	105

6. DISKREPANS	108
6.1. TRYGGHET	108
6.2. BEMANNING	109
6.3. UFAGLÆRTE	111
6.4. KRUS	113
6.5. STATISK OG DYNAMISK SIKKERHET	116
6.6. MULIGE FORKLARINGER	117
7. AVSLUTNING	120
7.1. OPPSUMMERING	120
LITTERATUR	123
VEDLEGG	131

Tittel på oppgave: «Et kjønnsperspektiv på fengselsbetjentes sikkerhet»

Student: Sonja Melby

Veileder: Liv Finstad

Institutt: kriminologi og retts sosiologi

År: 2007

SAMMENDRAG

Denne studien tar for seg fengselsbetjentes opplevelse av egen sikkerhet på jobben, i tillegg til at den legger vekt på betydningen av kjønn, med fokus på kvinnelige betjenter i forhold til fengsler med mannlige innsatte. For å få et innblikk i dette, bygger oppgaven på kvalitative intervjuer med andre års aspiranter ved Kriminalomsorgens utdannings senter KRUS. I oppgaven forsøker jeg å formidle deres oppfatninger og tanker om sikkerheten for seg selv, samt synspunkter vedrørende kvinnelige og mannlige betjenter. I tillegg til eget intervjumateriale trekker jeg inn tidligere forskning og undersøkelser, for ytterligere å belyse problemstillingen i avhandlingen.

Hovedresultatene av undersøkelsen viser at samtlige av mine informanter føler seg trygge i jobbsammenheng, til tross for at de ser et forbedringspotensial ved flere aspekter angående sikkerheten, for eksempel i forhold til å kunne øke bemanningen. Denne trygghetsfølelsen ser jeg imidlertid i sammenheng med at det stort sett går fredelig for seg i fengslene, og at det derfor er sjelden ansatte kommer ut for situasjoner hvor egen og andres sikkerhet står i fare. Når det gjelder betydningen av kjønn, har det gjennom ulike studier vært bekreftet at kvinnelige betjenter i mannsfengsler har hatt problemer med å bli godtatt av mannlige kolleger, blant annet på grunn av frykten for at kvinnelige betjenter ikke vil være i stand til å beskytte seg selv eller andre i voldelige situasjoner. Mine informanter var imidlertid positive til kvinnelige betjenter, men både de mannlige så vel som de kvinnelige aspirantene, innrømmet å ha betenkeligheter dersom kvinneandelen blir større enn 50 %. I den sammenheng erkjente flere av informantene at følelsen av trygghet ville minke.

FORORD

Arbeidet med en oppgave som denne tar tid og innebærer en innsats fra flere enn forfatteren selv. En stor takk til Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS, som tok godt i mot meg og var velvillige i forhold til mitt prosjekt. Spesielt vil jeg takke min kontaktperson ved KRUS, Anne Mari Dahl, for god hjelp. Samtidig vil jeg rette en særskilt takk til alle aspirantene som tok seg tid og deltok i mitt prosjekt. Uten dere hadde det ikke blitt noen oppgave.

Min veileder, Liv Finstad, vil jeg takke for oppmuntring, støtte og kloke kommentarer til alt jeg har levert av materiale. Har satt stor pris på å ha deg som veileder!

Jeg vil også rette en takk til Roar Øvrebø i Norsk Fængsels- og Friomsorgsforbund (NFF) for idé til hvilken vei prosjektet mitt skulle gå etter avslaget fra Ullersmo fængsel. Også en takk til Yngve Hammerlin for tilbakemelding på spørsmål jeg stilte.

Mine to gode studievenninner, Anja og Else, fortjener også en takk. Takk for alle hyggelige stunder og støtte underveis. Studietilværelsen ble lettere sammen med dere!

Også en stor takk til min kjempegode venninne, Eldri, som tok seg tid til å lese korrektur.

En spesielt stor takk til mamma og pappa som alltid er der for meg, og som alltid har støttet meg og oppmuntret meg.

Sist, men ikke minst, vil jeg rette en stor takk til Rune. Tusen takk for all den støtte du har vært som kjæreste og venn!

Feiring, mai 2007

Sonja Melby

1. INNLEDNING

1.1. Tema for oppgaven

I denne avhandlingen skal fengselsbetjentes sikkerhet stå sentralt, men hvor jeg ønsker å se dette gjennom «kjønnsbriller». Temaet for oppgaven er derfor: «Et kjønnsperspektiv på fengselsbetjentes sikkerhet».

Hvorfor skrive om fengselsbetjentes sikkerhet i et kjønnsperspektiv? Grunnen til at jeg har valgt denne problemstillingen er min interesse for fengsel. Fengselssosiologi er noe jeg hele tiden har syntes vært spennende. Årsaken til denne nysgjerrigheten kan være et resultat av at fengselssystemet er et såpass lukket system, slik at det er vanskelig å vite og forstå noe om «fengselsverdenen» uten å ha vært tilknyttet den på en eller annen måte. Generelt tror jeg flesteparten i befolkningen vet lite om fengselstilværelsen både for innsatte og ansatte, dette var også inkludert meg selv. Etter det jeg vet er det også lite litteratur om fengselsbetjenter i Norge på grunnlag av kvalitative intervjuer. Den norske fengselslitteraturen har som oftest hatt fokus på innsattes situasjon (se for eksempel Mathiesen (1964) og Finstad og Gjetvik (1990) angående dette). Likevel er det noe norsk litteratur som spesielt tar for seg fengselsbetjenter, og her kjenner jeg blant annet til to hovedfagsoppgaver skrevet av henholdsvis Basberg (1999) og Grøvdal (2001). En del av den forskningslitteraturen jeg kommer til å referere til vil også omhandle fengselsbetjenter i utenlandske fengsler, noe som vil kunne innebære begrensninger med hensyn til å overføre beskrivelser og perspektiver til norske forhold. Fengselsstruktur og kriminalpolitikk vil variere mellom ulike land, og det vil være viktig å ta dette i betraktning når man gjør ulike sammenligninger.

Med utgangspunkt i min interesse og ønske om mer kunnskap på området, søkte jeg derfor jobb som ekstrabetjent ved Ullersmo fengsel og jobbet der i syv-åtte måneder i 2005. Dette ble en meget spennende og lærerik periode for meg. Gjennom arbeidet som vikarierende fengselsbetjent og med tanke på et forestående masterprosjekt, ble denne tiden selve innfallsporten og ideen til oppgaven.

Målet med avhandlingen vil være å belyse et tema som det ikke har vært skrevet så mye om. Her vil norske fengselsbetjentes sikkerhet på jobben være i fokus, samtidig som jeg tar

utgangspunkt i kjønn og har dette som analytisk ramme. Grunnen til at jeg trekker inn kjønn i min oppgave, er fordi jeg ser dette som en fruktbar innfallsvinkel i analysen av mitt materiale. Da jeg startet arbeidet, var imidlertid kjønnsperspektivet langt unna. Dette var noe som avtegnert seg underveis mens jeg jobbet med oppgaven. I arbeidet med intervjumaterialet ble det klart at betydningen av kjønn stod sentralt, og jeg har derfor valgt å trekke dette inn i oppgaven.

1.2. Begrepsavklaringer

Jeg ser det som enklest både for leseren og meg selv å forklare ord og begreper underveis ettersom de dukker opp. Det er imidlertid enkelte ord som vil bli brukt gjennomgående i oppgaven, og som jeg derfor vil si litt mer om her. For det første ønsker jeg å bruke ordet *informant* om mine intervjuobjekter. Begrunnelsen er så enkel som at det er dette som faller mest naturlig for meg.

For det andre har jeg valgt å bruke ordet *innsatt* om mennesker som er fengslet og frarøvet friheten på grunn av begåtte forbrytelser. Å bruke ordet *innsatt* fremfor *fange* er en naturlig del av mitt vokabular. Da jeg jobbet ved Ullersmo fengsel kan jeg huske at det var dette ordet som ble brukt, både blant betjenter og innsatte selv. De fleste av mine informanter brukte også ordet *innsatt*. I pressen, i hverdagspråket og i offentlige dokumenter er også ordet *innsatt* blitt mer og mer vanlig. Fagmiljøet jeg tilhører, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, har derimot hatt tradisjon for å bruke ordet *fange*, nettopp for å fremheve hva det vil si å sitte i et lukket fengsel. Mennesker er fanget, mens andre mennesker passer på slik at de ikke slipper unna. Om dette skriver Grøvdal:

Gjennom å bruke ordet *innsatt* trekker vi tankene bort fra det ubehagelige. Ordet har et preg av noe nøytralt, og leder tankene bort fra tvangen, og fra det at vi kanskje når det kommer til stykket, oppfatter det å fengsle noen som vanskelig, ja kanskje til og med som smertefullt. Samtidig er det heller ikke helt uproblematisk å bruke ordet *fange* som beskrivelse på mennesker. Det er ikke sikkert at folk som sitter i fengsel ønsker å bli kalt *fange*. Det er ingen ærefull tittel, og ordet røper i tillegg hjelpeløshet og manglende råderett over eget liv (Grøvdal, 2001:5-6).

For det tredje ønsker jeg å bruke ordet *fengselsbetjent* fremfor ordet *fangevokter*. *Fengselsbetjent* var et ord som konsekvent ble brukt den tiden jeg jobbet ved Ullersmo fengsel. Jeg kan ikke huske at verken innsatte eller betjenter selv brukte ordet *fangevokter*.

Også mine informanter brukte gjennomgående ordet fengselsbetjent. Dette tror jeg kan være fordi betjentene ikke føler seg hjemme i fangevoktertittelen. Å være fengselsbetjent er mer enn vokter- og kontrollrollen. Flere av mine kolleger ved Ullersmo fengsel opplevde nemlig jobben sin som en servicevirksomhet eller en form for sosialarbeid. Mitt opphold som ekstrabetjent gjør også at jeg kjenner meg igjen i dette. Jeg ser ansattes jobb i fengsel som mer enn det å være fangevokter. Dette ymtet også noen av mine informanter inn på. Einar sa det slik:

Vi skal være der for å ta vare på dem (innsatte) (...) Vi er helsearbeidere på en måte.

Også Grøvdals avhandling bekrefter dette. De fleste fengselsansatte hun møtte mente de var *både* fangevoktere og fengselsbetjenter, da fengselsjobben består både av kontroll og hjelp. Noen følte seg ikke hjemme i noen av yrkestitlene. Derimot var det ingen av de fengselsansatte Grøvdal traff som bare ville være fangevokter. Svært få følte seg fortrolig med fangevoktertittelen (Grøvdal, 2001:6-7).

1.3. Egne erfaringer

Selv om fokuset på oppgaven er fengselsbetjenter, så vil det være vanskelig å skrive om betjenter uten også å skrive om innsatte. I det daglige arbeidet står fengselsbetjentene i relasjon til innsatte, og avhandlingen vil derfor til dels også være om innsatte. Selv vil jeg ha en plass i avhandlingen på den måten at jeg ønsker å berette om egne erfaringer. Dette vil være med på å fortelle litt om forforståelsen min. Det vil kunne klargjøre utgangspunktet mitt og egen innvirkning på forskningsprosessen. For å peile meg inn på temaet for denne avhandlingen, ønsker jeg å innlede med egne historier fra tiden jeg jobbet som ekstrabetjent ved Ullersmo fengsel. Dette vil være historier som ikke berører sikkerhetsmessige forhold i fengslet, da alle som jobber i kriminalomsorgen er underlagt taushetsplikt i forhold til det man får vite i tjenesten.

Først vil jeg imidlertid si noen ord om Ullersmo fengsel. Fengslet tilhører Kriminalomsorgen region nordøst og ligger på Kløfta i Ullensaker kommune. Det er en enhet med høyt sikkerhetsnivå og kun for mannlige innsatte. Fengslet har en ordinær kapasitet på 180 plasser.

I tillegg har Ullersmo fengsel en avdeling på Kroksrud, hvor det er lavere sikkerhetsnivå. Her har de en ordinær kapasitet på 60 plasser.

De månedene jeg tilbrakte som ekstrabetjent, jobbet jeg kun ved Ullersmo fengsel og ikke ved Kroksrud. Denne tiden ser jeg tilbake på som en spennende periode, men i ettertid skulle jeg ønske at jeg hadde skrevet dagbok over dagene der. Det har nå gått to år siden jeg jobbet ved fengslet, og det ville ha vært en stor fordel i forhold til arbeidet med denne oppgaven om jeg hadde hatt en logg over vaktene. Historiene jeg kommer med er derfor basert på hukommelsen og det jeg erindrer, med de feil og mangler det innebærer.

Widerberg innleder også med egne historier i boken *Kunnskapens kjønn* (1994), noe hun kaller minnearbeid. Minnearbeid er personlige erfaringshistorier fra eget liv, det vil si minner eller erindringer man selv har fra fortiden. Minnehistoriene kan være av forskjellig art og inkluderer enkelthendelser, situasjoner eller følelser som har vedvart over et lengre tidsrom. I denne sammenheng forteller Widerberg om egne historier for å kunne se kjønn på en ny måte. Boken er med andre ord en problematisering av kjønn, hvor hun mener problemet med kjønn er at vi tar det for gitt. Mitt poeng med å starte oppgaven ved å introdusere egne opplevelser, vil være å bane leseren vei inn på temaet mitt.

I likhet med Widerberg ønsker jeg ikke å stoppe opp ved meg som person når jeg velger å bruke egne historier. Widerberg skriver: «Hensikten er likevel ikke å stanse ved meg som person, men å reflektere over det subjektive momentet i disse historiene, det vil si den erfaringsbaserte handlekraften jeg kan tenkes å dele med flere, og som jeg hermed inviterer leseren til å reflektere over» (Widerberg, 1994:14). Med stor sannsynlighet er det fengselsbetjenter som til daglig opplever det jeg gjorde, og noen vil kunne gjenkjenne seg i det jeg erfarte.

1.3.1. Kvinnelig betjent i et mannsfengsel

Under opplæringen ved Ullersmo fengsel husker jeg spesielt at betjentene som lærte meg opp, spurte om jeg hadde tenkt over at jeg skulle være kvinnelig betjent i et mannsfengsel. Dette var noe jeg hadde tenkt på, men jeg fikk inntrykk av at familien min hadde reflektert mer over det, i alle fall på den måten at de var bekymret. Dette var også tilfelle for de fleste

informantene jeg intervjuet, både kvinner og menn. De hadde enten en mor, far eller samboer/ektefelle som var litt engstelige for deres valg av yrke. Mine informanter så dette derimot sammen med at familien hadde lite kjennskap til fengselsvesenet, noe jeg ser på som en plausibel forklaring til familienes urolighet. Tilbake til min families betenkeligheter, så skulle det vise seg at vikariatet mitt skulle gå temmelig smertefritt. Det at jeg var kvinne og ikke minst ny vikar i et mannsfengsel, så jeg faktisk i noen tilfeller på som en fordel. Jeg tror at innsatte kanskje syntes det var litt spennende, og på den måten ble de mer lydthøre for beskjeder jeg ga og var litt «snillere» mot meg. Samtidig merket jeg at enkelte prøvde å teste meg litt for å se hvordan jeg reagerte, for eksempel i forhold til slengbemerkinger. Andre prøvde å tøyne grensene og ljuge om regler og rutiner, ettersom jeg var ny og ikke hadde 100 % oversikt over reglementet. I forbindelse med dette lærte jeg imidlertid å alltid sjekke med mine kolleger først, slik at jeg sa og gjorde det riktige overfor innsatte og på den måten unngå konfrontasjoner. Det å være kvinne følte jeg dessuten kunne lette litt på atmosfæren i enkelte tilfeller. Det ble alltid god stemning hvis jeg ble med dem å spille kort, spill, bordtennis eller var med på trening. Om dette var fordi jeg var kvinne eller at det var fordi en betjent viste interesse for deres hverdag, vet jeg ikke. Frank i mitt intervjumateriale nevnte nettopp dette med å ha mange kvinnelige betjenter på jobb:

Det blir jo en litt annen stemning (...) Det blir mye mat og kos. Ikke kos (ler).

Det samme sa Mari:

Merket det og det var det mange innsatte som sa også, at det var mye roligere stemning på avdelingen når det var damer på jobb. De (innsatte) oppførte seg bedre, for de kunne ikke begynne å krangle med oss damer, liksom. Det blir ikke fullt så machokultur på avdelingen. De skal ikke hevde seg eller tøffe seg. Det blir mer sånn kosestemning på avdelingen når det er damer på jobb.

Samtidig merket jeg at det også var noen innsatte som ikke tolererte kvinnelige betjenter, i all hovedsak innvandrete folk – for å bruke Larsen (1997) sin betegnelse på mennesker som ikke har norsk opprinnelse (Larsen bruker betegnelsen «innvandret folkeslag (...) når det ikke skilles mellom norsk statsborgerskap og statsborgerskap i andre land, og for å markere at dette er folkegrupper som utgjør en særegen, men likeverdig del av den samlede befolkningen i Norge» Larsen, 1997:146). Dette var innsatte som aldri hilste på meg, alltid var sure, så stygt

på meg og som hadde vanskeligheter med å ta i mot beskjeder fra meg. Også flere av mine informanter hadde opplevd dette, blant annet Mari:

Du har innsatte som ikke har noen respekt for kvinnelige betjenter. Jeg har hatt en innsatt som synes det har vært vanskelig å ta i mot beskjeder og ordre fra kvinnelige betjenter. Det har vært noen av dem, men jeg har aldri opplevd at det har vært noe stort problem. Det er stort sett utenlandske.

Som sagt, synes jeg tiden som kvinnelig betjent gikk veldig greit. Det ble selvfølgelig en del kommentarer fra innsatte og plystring i gangene, men dette synes jeg ikke overskred mine grenser for hva jeg kunne tolerere. Ofte bare overhørte jeg det de sa. Etter min mening kan man ikke være altfor hårsår i en slik type jobb, men samtidig kunne si i fra hvis man synes grensene blir overtrådt. Likevel var det én innsatt jeg syntes det ble litt ubehagelig å omgås, fordi han ble ganske opptatt av meg. Når jeg var på hans avdeling ble han sittende på vaktboksen, han lagde mat til meg eller maste til stadighet om at vi skulle spille kort. Til tross for at jeg ga klare signaler om at han ikke måtte mase så mye, at jeg ikke ønsket mat eller at han ikke kunne sitte på vaktboksen hele tiden, så var dette vanskelig for han å forstå. Kanskje burde jeg ha vært enda mer direkte, men samtidig ønsket jeg ikke å komme på kant med han, da han var fengslet for en særdeles grov forbrytelse. Dessuten følte jeg det var vanskelig å være klar i talen, fordi jeg manglet erfaring og visste ikke helt hvordan jeg skulle hankses med situasjonen. Enkelte ansatte var veldig forståelsesfulle i denne sammenhengen og lot meg gjerne utføre oppgaver i den andre fløyen hvor den aktuelle innsatte ikke hadde celle, mens de tok ansvar for avdelingen hvor vedkommende innsatt bodde. Dette synes jeg ofte var en lettelse. Dersom jeg skulle ha vært mye på denne avdelingen måtte jeg nok ha tatt mer tak i saken, men ettersom jeg var vikar jobbet jeg på alle avdelinger og hadde derfor ikke veldig mange vakter der. Denne saken var derimot ikke unik, og ansatte fortalte meg at det hadde vært liknende tilfeller med den samme innsatte tidligere og at dette hadde vært et problem. Også en av mine kvinnelige informanter, Mari, hadde opplevd en liknende situasjon. Om dette sa hun:

Det er jo veldig liten tilgang på damer stort sett for de som sitter i fengsel, så det hender jo det blir litt overfokuset på oss som er der (...) Jeg hadde en fange som på en måte ble litt for opptatt av meg, som jeg følte at begynte å bli litt ubehagelig. Og da gikk jeg til ledelsen og det var kjempeåltreit (...) Snakket også med den innsatte og jeg

sa at det her er jobben min og sånn er det bare, og du har ikke sett noen damer på to år (ler). Han skjønnte jo for så vidt det da, og han innså det at det var egentlig ikke meg heller... (ler). Det var i mangel av, holdt på å si, noe annet. Så vi fikk jo snakket sammen og det gikk veldig bra etter det.

Når det gjelder kvinnelige fengselsbetjentes økte inntog i fengselsvesenet, hendte det at jeg også kom over diskusjoner på dette området. Jeg husker spesielt én episode hvor jeg jobbet på varetektsavdelingen der det ble en slik meningsutveksling blant betjentene på vaktboksen. Førstebetjenten på avdelingen sa tydelig at han mente at det ikke burde være kvinnelige fengselsbetjenter eller i hvert fall ikke mange, av hensyn til sikkerheten. Selv hadde han mange år tidligere vært utsatt for vold fra en innsatt som holdt på å kvele han. Førstebetjenten var av den oppfatning at han ville ha vært død etter denne hendelsen, hadde det ikke vært for at han hadde en fysisk sterk mannlig kollega som fikk hjulpet han ut av situasjonen. Selv forstår jeg dette utsagnet, fordi jeg selv må innrømme at jeg ikke følte meg like trygg på jobb når jeg kun jobbet med kvinner. Også flere av mine informanter innrømmet dette. Helene sa følgende:

Nattevakt med fire jenter på jobb, da føler ikke jeg meg trygg.

Jeg opplevde også selv å bli satt alene på avdeling sammen med en kvinnelig betjent. Hun var ung, fersk i yrket og veide kanskje 50 kilo, selv var jeg ufaglært. Dette reagerte jeg på. Selv om den kvinnelige betjenten jeg jobbet med var en flink betjent, så kunne det ha blitt et stort problem dersom det trengtes fysisk styrke. Dette var litt ubehagelig, ikke minst med tanke på at vi hadde spesielt én aggressiv innsatt der på dette tidspunktet.

Selv om det sjelden akutt er påkrevd med fysisk styrke og at andre egenskaper er vel så viktig som dette, kan det ikke stikkes under en stol at fysisk styrke kan være av stor betydning. Som kvinnelig betjent i et mannsfengsel, mener jeg derfor at man bør være klar over egne begrensninger i forhold til fysikk. Dette lå derfor i bakhodet hele den tiden jeg jobbet som ekstrabetjent. Dessuten husker jeg spesielt én episode, hvor innsatte selv fremhevet dette overfor meg. Det var en dag hvor jeg jobbet på en fellesskapsavdeling. Alle innsatte var sendt på skole og arbeid, bare gangguttene var igjen (ganggutter er innsatte som vasker og holder orden på avdelingen hvor de innsatte bor). Plutselig gikk alarmen, fordi det hadde skjedd noe på skoleavdelingen. Mine kolleger løp derfor for å bistå, mens jeg måtte låse dører før jeg

kunne løpe. Da jeg ankom skoleavdelingen hakk i hæl med de andre, husker jeg flere innsatte som stod langs veggen i korridoren. Disse kom med ironiske kommentarer som: «Her kommer hun som skal ordne opp». Dette var hentydninger som gikk på at jeg var kvinne og ikke fysisk sterk nok. Innsatte hadde derfor litt moro av dette, og jeg fikk på en måte bekreftet at jeg egentlig ikke hadde så mye å stille opp med fysisk, i forhold til at den aktuelle situasjonen var en slåsskamp mellom to innsatte. Situasjonen roet seg derimot greit.

Det å være kvinnelig betjent i et mannsfengsel ble også tydeliggjort i andre situasjoner. En gang jeg ble med på fotballtrening med innsatte, husker jeg at jeg måtte låne en genser fra en kvinnelig kollega, fordi jeg selv bare hadde en tettsittende t-trøye å trene i. At jeg faktisk følte at jeg burde ta på meg denne genseren, gjorde det enda tydeligere at man var kvinne i et mannsfengsel, og at denne kvinneligheten burde nedtones for å ikke skape ubehagelige situasjoner. Også min kvinnelige kollega opplevde det slik, og hun oppfattet det som viktig å ikke være ubetenksom når det gjaldt dette.

Det å måtte visitere innsatte kan også være ubehagelig både for den innsatte og den ansatte, spesielt hvis de to er av ulikt kjønn. Ved vakt på besøksavdelingen overvar vi at innsatte etter besøk måtte «strippe». Her skulle vi sjekke at innsatte etter besøk ikke fikk med seg noe ureglementert tilbake til avdelingen av hensyn til sikkerheten. For å unngå de mest ubehagelige situasjonene, prøvde man derfor å bruke mannlige ansatte til dette ettersom det var mannlige innsatte, men ofte hendte det at kvinnelige betjenter måtte være med. Regelen var at man alltid skulle være to ansatte til stede under «strippingen», og den uskrevne regelen var at den kvinnelige betjenten skulle snu seg når den innsatte tok av trusen. Her var det imidlertid en innsatt som likte at jeg som kvinne var til stede under «strippingen», og ga uttrykk for at han ville at jeg skulle se han naken. Han kastet klærne raskt, spilte tøff og kom med kommentarer. Om dette var fordi at han faktisk likte det eller at det var en måte å takle situasjonen på, det vet jeg ikke. En av mine mannlige informanter hadde jobbet i fengsel med kvinnelige innsatte og mislikte sterkt visitasjonsbiten, dersom kontrollør og den som ble kontrollert var av ulikt kjønn. Spesielt tror jeg dette er vanskelig når betjenten er mann og den innsatte er kvinne, kanskje fordi det tradisjonelt har vært et ujevnt maktforhold her. Om dette sa Einar:

Vi har lov til å være med på visitasjon av damer, men det er ikke noe moro. Jeg nekter å være med inn på damer. Det gidder jeg ikke, for da kan du bli beskyldt... Det er greit

for du har jo en kollega der, men jeg orker ikke sånn prating i gangene. Nei, det er ikke noe moro. Men det er ikke ofte, det er jo alltid damer på jobb da (...) Det er den der følelsen. Tross alt, det er ganske nedverdiggende å strippe. Selvfølgelig, noen synes sikkert det er kjempemoro og får en liten «boose» av det (...) Det er ikke så mange som synes det er moro.

Noe jeg opplevde som ubehagelig var en gang vi skulle ta imot innsatte fra jobb og skole. De går da gjennom en metalldetektor, for at vi skal kunne sjekke om de har med seg ulovlige gjenstander fra de avdelingene de har vært på og til dit de bor. For å komme seg fra den ene avdelingen til den andre, går innsatte gjennom lange korridorer (kulverter) som går under bakken og som forbinder de ulike postene med hverandre. En gang jeg skulle ha denne vakten, ble vi enige om at mine kolleger og jeg skulle møtes nede i kulverten om få minutter. Jeg gikk derfor etter hvert ned og ventet. Etter en liten stund kom innsatte fra avdelingene, og jeg stod der alene. Ingen av mine kolleger kom. Innsatte registrerte at jeg var alene, og enkelte begynte å spørre om jeg var alene i kulverten. Dette var ubehagelig. Kan hende de innsatte bare ville teste meg med slike spørsmål for å se hvordan jeg reagerte. Utad var jeg rolig og sa at mine kolleger straks ville være der. Imidlertid tok det lang tid før kollegene mine kom, og jeg valgte derfor å gå opp igjen på avdelingen. Følte meg ikke komfortabel i kulverten alene med så mange innsatte.

Så til en siste fortelling i dette innledningskapitlet. En av gangguttene fikk jeg en munter tone med. Da jeg en gang ga denne innsatte en beskjed om å utføre en eller annen oppgave på avdelingen, fikk jeg tilbake et spøkefullt svar og signaler om at dette hadde han ikke lyst til å gjøre. Grunnen til at han svarte som han gjorde, var fordi vi til vanlig hadde en spøkefull tone, og derfor syntes jeg det var greit. Det gjorde derimot ikke min mannlige kollega, og han hevet stemmen til den innsatte på grunn av oppførselen hans. Ut av dette ble det munnbruk mellom den aktuelle innsatte og min kollega. Kollegaen min hadde tydeligvis ikke fått med seg sammenhengen, og den innsatte syntes det var urettferdig at min kollega ble sint på han. Her kom jeg i et dilemma, fordi jeg hadde forståelse for at den innsatte følte seg urettferdig behandlet, men samtidig ønsket jeg ikke å kritisere min kollega foran en innsatt. Jeg prøvde heller å bagatellisere situasjonen der og da, og etterpå tok jeg en liten prat med den innsatte. Han var selvfølgelig sur, men jeg prøvde å forklare han at min kollega hadde misforstått situasjonen og at slike ting kunne skje, og derfor burde vi legge det bak oss. Dette gikk greit. Samtidig burde jeg kanskje også ha tatt dette opp med min kollega, men jeg følte det var

vanskelig ettersom han var faglært og jeg «bare» en ekstrabetjent. Det som imidlertid er poenget mitt med denne historien er: Ville dette ha skjedd dersom jeg hadde vært mann? Ville min mannlige kollega ha tatt over situasjonen på denne måten dersom jeg var mann? Jeg tror muligens ikke det. Jeg tror at fordi jeg er kvinne, så overkjørte han meg på en måte som han ikke hadde gjort dersom jeg var mann. Samtidig er en annen mulig forklaring på dette at jeg var ufaglært og med lite erfaring, og derfor buste han inn i situasjonen for å «hjelp» meg. Fremstøtet ble derimot ubehagelig. En situasjon jeg i utgangspunktet hadde full kontroll over ble plutselig helt noe annet enn jeg hadde forventet, og er et eksempel på at fengselsbetjenter selv kan være med på å skape konflikter og uroligheter. På spørsmål om mine informanter hadde opplevd kolleger med konfliktskapende adferd, svarte flere bekreftende på dette, blant annet Mari:

Ja. I alle yrker så er det jo folk som kanskje ikke burde ha vært der. Det er det jo. Akkurat som i alle andre uniformerte yrker, så kan det vel hende at noen er i fengselsvesenet av feil grunner. Litt makt og litt uniform, vokser litt på det. Du har jo noen få som er litt der oppe, som ser veldig ned på de innsatte og legger ikke skjul på det. Det er litt den: ‘Er det du eller jeg som har nøkkel’ – holdning. Det er ikke helt heldig. [Har det skapt konflikt noen gang som du har sett?] Ja, det har det. Det har stort sett gått veldig mye i munnbruk. Det blir veldig mye diskusjoner og krangel av det. Det har gått greit de fleste gangene. [Har det blitt vold ut av det?] Ikke som jeg har sett, men det er bare et tidsspørsmål når folk går og oppfører seg sånn, vil jeg tro. Det er flere innsatte som har sagt om betjenter at: ‘Jeg håper de ikke oppfører seg sånn når de er ute, for da må det jo smelle’. Det er heldigvis ikke mange av dem, men de finnes. Det gjør de jo overalt. Det er ikke til å unngå.

Dette er noen fortellinger jeg ganske umiddelbart husket når jeg skulle prøve å erindre opplevelser fra tiden som ekstrabetjent. Meningen med dette har vært å zoome leseren inn på temaet mitt.

1.4. Kjønnsperspektiv

Å ha et kjønnsperspektiv på oppgaven vil si at jeg ønsker å se betydningen av kjønn i forhold til temaet mitt. Dette kommer tydelig frem i mine egne historier. Kjønnsperspektivet vil

synliggjøre likheter og ulikheter mellom kvinner og menn i fengselsbetjentyrket, og om sikkerhetsaspektet påvirkes av kjønn. Ordet *perspektiv* kan vi definere som en betraktningmåte eller synsvinkel, det vil si å kunne se ting under en annen synsvinkel (Caplex, I).

1.4.1. Kjønn

Ettersom en viktig del av oppgaven er kjønn, vil jeg redegjøre for ordet *kjønn*. I de skandinaviske språk har vi kun ett ord for kjønn, mens på engelsk finnes det to ord, nemlig *sex* og *gender*. *Sex* står for biologisk kjønn og er knyttet til om man er født gutt eller jente, med de biologiske forskjeller det innebærer. Dette kalles for en essensialistisk forståelse av kjønn. Mange mener derimot at kjønn er langt mer enn bare biologi, og det snakkes derfor om *sosialt kjønn*. Innholdet i begrepet *gender* tilsvarer nettopp vårt begrep sosialt kjønn. Dette blir forstått som at kjønn er noe vi *gjøres* til, og ikke noe vi fødes til (Widerberg, 2000:220, 226). Dette er et konstruktivistisk perspektiv. Denne forståelsen inkluderer sosiale, kulturelle, psykologiske og historiske aspekter ved det å være kvinne eller mann. Når det gjelder dette begrepet refererer Jon til Simone de Beauvoir, og de Beauvoirs ord blir på mange måter kjernen i forståelsen av sosialt kjønn: «Man fødes ikke til mann, man blir det» (Jon, 2005:13).

Også Brandth og Kvande (2003) ønsker å ha et kjønnsperspektiv i sin bok, hvor de skriver om Norges innføring av permisjonsordninger for fedre. Dette med et ønske om større fedredeltagelse og en mer nærværende far. Her argumenterer forfatterne for å betrakte kjønn som konstruert gjennom praksis, og de henviser flere ganger til Connell som også ser kjønn som noe vi gjør. Han mener kjønn er en kontinuerlig prosess, og ikke noe fastlagt og statisk (Brandth og Kvande, 2003:38). Kjønn er med andre ord ikke noe naturgitt eller en egenskap, det som derimot vektlegges er det sosiale og at kjønn er sosialt skapt. Hva som er kvinnelig og mannlig forhandles og praktiseres forskjellig, de er sosialt skapte kategorier. Kjønn er noe vi gjør, ikke noe vi er, og kjønn ses derfor på som en praksis.

Widerberg ser heller ikke kjønn som en fastlåst kategori: «Kjønn blir til og formes i *relasjoner*», skriver hun (1994:65). I sin forståelse av kjønn legger Widerberg frem Hardings (1986) tre nivåer. Det strukturelle nivå, som tar utgangspunkt i at sosial aktivitet organiseres og struktureres på basis av dualistiske kjønnsmetaforer, for eksempel den kjønne

arbeidsdelingen. Symbolsk nivå, hvor dualistiske kjønnsmetaforer brukes som bilder på virkeligheten, for eksempel kobles mannlighet til aktivitet og kvinnelighet til passivitet. Til slutt, det individuelle nivå hvor individers identitet formes gjennom prosesser som tar utgangspunkt i kjønnsymboler og kjønnsarbeidsdeling (Widerberg, 1994:148). Videre skriver Widerberg:

Så lenge vi gjør kjønn individuelt, strukturelt og symbolsk blir denne erfaringsbaserte handlekraften ulik etter kjønn. Og så lenge vi gjør kjønn hierarkisk med et overordnet og et underordnet kjønn, kommer dominans- og underordningsrelasjonen mellom kjønnene til å prege de respektive kjønns erfaringsbaserte handlekraft. Men det ville være en alvorlig feilslutning ut fra dette og trekke den konklusjon at denne relasjonen i det daglige liv er konstant og med et konstant innhold for alle i alle sammenhenger, det vil si at kvinner alltid er underordnet eller opplever seg som undertrykt. Det vil være å glemme at det er vi, kvinner og menn, som utgjør kjønn, og som dermed prøver ut grenser og forhandler om kjønn på alle nivåer (Widerberg, 1994:148).

Widerberg ser ikke kjønn som noe avgjort og statisk, men foranderlig, dynamisk og mangetydig. Kjønn blir til og det gjøres ulikt i ulike generasjoner, mener hun. Dette blir tatt opp i artikkelen *Kunskapens kön – ett generationsperspektiv* (2001), hvor Widerberg sier at vi forstår kjønn ulikt som et resultat av at vi tilhører forskjellige generasjoner. Dette er i tråd med Whitehead og Barrett: «Gender is historically and socially constituted, is dynamic and ruled by changing conventions and expectations» (Whitehead og Barrett, 2001:199). «Hver periode producerer sine forståelser av køn ud fra herskende kulturelle forestillinger, intellektuelle debatter, men også ud fra den faktiske organisering av køn, som gennemsyrrer alle samfundsstrukturer og funktionsmåder», skriver Widerberg (2000:205).

En klar tendens i samfunnet har vært at menn *ikke* har vært betraktet som kjønn, mens kvinner *bare* er blitt sett på som kjønn. Man har glemt at menn også har et kjønn, og at de står i kjønnsrelasjon til andre menn og kvinner. Derimot har kvinner hele tiden blitt påminnet om at de *er* kjønn og *er* kropp. Groven refererer Melby når hun skriver: «Kjønn synes å 'klebe' til kvinner og ikke til menn» (Groven, 1997:32).

Å være kvinne av i dag er derimot noe nytt og historisk unikt. Økt likestilling mellom kvinner og menn er med på å tone ned og endre kjønnsrelasjoner og kjønnsroller. Kjønnrolle definerer Widerberg slik: «Køn forstås her som den position, forventninger og normer er knyttet til. Det er altså en 'rolle', man kan gå ind i og spille mere eller mindre godt» (Widerberg, 2000:226). Unge kvinner i dag forventer og krever likestilling. Derfor får de også

mer og tar større plass enn tidligere, tror Widerberg i *Kunskapens kön – ett generationsperspektiv* (2001:133). Denne strukturelle endringen påvirker våre forståelser av kjønn og kjønnsrelasjoner. Med andre ord vil økt likestilling være med på å posisjonere kvinner og menn mer likt enn tidligere, og kjønn og kjønnsroller vil tones ned og endre seg i takt med dette.

Til tross for økt likestilling møter kvinner en del utfordringer, nettopp fordi de er kvinner. Som skrevet ovenfor, har vi tradisjonelt gjort kjønn hierarkisk med et overordnet og et underordnet kjønn, hvor menn har vært overordnet og kvinner underordnet. Dette har i seg selv kunnet skape vanskeligheter og hindringer for kvinner. Karakteristikken «menn som menn, kvinner som kjønn» beskriver også at kvinner ofte først og fremst er blitt sett på som kjønnsvesen, noe som kan være et annet problem. Det å stadig bli påminnet om at man *er* kropp og *er* kjønn, er ikke alltid like flatterende. Dette er også utfordringer kvinnelige fengselsbetjenter kan støte på i jobben, både i forhold til mannlige innsatte og ansatte. Likevel er det ikke slik at kvinner alltid føler seg underordnet og at alle kvinner alltid kjenner seg undertrykt eller karakterisert som kjønnsvesen. Slik jeg kunne tolke mine informanter, hadde heller ikke dette vært et stort problem. Samtidig er det viktig å understreke at mine informanter er i startfasen av yrkeskarrieren, og at jeg av den grunn kanskje ville ha fått andre resultater dersom jeg hadde intervjuet erfarne betjenter. Gjennom episoder mine informanter fortalte om, fikk jeg likevel noen antydninger om at enkelte mannlige ansatte ikke ville ha kvinnelige betjenter i fengselsvesenet, nettopp på grunn av kjønn. Om dette sa Mari:

Du har vel fortsatt igjen de i vesenet som helst skulle ha sett at vi ikke var der. [Er det eldre?] Ja, det er det. Du merker det at det er noen få som egentlig kunne tenkt seg at vi holdt oss på utsiden (ler). Men jeg tror det er på vei bort, helt klart.

Selv om samtlige av mine informanter mente at sikkerheten ble like godt ivaretatt av kvinnelige betjenter som av mannlige betjenter, var det likevel en skepsis blant dem til at kvinnene skulle bli i flertall. Flere innrømmet at de ikke ville ha følt seg like trygge på jobb dersom det ble overvekt av kvinner, i all hovedsak på grunn av at kvinner generelt er underlegne menn når det kommer til fysisk styrke. Dette vitner om at fysisk styrke verdsettes høyt blant betjenter. Likevel så informantene mine det som en fordel å ha en blanding av kvinnelige og mannlige betjenter. Helene var av denne oppfatningen og mente at kvinnene og mennene utfyller hverandre godt:

Alle er gode på noe. Jeg kan være god i samtale og kommunikasjon og sånn, mens en annen kan være god til å kle på seg sikkerhetsutstyret, skjold og køller, og inn å hente noen med tvang. Det kan være deres jobb. Så jeg føler på en måte det er jobber til oss alle sammen innenfor samme arbeidsgruppe.

At kvinner kanskje lettere blir lagt merke til dersom det er noe å pirke på av negativ art, sa Helene også noe om:

Du må være mye dyktigere kvinne for å få like mye respekt som en middelmådig mann (ler). Hvis du skjønner hva jeg mener? Jeg tror det skal mye til for å bli lagt merke til som en dyktig kvinne, og du skal ha få fluser for å bli stemplet som ubrukelig. Det tror jeg.

Også Mari sa noe om dette:

Jeg tror det kanskje blir lettere lagt merke til det vi gjør. Hvordan vi forholder oss til innsatte, hvordan vi kommuniserer med innsatte, hvordan vi går kledd. Sånne ting blir nok lettere lagt merke til, det tror jeg. [Tror du dere blir sett på som dårligere betjenter?] Nei, ikke i utgangspunktet, men jeg tror alle er veldig vare på den biten at vi faktisk er kvinner, vi skal være obs på det vi også, for at det ikke skal oppstå misforståelser. Folk legger merke til det, tror jeg (...) Hvis du har en god tone med innsatte, så legger folk fort merke til det hvis de synes den er litt for god, liksom.

At kvinner må hankses med kjønnsstereotyper vitner Einars uttalelse om. Han mente noen i «den eldre garden» av mannlige betjenter hadde tendens til en litt nedlatende holdning til kvinnelige betjenter:

Huff, nå kommer det kvinnfolk, da blir det vel systue.

Ole hadde eksempler på vitser som ble brukt på bekostning av kvinnelige betjenter, men mente at det i hans sammenheng ble brukt i en veldig humoristisk tone og trodde at ingen ble fornærmet av dette:

Det er bra det har kommet kvinner inn i vesenet, for det har blitt renere på vaktboksene.

Eirik mente dessuten at kvinnelige betjenter ble sett på som kropp, i hvert fall fra innsattes side, og sa at kvinnelige betjenter var som sexsymboler for dem.

Et par av mine kvinnelige informanter innrømmet at de ikke hadde den naturlige autoriteten menn hadde, og at menn gjerne hadde mer myndighet. Helene sa dette:

Du har ikke den naturlige autoriteten bestandig. Du må fortjene respekten.

Også Elfrid var av den oppfatning at menn hadde større autoritet:

(...) Også har de (menn) kanskje litt mer myndighet. Det var jo bare mannlige innsatte der jeg var. De mannlige betjentene hadde en viss myndighet hos de innsatte.

Hva mente informantene mine med *naturlig autoritet*? Uten at de eksplisitt sa noe om dette, tror jeg de tenkte at autoritet er noe som ligger naturlig for mannen på grunn av tradisjonelle kjønnsroller og stereotypier. Vi har tradisjonelt hatt et «gubbevelde», hvor man har plassert kvinnen og mannen hierarkisk, med mannen på toppen. Derigjennom har mannen vært i maktposisjon. Men hva er *makt*? Makt defineres som: «kraft, styrke; vold, tvang; herredømme, myndighet, autoritet; sterk innflytelse» (Taule, 1996:140). Her ser vi at makt på mange måter er det samme som *autoritet*. Autoritet kan defineres som: «myndighet, makt; anseelse; status» (Taule, 1996:14). En *autoritativ* person vil altså være en person som har myndighet og makt, men hvor makten blir akseptert og bygger på forhandlinger. Til forskjell fra dette har vi en *autoritær* maktform, som ikke må forveksles med autoritet. En autoritær person er diktatorisk og undertrykkende og defineres slik: «utøver makt, suverent og uten å rådføre seg med andre eller ta hensyn til deres meninger, og som forlanger å bli adlydt uten innvendinger» (Caplex, II). Bourdieu snakker på sin side om *symbolsk makt*, hvor han ser dette som makt til å konstruere virkeligheten (Bourdieu, 1996:23). Hos Bourdieu utøves den symbolske makten ofte i samarbeid med den som skal adlyde den, i tråd med den autoritative makten som beskrevet ovenfor. Maktrelasjonen inneholder den dominerende og den som blir dominert, og sistnevnte må på mange måter vedkjenne seg verden slik den er. Symbolsk makt, sier Bourdieu:

(...) definerer seg i og gjennom et bestemt forhold mellom de som utøver makt, og de som makten utøves på, det vil si i selve strukturen til det feltet hvor *tro* produseres og reproduseres. Det som gir ord og ordrer makt, makt til å opprettholde eller undergrave orden, det er troen på ordenes og talerens legitimitet, en tro som det ikke tilligger ordene å skape (Bourdieu, 1996:28).

Karen, en fengselsbetjent i Johnsens intervjumateriale, følte til en viss grad at det å være kvinne var lite fordelaktig i forhold til autoritet. Johnsen skriver:

(...) Karen still feels that her gender to some degree gives her a disadvantage in her job. She feels that she loses authority when the female part of her becomes too visible in her exercise of herself as a professional prison officer. This supports the earlier discussion that authoritarianism exercised by the prison officers in Polar Prison is understood as an expression of masculinity. Almost all of the interviewed female prison officers were glad to wear uniforms at work. It seems that the uniform helps them to hide their gender and express authoritarianism (Johnsen, 2001:86).

Ut i fra dette kan det se ut til at en betingelse for «naturlig autoritet» er maskulinitet, ettersom kvinnene i Johnsens materiale følte at de mistet autoriteten når deres feminine sider ble synlige. Maskulinitet kobles ofte til fysisk styrke og en naturlig autoritet hos kvinner kan dermed synes vanskeligere. I denne sammenheng blir maskulinitet en forutsetning for autoritet, noe som igjen er viktig for kontrollen av innsatte. Jeg tror det nettopp er dette mine informanter mente med naturlig autoritet, at det «mannlige» (maskuline) tradisjonelt har vært viktig for autoritet, i tillegg til at mannen opp i gjennom tidene har vært hierarkisk plassert over kvinnen.

1.5. Avgrensning

Det finnes sikkert flere innfallsvinkler jeg kunne ha gjort meg nytte av for å belyse temaet i denne avhandlingen, innfallsvinkler som ville kunne ha beriket og utdypet det perspektivet jeg har valgt. Imidlertid må man foreta noen avgjørelser og avgrensninger for at omfanget på oppgaven ikke skal bli for stort. Dessuten begrenser det seg for hva som kan behandles under et slikt tidsavgrenset arbeid.

Målet med oppgaven vil være å få frem mine informanternes tanker om sikkerheten for seg selv som fengselsbetjenter, samtidig som jeg har lagt vekt på betydningen av kjønn. Etter at jeg valgte å ha et kjønnsperspektiv på oppgaven, har imidlertid ikke avgrensning vært et problem,

da jeg først og fremst har skrevet om det som for meg har kommet naturlig ut i fra problemstilling og foreliggende intervjumateriale. Selvsagt kunne deler av oppgaven vært mer utdypet, men jeg føler at jeg har fått med meg de viktigste trekkene i intervjuene med tanke på temaet mitt.

Da jeg gikk i gang med intervjuingen hadde jeg imidlertid ikke kjønnsperspektivet i tankene ennå. Intervjuguiden min var derfor ganske generell, hvor jeg tok for meg en del forskjellig innenfor temaet sikkerhet (se intervjuguide, vedlegg 10). Deler av intervjumaterialet er derfor ikke brukt.

1.6. Oppgavens oppbygning

I kapittel 2 redegjør jeg for bruk av metode, herunder intervju. Under kapittel 3 innleder jeg med KRUS' beskrivelse av hva fengselsbetjentes arbeid består i, hvor jeg videre tar for meg begreper som vold, risiko, statisk og dynamisk sikkerhet. Vi vil også få et innblikk i hvordan informantene gjør og tenker sikkerhet. Mot slutten av kapitlet peiler jeg inn på temaet kvinnelige betjenter. Kapittel 4 innledes med en kort historikkdel, hvor jeg i hovedsak er interessert i kvinnelige fengselsbetjentes inntog i mannsfengslene. Videre i kapitlet kommer jeg for alvor inn på kvinnelige versus mannlige betjenter, hvor jeg tar opp fordeler og ulemper ved hver av dem. Under kapittel 5 kommer jeg inn på maskulinitetsbegrepet. Her spør jeg om det er noe som kan tyde på at det eksisterer en machokultur i norske fengsler, og i så fall om kvinners økte andel i fengselsvesenet vil være med på å true det maskuline ved fengselstilværelsen. Til slutt spør jeg om kvinnelige betjenter blir utsatt for stigmatisering, ettersom de som regel mangler det man ser på som maskuline egenskaper. I kapittel 6 tar jeg opp motsetninger i mine informanters svar, hvor jeg for eksempel spør hvordan mine informanter kan føle seg trygge i jobben, når de mener bemanningen er såpass dårlig at det går utover sikkerhetsmessige hensyn. Kapittel 7 er en avslutning, hvor jeg oppsummerer oppgaven og trekker sammen tråder fra foregående kapitler.

2. METODE

2.1. Valg av metode

Holme og Solvang skriver at metode er et begrep som omfatter svært mye. De refererer til White Riley som sier at: «Samfunnsvitenskapelig metode omfatter både organisering og tolkning av data som hjelper oss til å få en bedre forståelse av samfunnet». Videre skriver forfatterne at metode således er et redskap, en fremgangsmåte for å løse problemer og komme frem til ny kunnskap på (Holme og Solvang, 1998:14).

For å tilnærme meg min problemstilling har jeg valgt kvalitativ metode. Dette var ganske selvfølgelig for meg, selv om man ikke kan se metodevalget løsrevet fra hva forskeren ønsker å undersøke. I boken *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*, ser Widerberg det som nødvendig at forskeren alltid nøye vurderer hvilke(n) metode(r) som passer best for å få svar på det spørsmålet man har stilt seg (Widerberg, 2001:57).

Hva er så kvalitativ metode? Finstad refererer til Undheim (1991) som definerer begrepet slik: «Kvalitativt arbeidsmateriale er i hovedsak tekst, og er en fremgangsmåte hvor forskeren ikke først og fremst er opptatt av å telle, men legger større vekt på å forstå og fortolke» (Finstad, 1997:50). Ut i fra dette kan det virke som om kvalitativt arbeidsmateriale bare omfatter dokumentanalyse. Det er derfor viktig å understreke at en kvalitativ tilnærming også omfavner andre metoder, blant annet intervju og feltarbeid (for eksempel deltagende observasjon).

Ut i fra dette ser jeg det derfor naturlig å velge en kvalitativ tilnæringsmåte for min oppgavetype, og jeg har i all hovedsak benyttet meg av kvalitative intervjuer. Hos Glavind Bo defineres det kvalitative forskningsintervju slik: «En særlig type kommunikation, hvor det interaktive forhold og den gensidige påvirkning mellom interviewer og interviewperson er central» (Glavind Bo, 2002:51). Kvale skriver dette:

Å samtale – ‘konversere’ – er en grunnleggende menneskelig kommunikasjonsmåte. Mennesker snakker med hverandre – de interagerer, stiller spørsmål og besvarer spørsmål. Gjennom konversasjon lærer vi andre å kjenne – vi lærer om deres erfaringer, følelser og håp, og om den verden de lever i (...) Forskningsintervjuer er basert på den hverdagslige samtale

eller konversasjon, men er en *faglig* konversasjon (...) Et forskningsintervju har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene (Kvale, 2005:21).

Senere i boken refererer Kvale i fra Spradley (1979), noe jeg synes godt illustrerer formålet med forskningsintervjuet: «Jeg ønsker å forstå verden fra ditt ståsted. Jeg vil vite det du vet, på din måte. Jeg ønsker å forstå betydningen av dine opplevelser, være i ditt sted, føle det du føler, og forklare ting slik du forklarer dem. Vil du være læreren min og hjelpe meg med det?» (Kvale, 2005:73).

Dette uttrykker godt hva jeg ønsker å få ut av mine intervjuer, nemlig informantenes tanker og opplevelser rundt sikkerheten for seg selv og sine kolleger på arbeidsplassen.

Min fremgangsmåte for innhenting av kunnskap til denne avhandlingen, vil altså i all hovedsak baseres på intervjuer og bruk av skriftlige kilder, litteratur. Jeg har valgt å ikke ha et eget teorikapittel, men ønsker å flette inn teori underveis. I avhandlingen vil jeg skille mellom utsagn og sitater som kommer fra menneskene jeg har intervjuet og sitater som kommer fra andre jeg har snakket med eller faglitteratur jeg har sitert. Uttalelser fra mine egne informanter vil stå for seg selv med innrykk. Sitater fra andre mennesker eller litteratur vil stå for seg selv og markeres med enkel linjeavstand. Dersom sistnevnte sitater er kortere enn tre linjer, vil jeg la de løpe i teksten og kun markere dem med anførselstegn. I oppgaven vil egne spørsmål i forbindelse med intervjusitatene stå i klammeparentes [ ], mens egne tilføyelser ellers vil stå i vanlig parentes ( ). Utelatelser av ord eller setninger i sitater vil bli markert med (...).

2.2. Utgangspunktet

Opprinnelig ønsket jeg å innhente kunnskaper ved å intervjuer og observere faglærte betjenter ved Ullersmo fengsel. Grunnen til at jeg i utgangspunktet ønsket å foreta studien ved dette fengslet var fordi jeg tidligere hadde jobbet der, og jeg mente derfor det kunne ha en del fordeler. Dette er også noe Basberg (1999) skriver om i sin avhandling, hvor hun nettopp tar opp fordeler og ulemper ved å ha kunnskap og erfaring fra det feltet som skal studeres. Temaet for hennes bok er omsorgens vilkår i fengsel, hvor forfatteren eksemplifiserer dette ved Bredtveit kvinnefengsel. Her har Basberg både arbeidet, observert og foretatt intervjuer.

Ut i fra dette har hun reflektert over hvordan det å tidligere ha arbeidet ved den samme anstalten som hun foretok studien ved, har hatt både positive og negative sider. Jeg vil først nevne noen av ulempene Basberg skriver om.

Det gikk nesten fem år fra Basberg sluttet å arbeide som betjent ved Bredtveit, til hun foretok studien der. Likevel kom hun raskt inn i den gamle omgangstonen med tidligere kolleger, men fordi hun nå skulle ha forskerrollen og intervju og observere, følte Basberg dette ganske ubehagelig etterpå (Basberg, 1999:35). Ettersom Basberg raskt kom inn i den vanlige tralten, ble enkelte sider ved fengslet såpass hverdagslige at hun ikke tenkte på å stille spørsmål ved dem. Eksemplet Basberg kommer med angående dette er hvordan betjentene tenkte og følte rundt det å gå med uniform. Først etter en samtale med en innsatt som bemerket betjentenes uniformer, ble uniformens ulike betydninger tydelig for henne (Basberg, 1999:39). Det å være kjent i fra feltet fra før gjorde også at enkelte spørsmål ble vanskelig å stille, skriver Basberg. Når hun for eksempel stilte spørsmål om betjentene likte enkelte innsatte bedre enn andre og om dette påvirket deres måte å forholde seg til innsatte på, ble ofte svaret: «Men det vet vel du, du som har vært betjent selv» (Basberg, 1999:39).

Når det gjelder de positive sidene, skriver Basberg blant annet dette:

Fordi jeg hadde kunnskap om anstalten og erfaring fra eget betjentarbeid, kunne jeg konsentrere meg om å se på betjentarbeidet, interaksjon og samhandling, framfor å sitte og lure på hvorfor betjenten fylte ut det og det skjemaet, være engstelig, måtte spørre veldig detaljert om rutiner, finne trygghet, eller vemmes over institusjonslukten (...) Fordi jeg har samlet kunnskap om et sted hvor jeg var kjent fra før, men uten å ha vært utdannet betjent og fast ansatt, mener jeg å ha kommet under huden på betjentene på en annen måte enn jeg ville ha gjort dersom jeg aldri hadde vært på Bredtveit før (Basberg, 1999:40).

Også jeg så fordeler og ulemper ved å gjøre en studie ved det fengslet jeg tidligere hadde arbeidet ved, men de positive sidene veide tyngst. Jeg sendte derfor en søknad til Kriminalomsorgen region nordøst tidlig i februar 2006, vedrørende tillatelse til å få intervju og observere fengselsbetjenter ved Ullersmo fengsel. Tiden gikk og jeg prøvde derfor å ringe direktøren for å høre om hun stilte seg positiv til søknaden. Hun var derimot ikke positiv til forespørselen og begrunnet det med at de hadde mange prosjekter i gang. I mars mottar jeg avslaget skriftlig: «Søknaden avslås fordi Ullersmo fengsel dessverre ikke har kapasitet til å motta deg». Litt småfortvilt lurer jeg nå på hva jeg skal gjøre, tiden går fort og jeg bør raskt få en avklaring. Jeg ringer derfor Kriminalomsorgen region nordøst og hører om det kunne være

mulighet for å gjennomføre prosjektet mitt ved en annen anstalt. Her får jeg til svar at det er veldig sprengt for alle fengsler. Dessuten mener vedkommende at temaet for oppgaven min er sensitivt og at det kanskje av den grunn vil være problematisk å få et klarsignal. Jeg rådfører meg derfor med veilederen min og hennes forslag er at jeg tar kontakt med forbundslederen i Norsk Fengsels- og Friomsorgsforbund, for å høre om han kan sette meg i kontakt med relevante personer. Vedkommende mener det vil være interessant å gjennomføre undersøkelsen ved Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS, hvor jeg kan foreta intervjuer med andre års aspiranter med tidligere erfaring som ufaglærte ekstrabetjenter. Dette blir også min løsning. Han gir meg navnet til en fengselsinspektør ved KRUS som jeg kan kontakte og forhøre meg med. Jeg tar kontakt med vedkommende, og hun virker positiv til at undersøkelsen finner sted, men påpeker dette i en mail:

For ordens skyld vil jeg nevne at flere av aspirantene har erfaring som *ufaglært* (min utheving) ekstrabetjent og videre et år som aspirant i et praksisfengsel, noe som er meget begrenset erfaring i forhold til de undersøkelser du vil gjøre. Ferdigutdannede betjenter hadde vært mye bedre grunnlag i forhold til dine spørsmål. Men aspirantene har nok en del å bidra med dem også!

Jeg tok derfor dette opp med min veileder, men hun var positiv til det hele og mente dette ikke ville være et problem. Synspunktene ville bare komme fra litt andre ståsteder. En annen grunn til at veileder ga meg klarsignal, var fordi jeg var nødt til å være pragmatisk. Det vil si at jeg måtte legge vekt på det som var mulig å gjennomføre og innrette meg etter situasjonen. Jeg forsvarer derfor valget mitt med at dette var den eneste løsningen på daværende tidspunkt i forhold til praktiske muligheter og ikke minst tid.

Valget jeg tok fikk jeg også støtte for i et seminar vi masterstudentene hadde, hvor jeg la frem mitt prosjekt. I diskusjonen rundt ble det blant annet sagt at det å nettopp intervju aspiranter ville være en interessant innfallsvinkel ettersom de er nye og gjerne ganske unge. De ville kunne ha andre perspektiver, refleksjoner og forventninger.

Etter å ha vært i kontakt med fengselsinspektøren sender jeg en søknad til KRUS hvor jeg ønsker tillatelse til å intervju aspiranter. Under to uker etterpå får jeg svar på mail: «Aspirantrådet ved skolen stiller seg positive til din søknad, og vil tillate at en slik undersøkelse finner sted». Dermed var jeg i gang.

2.3. Forforståelse

Som forsker er det et ideal å være upartisk og distansert, man skal være objektiv. Dette er det positivistiske forskeridealet. Positivismen blir definert som: «Vitenskapsteoretisk syn som går ut på at vitenskapen skal holde seg til det som er tilgjengelig for sanseerfaring, da det bare er slik forskning som gir virkelig kunnskap» (Taule, 1996:177). Hermeneutikken blir gjerne sett på som en motsetning til positivismen og defineres som fortolkningslære (Taule, 1996:90). Hermeneutikk er med andre ord læren om tekstforståelse, og en slik tilnærming medfører en tolkning blant et mangfold av mulige betydninger. Prieur skriver: «Å intervju er å leve seg inn i en annens verden, det fordrer nærhet, deltagelse og subjektivitet, og derfor kan ikke det positivistiske forskningsidealet egne seg. Men vi tror det også er en grense for hvor nært forskeren bør være» (Prieur, 1990:20).

Også mitt materiale vil være preget av egen tolkning og forforståelse. Fangen viser til Heidegger (1927) som sier at: «All forståelse viser tilbake til en *førforståelse* som vi ikke kan fri oss fra» (Fangen, 1997:3). Enhver forsker vil derfor beskrive ulike betydninger ut i fra hvilket perspektiv som velges og ut ifra den enkeltes forforståelse. Altså, mennesker griper ikke omgivelsene sine uten forutinntatthet eller forforståelse. «Heller ikke forskere griper en 'objektiv virkelighet' i seg selv, men slik den framstår for oss. Før-forståelse innebærer at vi tolker omgivelser og informasjon på bakgrunn av faglige og personlige erfaringer vi har høstet tidligere» (Finstad, 1997:55). Det er nettopp dette Ericsson kaller *sosiale briller*:

Som alle andre mennesker, er dessuten forskere barn av sin tid og sitt samfunn, de er preget av sin spesielle sosiale posisjon og av sine erfaringer som samfunnsmedlemmer. Og på samme måte som handlingene og tankene til politi, fanger, fangevoktere og andre grupper vi studerer i kriminologien delvis formes av de institusjonene de er en del av, så blir forskerens tanker og handlinger formet av de institusjonene de inngår i. Forskeren ser verden gjennom *sosiale briller* (Ericsson, 1997:31).

Jeg begynner heller ikke med blanke ark, og jeg er derfor også preget av å se igjennom disse sosiale brillene. Hva jeg skriver, sier og ser blir i mer eller mindre grad styrt av mine erfaringer og forståelse av verden. Jeg vil blant annet være preget av miljøet rundt meg, personlige og faglige erfaringer, samt den kriminologiske litteraturen.

2.4. Ekstrabetjentrollen og egen påvirkning

Noe som har satt preg på oppgaven er at jeg selv har jobbet som ekstrabetjent ved et fengsel. Fengsels sosiologi er noe jeg har vært nysgjerrig på, og jeg fikk tidlig interesse for dette da jeg begynte på kriminologi grunnfag høsten 2002. Høsten 2004 tok jeg fordypning i kriminologi og var ferdig med dette til jul, og dermed hadde jeg et halvt år til rådighet før jeg kunne søke på masterstudiet og begynne der. Mens jeg tok fordypningen undersøkte jeg derfor muligheten til å få jobbe som ekstrabetjent ved Ullersmo fengsel etter jul. Behovet for ekstrabetjenter var der, og jeg fikk derfor jobb som timevikar med sporadiske vakter. Opplæringen hadde jeg i desember 2004, og jeg startet jobbingen i januar. Behovet for ekstrabetjenter varierte litt, så i noen perioder var det ikke så mye jobbing og i andre perioder ganske hektisk. Til tider fikk jeg veldig mange forespørsler og måtte noen ganger si nei. Jeg jobbet som ekstrabetjent ut juli 2005, og i den siste arbeidsmånedet gikk jeg i turnus og hadde 100 % stilling. I løpet av disse månedene fikk jeg god kjennskap til fengslet og fengselssystemet. Etersom jeg var ekstrabetjent ble jeg dessuten satt inn i alle avdelinger ettersom hvor det var bruk for meg, dette var nyttig med tanke på å få se hvordan de ulike avdelingene fungerte.

At jeg har erfaring som fengselsbetjent anser jeg som svært nyttig i forhold til det jeg studerer. Selv om erfaringen er begrenset, har jeg i hvert fall fått en liten smak av rollen som fengselsbetjent, noe jeg mener har vært en styrke for oppgaven. Jeg mener jeg har fått en del kunnskap som jeg ellers aldri ville ha fått dersom jeg ikke hadde jobbet som ekstrabetjent tidligere. Til tross for dette, har jeg også gjort meg noen tanker om hvordan jobben som ekstrabetjent kan ha påvirket meg. Likevel tror jeg dette vil være av mer positiv betydning, og dessuten tror jeg det ville ha stilt seg annerledes om jeg var faglært fengselsbetjent med utdanning fra KRUS. Jeg tror det vil være en styrke ved prosjektet mitt at jeg har litt erfaring fra feltet jeg studerer, men at jeg samtidig ikke er så «inngrodd» i systemet at jeg ikke klarer å se det hele fra andre vinkler. Dette er i likhet med hva Gjeruldsen tenker i forhold til sin stillingtaken og erfaring som ekstrabetjent. Hun skriver:

Mennesker tar til seg den kultur, holdninger og referanser som er gjeldende på stedet man jobber eller studerer. Man sosialiseres med andre ord inn i et arbeidsmiljø. Jeg tror at med en slik forankring i fengselsvesenet ville det kunne være vanskelig å se systemet utenifra og med et kritisk blikk (Gjeruldsen, 2005:26).

Hvis jeg skulle sammenligne Basberg med meg selv angående fordeler og ulemper ved å ha erfaring fra det feltet som skal studeres, så ser jeg at vi først og fremst har kommet frem til felles konklusjoner når det gjelder fordeler. Basberg nevner fordeler ved å ha kjennskap til det som studeres ved at det for eksempel gir trygghet, og at man slipper å spørre veldig detaljert om rutiner osv. Samtidig mener hun at kunnskapen hun besitter fra å selv ha jobbet som ufaglært betjent, har gjort at hun har kommet under huden på betjentene på en annen måte enn om hun aldri hadde hatt denne jobben. Dette føler jeg også at gjelder meg. Ved å ha kjennskap til den intervjuedes livsverden har det vært lettere å stille spørsmål og lettere å forstå. Hadde jeg ikke hatt ekstrabetjenterfaringen, tror jeg at jeg ville ha gått glipp av mye. Når det gjelder ulemper føler jeg ikke at jeg har støtt på de problemer som Basberg gjorde (se ovenfor). Stort sett har jeg ikke vært borte i problemer i forhold til det at jeg har tidligere erfaring som ekstrabetjent, det har bare vært positivt.

Når det gjelder den kriminologiske litteraturen er mitt inntrykk, i likhet med Gjeruldsen (2005), at den fokuserer mye på det som anses som problematisk og vanskelig ved fengselsvesenet. Kriminologer er blitt kritisert for dette, og også fordi kritikerne mener kriminologene ofte befinner seg langt fra den virksomheten de kritiserer. Dette opplevde jeg også selv den tiden jeg jobbet ved Ullersmo fengsel. Spesielt én episode husker jeg fra når jeg hadde vakt i sentralen, og hvor jeg fortalte at jeg studerte kriminologi. Da merket jeg med en gang at betjentene ble litt på offensiven, og ville markere seg ved å fortelle meg at kriminologer burde prøve deres hverdag over lengre tid (gjerne over år!) før de uttalte seg negativt om dem og fengselsvesenet.

Som vi har sett, mener Gjeruldsen at det er viktig å ikke være for tilknyttet et system for å kunne se ting utenifra. Samtidig er det i mange sammenhenger viktig å ha et ben innenfor, for å forstå systemet som studeres. Dette tror jeg er en fordel i min oppgave. Jeg har en kriminologisk forankring, samtidig som jeg har smakt en liten bit av fengselsbetjenttilværelsen. Det at jeg har jobbet som ekstrabetjent tror jeg har gjort at jeg har fått et mer nyansert og positivt bilde av fengselsbetjenter og fengselssystemet. Det å ha litt kjennskap til den intervjuedes livsverden gjør at man har mer å knytte fortellingene til. Jeg føler at det har vært lettere å stille spørsmål rundt det aktuelle temaet og forstå aspirantene når de fortalte om sine erfaringer.

2.5. Førstegangskontakt

Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS holder til på gamle Teisen gymnas i Oslo og er et kompetansesenter for kriminalomsorgen i Norge. KRUS` oppgaver er å gi etatsutdanning for fengsels- og verksbetjenter, tilby etter- og videreutdanning for kriminalomsorgens nærmere 3400 tilsatte og drive forsknings- og formidlingsarbeid (Om KRUS, 2006). Min første kontakt med KRUS var gjennom en fengselsinspektør, hvor jeg forhørte meg om det var mulighet for å gjennomføre intervjuene mine der. Etter at skolen ga meg klarsignal for prosjektet, fikk jeg derfor en kontaktperson ved skolen, nemlig assisterende avdelingsleder ved grunnutdanningen, det vil i praksis si studieleder. Dialogen oss i mellom gikk over mail og telefon. Hun var til stor hjelp og hjalp meg med det praktiske.

For å komme i kontakt med aspiranter jeg ønsket å intervju, bestemte jeg meg for å sende ut et informasjonsskriv (se vedlegg 8) der jeg fortalte litt om hva jeg ville gjøre. Etter avtale med studieleder ved KRUS sendte jeg henne informasjonsskrivet, hvor hun sammen med tillitsvalgt aspirant ville informere aspirantene og dele ut informasjonsskrivet/forespørselen. Dette ble gjort på et av aspirantenes fellesmøter, som de hadde hver tirsdag.

Faren ved å ikke selv informere om undersøkelsen var at oppslutningen kunne bli dårligere, og at jeg selv ikke hadde kontroll på hvordan informasjonen ble gitt. Mathiesen (1964) skriver blant annet om dette i sitt prosjekt ved Ila, hvor direktøren presenterte han på en lite gunstig måte ved å si noe sånt som at: «Han er her for å forske på dere».

Likevel skulle det vise seg at måten jeg valgte å gjøre det på ble helt uproblematisk. Rekrutteringen gikk lettere enn forventet. Bare tre dager etter at informasjonsskrivet var delt ut, hadde jeg det antall informanter jeg ønsket.

Når det gjelder førstegangskontakten med ulike personer, det være seg for eksempel personer ved KRUS og ikke minst aspirantene, så tror jeg det var en stor fordel at jeg selv hadde jobbet som ekstrabetjent. På den måten fikk de kanskje mer tillit til meg, og jeg ble godt tatt i mot.

2.6. Intervju

2.6.1. Utvelgelsen

Utvelgelsen av informanter baserte jeg på selvrekruttering. Etter at informasjonsskrivet/forespørselen var delt ut, var det opp til den enkelte aspirant om han/hun ønsket å delta i undersøkelsen. Jeg ønsket i alt åtte informanter hvor begge kjønn var representert. Jeg fikk derfor studieleder til å informere om at det hadde vært fint med fem menn (62,5 %) og tre kvinner (37,5 %), slik at det speilet sånn omtrent kjønnsfordelingen av ansatte i fengslene (kvinneandelen er nok imidlertid noe lavere, se punkt 3.4. og 4.1.).

Etter at skrivet var delt ut, kunne de som var interesserte ta kontakt med lederen i aspirantrådet, hvor hun leverte navnene videre til studielederen som igjen ga dem til meg. Slik sett ble det veldig enkelt for meg, hvor jeg nå bare kunne kontakte aspirantene over telefon og avtale intervjuer.

I utvalget er det altså et element av selvseleksjon, det vil si at det ikke er et tilfeldig utvalg. I tillegg er utvalget lite og det er derfor ingen grunn til å tro at utvalget er representativt, det vil si at man ikke kan trekke slutninger fra utvalget til en større gruppe. Men krav om representativitet kan uansett vanskelig stilles til kvalitative undersøkelser.

Et viktig prinsipp i forskningsetikken er at deltagelsen er frivillig. Dette gjaldt også for min undersøkelse, ettersom utvelgelsen var et resultat av selvrekruttering. Likevel fikk jeg noen tilbakemeldinger på at et par – tre informanter i utgangspunktet kanskje ikke hadde så veldig lyst til å delta, men at de ble med fordi kompisen hadde skrevet dem opp på listen eller at det var for få som hadde meldt seg. Når jeg spurte en av informantene mine om han meldte seg til undersøkelsen selv, svarte han:

Nei, eller jeg sa jeg godt kunne være med på det, men det var Eirik som kom og sa til meg at han hadde gjort det for meg, da. Det var helt greit det.

Når jeg spurte en annen informant, Ivar, om han egentlig ikke hadde lyst til å delta, svarte han:

Ja, nei, det var på grunn av at du skulle ha folk som hadde jobbet tidligere, ikke sant. Også hørte jeg bare at Helene sa at hun hadde skrevet meg opp. Takk skal du ha! (ler).

Mari virket som om hun hadde meldt seg som informant slik at jeg skulle få nok folk til undersøkelsen, men når jeg spurte om det var noen som hadde «pushet» henne til å bli med, svarte hun slik:

Neida. Det var aspirantrådet her som fikk i oppgave å finne folk, og jeg er jo med der. Så når vi ikke klarte å finne så mange frivillige så... [Det var ikke så mange som ville egentlig?] Nei, det har vel litt med at de på en måte har nok med eksamen og oppgaver og sånne ting. Det skjønner jeg jo.

Selv om utvelgelsesprosessen tilsynelatende gikk på skinner, ser vi at det kanskje gikk litt tråere enn jeg først trodde. Likevel opplevde jeg det slik at informantene syntes det var ålreit å bli intervjuet. Flere syntes det var spennende og interessant å være med. Frank sa blant annet at han ville være med fordi det var interessant, samtidig som han mente at man burde støtte opp under forskning. Ønsket om å hjelpe forskningen var også et motiv for mange av intervjuobjektene i Taksdal og Prieurs undersøkelse, hvor forfatterne hadde dybdeintervjuer med menn som kjøper sex. En av intervjuobjektene Taksdal og Prieur snakket med begrunnet sin deltagelse i undersøkelsen med at det ville kunne komme mange til gode å få temaet belyst. Han syntes derfor undersøkelsen var et fint foretagende. Andre ville hjelpe forskningen ved å sikre bred representasjon (Prieur, 1990:3).

Interessen av å få temaet belyst kan også i mitt tilfelle ha vært en medvirkende årsak til at jeg ble så godt mottatt ved KRUS, og at jeg raskt fikk det antall informanter jeg ønsket. Selv om ikke alle informantene i utgangspunktet var like ivrige etter å være med i undersøkelsen, ga de fleste uttrykk for at de syntes det var et interessant prosjekt. En av grunnene til dette tror jeg er fordi det ikke florerer med litteratur på området, og derfor tror jeg flere av informantene syntes det var fint å kunne støtte et prosjekt som mitt. I sin hovedoppgave hvor Ommedal og Wadseth undersøkte arbeidsmiljøet ved Ullersmo fengsel, opplevde forfatterne at ansatte uttrykte overraskelse da de informerte om at deres undersøkelse skulle omhandle de ansatte og ikke de innsatte i fengslet. En av betjentene de snakket med sa i denne forbindelse: «Godt at noen fokuserer på vår situasjon». Forfatterne konkluderer med at disse reaksjonene kunne

være et uttrykk for at de ansattes arbeidsmiljø i mange tilfeller har kommet i bakgrunnen for de innsattes situasjon (Ommedal og Wadseth, 2001:51).

Jeg har altså intervjuet åtte aspiranter, hvorav fem er menn og tre er kvinner. Aldersmessig er de intervjuede i alderen 23 til 38 år, med en gjennomsnittlig alder på 29,25 år. Tre av mine informanter har ikke erfaring som ekstrabetjenter. Resterende har ekstrabetjenterfaring, det vil si at de har jobbet som ufaglærte betjenter i et fengsel. Denne tiden strekker seg fra et halvt år til to år. I gjennomsnitt har disse fem aspirantene arbeidet som ekstrabetjenter i 16,8 måneder.

2.6.2. Intervjuguiden

Jeg hadde på forhånd laget en intervjuguide (se vedlegg 10). Den begynte jeg ganske tidlig med, hvor jeg laget en oversikt over temaer og konkrete spørsmål. Her hadde jeg en del egne spørsmål i hodet etter å ha arbeidet som ekstrabetjent. I tillegg fikk jeg også mange ideer til spørsmål gjennom å lese relevant litteratur. Guiden min var ganske detaljert med nøyaktige spørsmålsformuleringer. Grunnen til at jeg valgte å gjøre det såpass strukturert var fordi jeg ikke hadde erfaring med slike intervjusituasjoner fra før, og jeg var derfor redd for å utelate viktige spørsmål. De konkrete spørsmålene i intervjuguiden var også praktisk når jeg intervjuet aspiranter som var litt vanskeligere å få i tale. Likevel hendte det at det ble noen forandringer både i rekkefølge og spørsmålsform underveis.

2.6.3. Intervjuets gjennomføring

Intervjuene gjennomførte jeg i perioden 26.04.06 til 13.06.06. Ved to anledninger hadde jeg to intervjuer på én dag. Grunnen til dette var at jeg hadde lang reisevei og ville prøve å korte ned på antall reiser. Likevel var det kanskje mest gunstig å bare ha ett intervju per dag, fordi man blir ganske sliten av å ha flere intervjuer etter hverandre.

Før intervjuene startet måtte informantene skrive under på en samtykkeerklæring (se vedlegg 9). I denne stod det kort at deltagelsen i prosjektet var frivillig, og at samtykket kunne trekkes tilbake når som helst.

Intervjuene varte alt i fra 45 minutter til nesten to timer. Gjennomsnittlig tid for intervjuenes varighet var 1 time og 15 minutter. I noen av intervjuene tok vi en liten pause. Aspirantenes timeplan virket ganske fleksibel, fordi samtlige ønsket å gjennomføre intervjuene i skoletiden. Noen intervjuer led derfor av litt tidspress, fordi aspirantene måtte rekke andre ting. Dette ble ikke noe stort problem, men ved et par anledninger følte jeg at det ble litt stress.

Alle intervjuene ble foretatt ved KRUS, hvor jeg foran hvert intervju fikk studieleder til å reservere rom for oss. Intervjuene foregikk i alt fra store auditorier og møtesaler, til små grupperom.

Til hvert intervju hadde jeg kjøpt inn brus.

2.6.4. Registreringsteknikk

Under intervjuene benyttet jeg meg av båndopptaker, noe som var greit for samtlige informanter. Dette gjorde jeg fordi jeg ikke har erfaring med intervjusituasjoner fra før, og skulle jeg ha notert ville det tatt oppmerksomheten bort fra intervjuet. Lydbåndet ville dessuten sikre alt som ble sagt, samtidig som blikkontakten ikke stadig vekk ville bli avbrutt. Skulle jeg notert ville det ha blitt mer krevende å delta i samtalen selv, mens ved bruk av båndopptaker kunne jeg konsentrere meg mer om samtalen og dens fremdrift. En annen fordel er at jeg i etterkant kan benytte meg av dirkede sitater, samtidig som jeg har mulighet til å tolke lydopptaket ettersom det inkluderer latter, nøling, pauser, tonefall, ordbruk osv. Lydbåndet inneholder imidlertid ikke de visuelle aspektene som omgivelser, ansiktsuttrykk og kroppsspråk. Likevel blir dette enklere å bite seg merke i ved bruk av lydbåndopptak, fordi man slipper å notere og kan lettere holde blikkontakten med informanten.

En fordel med blokk og blyant derimot, er at det som blir skrevet er overkommelig å bearbeide, fordi mye av sorteringsarbeidet foregår under selve intervjuet (se for eksempel Prieur (1990) som argumenterer for skrivning underveis). Dette fikk jeg merke da jeg gikk i gang med transkriberingsprosessen. Det tok mye tid! Likevel er jeg glad for at jeg tok det valget jeg gjorde, for det hadde blitt veldig mye å skulle få med seg dersom jeg hadde brukt blokk og blyant.

Den tekniske kvaliteten på opptakene ble veldig bra. Dette var jeg veldig opptatt av, og derfor kjøpte jeg meg en ny diktafon. Flere ganger har jeg nemlig lest om intervjuere som har lite gode minner fra intervjuet, fordi ikke noe ble festet til lydbåndet eller at kvaliteten var så dårlig at det ble vanskelig å tyde. Det har også skjedd at intervjueren har glemt å sette i gang båndspilleren, men dette skjedde heldigvis ikke meg. Underveis i intervjuet sjekket jeg flere ganger at diktafonen gikk, og før vi startet la jeg et håndkle under spilleren slik at berøringer med bordet ikke skulle høres ut som tordenbrak under transkriberingen. Dette ble flere ganger bemerket og ledd litt av med kommentarer som: «Det skulle ha tatt seg ut». Til tross for god teknisk kvalitet er det noen steder jeg ikke helt har fått med meg hva informantene sier, fordi de snakker veldig raskt og med dialekt. Likevel er ikke dette mange tilfelle.

2.6.5. Intervjupersonene

Under intervjuene merket jeg stor forskjell på mine informanter. Noen var utadvendte, andre mer innadvendte. Noen snakket veldig mye, mens andre var mindre «taletrengte». Dette gjenspeiler også forskjellene i intervjuenes varighet. Av de åtte jeg intervjuet, var det fem av disse som snakket ganske mye. De hadde mange tanker og mye å formidle. Flere snakket lenge ut i fra enkelte spørsmål og kom gjerne inn på spørsmål jeg hadde lenger ut i intervjuguiden. De tre andre informantene var mer korte i sine svar og hadde vanskeligere med å utbrodere, til tross for at jeg prøvde å komme med oppfølgingsspørsmål. Dette kan ha hatt sammenheng med at to av disse ikke hadde ufaglært ekstrabetjenterfaring og derfor kanskje mindre å snakke om. Likevel synes jeg alle intervjuene ble bra, de korte så vel som de lange.

Etter hvert intervju laget jeg meg et lite notat om hvordan jeg hadde oppfattet intervjusituasjonen, noe som er greit å ha i ettertid ettersom det er fort å glemme. Her har jeg blant annet skrevet litt om hva jeg synes om intervjuet, hvordan jeg oppfattet intervjupersonen, om de var snakkesalige eller hadde mindre å si, om det var ting de var skeptiske for å si, om de virket komfortable i situasjonen og hvordan kontakten oss i mellom var. Samtidig laget jeg fiktive navn på aspirantene, det vil si at navnene jeg bruker i oppgaven er oppdiktede.

Når det gjelder kontakten mellom meg og aspirantene følte jeg at det gikk veldig greit. Vi hadde en lett og blid tone, hvor jeg tror aspirantene følte seg trygge. Dette tror jeg kan ha sammenheng med at jeg selv har litt erfaring som ekstrabetjent, noe jeg skrev i informasjonsskrivet. På den måten var de kanskje mer sikre på meg.

Ettersom aspirantene visste at jeg hadde ekstrabetjenterfaring, kan dette også ha påvirket hvordan de forklarte seg under intervjuet. Kanskje ble ting mer tatt for gitt og mindre utbrodert. Likevel følte jeg ikke at dette ble et problem, slik Basberg påpekte i sin undersøkelse (se ovenfor). Kjønn kan også ha påvirket intervjuprosessen. Widerberg skriver:

Om jeg som kvinne intervjuer en annen kvinne, går vi begge ut fra at vi som kvinner deler en viss forståelse. Dette, som absolutt ikke behøver å være tilfelle, gjør at hun forteller enkelte ting på en slik måte til meg som hun ikke ville fortalt en mannlig intervjuer. I så henseende er 'felles kjønn' en ressurs. Samtidig unngår hun kanskje å ta opp andre ting, for hun oppfatter dem som selvsagte, naturlige eller noe som er skamfullt for oss kvinner. Her kan da vårt 'felles kjønn' bli et hinder. Kjønn er med andre ord aktivt i intervjuprosessen (Widerberg, 1992:243).

På samme måte kan dette ha vært både en fordel og en ulempe i mitt tilfelle. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor, i forhold til at mine mannlige informanter var litt varsomme med det de fortalte.

Noen få ganger opplevde jeg at enkelte var litt usikre i forhold til svarene de ga. De var kanskje opptatt av å skulle svare «riktig» på mine spørsmål og i overensstemmelse med de andre. Ole sa dette:

Håper jeg ikke har sagt altfor mye som ikke stemmer med det de andre har sagt.

Dette opplevde også Grøvdal i sin studie av fengselsbetjentes arbeid, hvor en kvinnelig betjent gjentatte ganger svarte: «Jeg vet ikke om dette er noe godt svar». Grøvdal tror at betjenten i denne intervjusituasjonen følte at hun måtte prestere og gi et «godt» bidrag til forskningsprosjektet ved å svare «riktig» (Grøvdal, 2001:39-40).

Flere var også opptatt av anonymiseringen. Ved noen få anledninger stoppet aspirantene opp med å si det de var i gang med å si, for først å forsikre seg om at andre ikke ville vite at det var de som hadde sagt det, før de igjen fortsatte. Også før jeg gikk i gang med intervjuene

nevnte studielederen at det var bra at jeg i informasjonsskrivet lovet anonymitet: «Jeg kan tenke meg at de kan være litt opptatt av det, lojaliteten er ofte sterk i fengslene rundt omkring». Derfor burde jeg kanskje ha vært enda tydeligere på dette, ettersom jeg fikk spørsmål rundt det. Likevel er det viktig å understreke at det var studielederen ved KRUS som mottok navnene på aspirantene som ønsket å delta, og deretter ga dem til meg (se ovenfor). På den måten er ikke aspirantene anonyme overfor institusjonen, ettersom studielederen så navnene på de som ville delta. Likevel vil ikke hun vite hvem av de åtte informantene som har sagt hva.

Når vi snakket om kvinnelige versus mannlige betjenter, var de mannlige aspirantene litt forsiktige med å si det de mente om kvinnelige betjenter. Tre av disse nevnte likevel negative sider ved kvinnelige betjenter, men det er viktig å understreke at disse tre også så negative sider ved mannlige betjenter. Likevel var de mer nølende med å si det de mente om kvinnelige betjenter, noe som jeg tolker dit hen at jeg, intervjueren, er kvinne. Jeg tror de var redde for at jeg skulle oppfatte dem som gammeldagse og med en nedlatende holdning til kvinner, noe som utsagnet til Ivar illustrerer:

Hva skal man si uten å være mannssjåvinist?

Det hendte derfor at jeg sa til dem at de bare måtte si det de mente og ikke pynte på det. Det tror jeg også at de gjorde, selv om jeg merket at de prøvde å formulere seg på best mulig måte, for å ikke virke som mannssjåvinister, som Ivar her sier.

Dette utsagnet kan i seg selv være et forskningsfunn og fortelle litt om feltet. Betyr dette at det er noen tause felter i arbeidsmiljøet/anstaltene? Og i så fall, kan dette ha konsekvenser for hvordan sikkerheten blir håndtert? Dette vil jeg utbrodere mer om senere i oppgaven (se punkt 3.6.).

2.6.6. Intervjueren

Før de første intervjuene var jeg veldig spent på intervjusituasjonen. Det var første gang jeg skulle intervjuer, og jeg ønsket vel egentlig at jeg hadde hatt litt mer erfaring på området. Bedre ble det ikke av å for eksempel lese Kvale (2005) som ramser opp en haug av

kvalifikasjoner en intervjuer bør ha. Likevel må en gang bli den første, og det er som Kvale sier at det å praktisere gir intervjueren selvtillit: «Man lærer å bli en god intervjuer gjennom å intervjuer. Bøker kan nok gi enkelte retningslinjer, men praksis er allikevel det viktigste middelet til å bli en dyktig intervjuer (...) Læringen skjer først og fremst gjennom egne intervjuerfaringer» (Kvale, 2005:92). Dette var også tilfellet hos meg, selvtilliten ble større og jeg følte at jeg «vokste» etter hvert intervju jeg hadde.

2.7. Bearbeiding av intervjumaterialet

Det første steget i bearbeidingen av intervjumaterialet var å transkribere intervjuene. Det vil si at jeg har hørt på båndopptaket og skrevet skriftlig ned det som er blitt sagt. Dette har jeg gjort så nøye jeg har kunnet. Ved å gjøre dette har intervjusamtalene blitt strukturert og lettere å få oversikt over, slik at de er bedre egnet for analyse.

En fordel med intervjuene mine var at de var ganske ryddige i utgangspunktet, så jeg følte ikke noe behov for å sortere materialet noe mer etter transkriberingen. Jeg har heller jobbet ut i fra materialet slik det forelå etter nedskrivningen. Etersom intervjumaterialet er av et ganske stort omfang, har jeg imidlertid vært nødt til å avgrense og en del av materialet er derfor ikke brukt.

2.7.1. Blir til masteravhandling

I oppgaven har jeg benyttet meg av direkte sitater, men jeg har foretatt noen små justeringer for at meningsinnholdet i sitatene skal komme tydeligere frem. Her har jeg for eksempel tatt bort enkelte ord og gjentakelser osv., i tillegg til at jeg noen steder har forandret litt på setningsoppbygningen.

I teksten har jeg brukt sitater fra alle informantene, og jeg har valgt å la sitatene stå med fiktive navn. Helhetlige forståelser av hver enkelt informant vil imidlertid være vanskelig, fordi jeg har tatt informantenes uttalelser ut av intervjusammenhengen og satt dem inn i min egen kontekst, nettopp for å illustrere temaene jeg skriver om. Relevant litteratur har jeg flettet inn underveis.

3. FENGSELSBETJENTERS ARBEID

Jeg ønsker å starte dette kapitlet med hvordan KRUS presenterer fengselsbetjentarbeid, hvor jeg i den sammenheng kommer inn på begreper som vold, risiko, statisk og dynamisk sikkerhet. Videre vil jeg gjøre rede for hvordan mine informanter forteller at de *gjør* sikkerhet. Etter hvert vil jeg også komme inn på temaet kvinnelige betjenter, hvor jeg tar en titt på den kvinnelige søkerandelen til KRUS de siste par tiårene. I den forbindelse vil jeg komme inn på synspunkter i forhold til kvinnelige fengselsbetjenter i fengsler med mannlige innsatte.

3.1. Hva gjør en fengselsbetjent? Vold og risiko

Et fengsel er et lite samfunn i samfunnet der du tildeles en helt spesiell rolle. Alle innsatte gis i dag muligheten til å få personlig oppfølging av en fengselsbetjent. Dette kalles kontaktbetjentordning og betyr at du har et spesielt ansvar for å veilede og motivere den innsatte slik at soningsoppholdet blir så meningsfullt, bevisstgjørende og rehabiliterende som mulig. Gjennom daglig kontakt og oppfølging kommer du til å utgjøre en viktig del av den innsattes hverdag – både som samtalepartner, rollemodell og veileder.

Som fengselsbetjent vil du møte mennesker som utfordrer, provoserer, berører og engasjerer deg. Noen har begått alvorlige kriminelle handlinger. Andre strever med psykiske lidelser, atferdsvansker eller tilpasningsproblemer. Deres oppførsel kommer uansett til å forme hverdagen din. Arbeidsdagen vil være preget av sikkerhetstenkning og grensesetting, av vaktoppgaver, visitasjoner og konfliktløsning. Du må kunne takle krisesituasjoner og fysisk risiko, trusler og verbal utagering – av og til fra samme mennesker du ellers deltar på fritidsaktiviteter med, organiserer sosiale arrangementer for eller veileder i ulike livsmestrings- og bevisstgjøringsprogrammer.

Det er derfor yrkesrollen blir så sammensatt og komplisert. Å arbeide i fengsel handler både om omsorg og kontroll, nærhet og makt, åpenhet og grenser. Men mest av alt handler det om å være et medmenneske. Om å forstå situasjoner, finne frem til løsninger og på den måten legge forholdene til rette slik at den innsatte selv kan ta ansvar for sitt eget liv.

Er det rart vi kaller det en variert og utfordrende hverdag? (Grønvold, 2006, I).

Dette er hvordan KRUS karakteriserer fengselsbetjentyrket på sine nettsider. Med mitt utgangspunkt biter jeg meg merke i ordene *sikkerhetstenkning, konfliktløsning, krisesituasjoner, fysisk risiko, trusler, verbal utagering, kontroll, makt og grenser*. Allerede her ser vi at fengselsbetjentes arbeid blir konstatert som et yrke med en viss *risiko*. At fengselsbetjenter løper en viss risiko betyr at det er en del farer knyttet til

fengselsbetjentjobben. Risiko forutsetter fare og enhver person som risikerer noe utfordrer derfor en fare. Fengselsbetjentjobben innebærer en *yrkesrisiko*, og kan medføre at man i løpet av et yrkesliv vil kunne bli utsatt for *vold* eller være vitne til dette. Ommedal og Wadseth viser til Dignam og Fagan (1996) når de tar opp sikkerhetsrisikoen i kriminalomsorgen:

Tallene på volds – og trusselepisoder i kriminalomsorgen viser at ansatte innenfor kriminalomsorg i anstalt er mer utsatt for vold enn det vi kan forvente for andre grupper yrkesaktive. Det blir også hevdet at volden som fengselsansatte blir utsatt for kan være mer alvorlig enn tilfellet er for andre yrkesgrupper (Ommedal og Wadseth, 2001:16).

Mulige årsaker til dette mener Ommedal og Wadseth kan være at innsatte er innesperret mot sin vilje, noe som kan øke sannsynligheten for voldsepisoder. At volden kan være mer alvorlig ser de også som et mulig resultat av at innsatte som gruppe er mer tilbøyelige til å ha en personlig historie som voldsutøvere, sammenlignet med andre klientgrupper som betjenes av sørvispersonell.

Hva er så vold? Giertsen skriver at vold er et vidt og vagt begrep, og derfor er det viktig å være nøyaktig og konkret når man ønsker å si hva man mener med vold. Videre skriver hun at det ikke finnes en absolutt riktig eller feil definisjon av vold, men mer eller mindre rimelige definisjoner ut fra det daglige språk eller hva som er hensiktsmessig (Giertsen, 1997:178). Ut i fra dette trekker Giertsen frem tre ulike tilnæringsmåter til vold, hvor den første er *lovens begreper*: «Loven lager noen generelle sekkebetegnelser, abstrakte begreper, som 'legemsfornærmelse', 'legemsbeskadigelse' osv. Så én måte å beskrive vold på, er å låne lovens begreper», skriver hun (Giertsen, 1997:180). Et eksempel på hvor lovens begreper lånes er kriminalstatistikken, som nettopp bygger på lovens kategorier. En annen tilnæringsmåte forfatteren presenterer er *dagliglivets språk*:

De viser til handlinger, beskrevet blant annet som slag, spark, kvelertak; og til skader beskrevet som brudd, tannskade, bevisstløshet osv. Dette er ord som viser til konkrete hendelser og som vi har omtrent samme oppfatning av – iallfall har vi vel noe mer konkrete og like forestillinger om dem enn vi har om lovens betegnelser, for eksempel 'legemsfornærmelse' (Giertsen, 1997:181).

En tredje måte vold beskrives på er *handlingens mening*. Her tar man utgangspunkt i den mening handlingen hadde for den som utøvde den: Hvordan så gjerningsmannen på handlingen? Vold på grunn av sinne eller provosering, eller som forsvar for seg selv eller andre? Mente voldsutøveren det var velfortjent, eller bare skjedde det? (Giertsen, 1997:181).

Det er altså slik at lovgiver, dommere, politi og påtalemyndighet og vi sivile andre bestemmer oss for at det er noen handlinger vi vil kalle voldsforbrytelser. Men handlinger er ikke 'vold', 'tyveri' eller lovbrudd i og for seg, men de blir det når vi igjen og igjen definerer dem (Giertsen, 1997:182-183).

Her kan det trekkes paralleller til Christie (2004) som sier at kriminalitet ikke finnes, og her er det mange som misforstår. Det betyr selvfølgelig ikke at det ikke finnes dårlige og forferdelige handlinger. Det betyr derimot at kriminalitet ikke er skjebne, men et valg hvor vi selv bestemmer hvor mye og hva vi ønsker å kriminalisere. Handlinger blir kriminalitet når vi gjentatte ganger definerer dem som kriminalitet, i likhet med voldsbegrepet. For å tydeliggjøre dette ønsker jeg å ta med et eksempel: Helt siden narkotikamisbruk oppstod som et sosialt problem blant ungdom i 1960-årene, har Norge tilstrebet en restriktiv narkotikapolitikk. Før 1964 var den øvre strafferamme seks måneder for narkotikalovbrudd i Norge, i dag har strafferammen økt til 21 år (Ervik, 1997:230). Her ser vi at vi har *valgt* å oppkriminalisere på narkotikafeltet. Vi har altså valgt å kriminalisere besittelse, ikke-medisinsk bruk og omsetning av narkotiske stoffer. Mitt poeng er at dette ville ikke ha blitt sett på som kriminalitet dersom vi ikke hadde bestemt oss for å definere det som det, noe som også er kjernen i Christies utsagn om at kriminalitet ikke finnes.

Etter denne lille digresjonen, vil jeg igjen gå tilbake til Giertsen som skriver at det ikke er alle handlinger som skader en annen person som betegnes som vold. Heller trenger ikke det å ta livet av et annet menneske være drap. Det kan for eksempel være nødverge. Derfor er det viktig å se på omstendighetene rundt situasjonen, skriver Giertsen (1997:183). Selv om det stort sett er enighet om hva vi kan kalle for voldslovbrudd, så er det på noen punkter også uenighet, for eksempel når det gjelder drap. Før så var det for eksempel ulovlig å avbryte et ufødt liv, mens i dag kaller vi det abort. Likevel er det noen som mener at dette er galt og at abort er drap. Ut i fra dette ser vi at hva som kan kalles for voldslovbrudd er vanskelig, og at det til en viss grad innebærer uoverensstemmelser.

I tillegg til Giertsen, ønsker jeg å ta med noen andre definisjoner av vold. Jeg starter med Breakwell:

Vold omfatter handlinger som innebærer et forsettlig forsøk på å påføre andre fysisk skade. Skade på grunn av tilfeldighet eller uhell er dermed ikke vold. Offeret opplever kanskje ingen forskjell, men skade forårsaket av uhell kan ikke forklares på samme måte som når den er resultat av forsettlige forsøk på å skade. Dette skillet mellom tilsiktede og tilfeldige resultater

gjøres i dagliglivet og i rettsvesenet. Vi skiller slik når vi avgjør hvordan vi skal reagere overfor den personen som forårsaket skaden. Vi må ha skillet i bakhodet når vi forklarer og forutsier vold (Breakwell, 1995:16).

Hos Hammerlin og Strand deles fysisk vold i to underkategorier, nemlig *legemsvold* og *materiell vold*. Sistnevnte kategori er skade på materiell, mens legemsvold er fysisk skade på kroppen. Dette kan for eksempel være slag, biting, spark, stikk, skalling, spyting, kloring, kvelertak, dytting, puffing, skålding med kokende vann osv. (Hammerlin og Strand, 2005:19).

Da jeg skulle finne en definisjon på risiko, var dette derimot ikke like enkelt. Selv om risikobegrepet er et alminnelig begrep, er betydningen av det avhengig av kontekst og ulike personers eller gruppers forståelse og fortolkning. Etter en del leting og lesing har jeg imidlertid oppsummert begrepet med to komponenter, nemlig *sannsynlighet* og *konsekvens*. Bakkeng (2003) er en av dem som tar i bruk denne definisjonen: «Matematisk sett er risiko lik konsekvens ganger sannsynlighet. Dette er en formulering som er like kjedelig som den er sann». Sannsynlighet i denne sammenhengen, sier noe om hvor stor muligheten er for å bli utsatt for vold som fengselsbetjent, om sannsynligheten er liten eller stor. Konsekvens sier noe om følgene av en eventuell voldshandling. Dersom konsekvensene av en handling kan bli store, vil det være svært viktig å hele tiden ha sikkerhetstankegangen i bakhodet og legge opp diverse sikkerhetstiltak for i størst mulig grad å unngå slike situasjoner. Risikobegrepet bygger altså på faktorene sannsynlighet og konsekvens, og begge disse er fremtidsrettede komponenter (dersom man ønsker å lese mer om risiko anbefales for eksempel Beck (2001), hvor han er opptatt av risiko som fenomen i det postindustrielle samfunn).

At ansatte *kan* bli utsatt for psykisk eller fysisk vold fra innsatte, gjør at sikkerhetstankegangen blir noe av det viktigste, om ikke det aller viktigste, i et fengsel. At sikkerheten bør ha førsteprioritet var også en gjennomgående oppfatning blant mine informanter. Alle var enige om at sikkerheten var alfa og omega, og at det å føle seg trygg i yrket var en forutsetning for å gjøre en god jobb. Einar var den som kanskje var mest opptatt av sikkerheten:

Det er viktig å si at jeg er en sikkerhetstenker, da. Jeg liker sikkerhet, for jeg skal føle meg trygg på jobb (...) Jeg setter sikkerheten veldig i høysete (...) Jeg får jo pepper for å være en skikkelig sikkerhetsmann da, men jeg mener det er rett og rimelig.

Også Frank tenkte mye sikkerhet:

Jeg prøver å tenke mye sikkerhet (...) Jeg tenker mye sikkerhet for meg selv og selvfølgelig for medansatte (...) Min sikkerhet er jo de medansattes sikkerhet, ikke sant. Jo bedre jeg ivaretar min sikkerhet, jo bedre ivaretar jeg dem sin sikkerhet. Ved å overholde regler og rutiner.

Ingen av dem jeg intervjuet var blitt utsatt for fysisk vold, men tre av mine mannlige informanter hadde vært utsatt for en form for psykisk vold. Om psykisk vold, skriver Hammerlin og Strand:

Psykisk vold er generelt og erfaringsmessig sett en uhandterlig og uklar kategori. Den er ofte vanskelig å skille ut som egen voldsform (...) Slik vi forstår begrepet, er psykisk vold rettet mot offerets psykiske tilstand eller sinnsstemning. Offeret for psykisk vold opplever for eksempel at gjerningspersonen ønsker å skape psykisk ubehag, frykt, engstelse eller usikkerhet (Hammerlin og Strand, 2005:20).

Utover dette snakker forfatterne om *symbolsk vold* og *sosial vold*. Verbal og nonverbal vold er undergrupper av førstnevnte. Verbal vold er for eksempel trusler, utskjelling og kjefting, mens nonverbal vold er voldelig mimikk/kroppsspråk eller trussel med våpen/gjenstand. Sosial vold er hvor du blir utsatt for hersketeknikker, systematisk mobbing, sosial ekskludering, utstøting og lignende (Hammerlin og Strand, 2005:20-22). Ingen av mine informanter hadde opplevd trusler mot egen familie, og truslene mot seg selv anslo de som lite reelle. På spørsmål om informantene mine hadde vært utsatt for psykisk vold, svarte Frank:

Ja, det har jeg blitt flere ganger. [Hva da?] Nei, altså det kan jo være at man snakker grovt nedlatende. [Du har vært utsatt for det?] Ja. Trusler, drapstrusler. Altså, de drapstruslene gikk jeg ingen ting videre med, bortsett fra at jeg sa i fra om det. [Du anmeldte det ikke?] Nei, fordi at den innsatte sier det til alle og var i den tilstanden han var i. Så det blir på en måte sånn litt lite reelt. [Du tok det ikke så alvorlig?] Nei. [Men du tok det opp?] Ja, jeg tok det opp. Jeg tok det videre. Men det ble ingen anmeldelse av det og sånn. [Han var ustabil?] Ja, det var en meget spesiell innsatt. [Hva var det han sa for noe, da?] Nei, det kunne gå på for eksempel at: 'Dette hadde du ikke turt å si til meg hvis du traff meg ute på gaten', og 'Hvis jeg treffer deg ute på gaten så skal jeg drepe deg'. [Hva sier du da?] At det var lite hyggelig sagt, eller at han må roe seg

ned og tenke seg om. Men jeg fikk en viss forståelse av den innsatte. Jeg hadde jo vært på den avdelingen en stund. Jeg kjente jo den innsatte eller vi kjente han ikke på den måten, men jeg visste jo i forhold til adferden hans og i forhold til hvordan han kunne være. Det høres jo selvfølgelig ille ut for veldig mange å få drapstrusler for det er jo veldig sjeldent folk får, men for oss... alle hadde fått det altså, han skulle drepe alt fra direktør til... ja. [Så det har ikke fått noen konsekvenser for deg?] Nei. [Så det er ikke sånn at du tenker på det eller har vært redd?] Nei. Ingen ting.

På spørsmål om Ole hadde vært utsatt for psykisk vold, svarte han:

Jeg har fått litt sånn småtrusler, sånn type: 'Jeg skal drepe deg', men ikke sånn som du ser på som alvorlig, da. [Ja, for du vet at vedkommende er ustabil?] Ja, en innsatt som ikke kjenner deg i det hele tatt som skriker: 'Jeg skal drepe deg!', i en eller annen situasjon. Men jeg opplever ikke det som truende egentlig. Jeg hadde opplevd det verre hvis jeg hadde jobbet på en avdeling over tid da, og det kom en innsatt bort som på en måte var veldig rolig og sa: 'Jeg kommer til å ta deg når jeg kommer ut'. Det hadde vært mye, mye verre. Men sånn oppe i situasjonen, så synes jeg ikke det er så ille. [Så du har aldri gått noe videre med det, bortsett fra å skrive rapport?] Bare skrevet rapport.

Eirik svarte dette:

Jeg har fått trusler og sånn, men ikke sånn ren psykisk vold som har gått over tid, nei. [Har truslene gjort noe med deg eller tenker du ikke på det?] Når jeg går ut i fra jobben så prøver jeg å legge det igjen der. [Du klarer det?] Jeg har vært veldig flink til det så langt i hvert fall. Så jeg håper det bare fortsetter sånn også.

3.2. Sikkerhet

Alle informantene mine var sikkerhetsorienterte. Noen mer, andre mindre. Sveinung i Grøvdals intervjumateriale var av den oppfatning at sikkerheten hadde førsteprioritet. Han mente det var fint å kunne gjøre noe for en innsatt, men at det ikke kunne gjøres dersom sikkerheten ikke ble ivaretatt (Grøvdal, 2001:140). Dette samsvarer med hva Crawley fant:

«Although several recruits reported that tutors had emphasised the ‘caring’ aspect of the job, there was general agreement that security was emphasised above all else» (Crawley, 2004:69).

I fengselsterminologien snakkes det om statisk versus dynamisk sikkerhet. Høye murer, gjerder, gitter, låste dører, fysiske sperringer, elektronisk overvåkning osv., er eksempler på førstnevnte (se for eksempel Christie (2000) om sikkerhetsindustrien). For denne type sikkerhet kan vi trekke paralleller til Benthams *Panopticon*. Dette er en arkitektonisk idé som kan brukes i alle institusjoner der det skal holdes inspeksjon. Panoptikonet har derimot aldri blitt realisert i sin rene form, men dens ideer er blitt brukt (Lomell, 2005). Foucault beskriver panoptikonet slik:

Omkretsen er en kjede bygninger, i midten står et tårn. Dette er gjennomstukket av store vinduer. Omkretsens bygninger er inndelt i celler, som alle er like brede som bygningen selv, og har to vinduer: Det ene vender innover og svarer til tårnets vinduer, men det andre vender utover og lar lyset slippe inn i cellen. Det er da tilstrekkelig å anbringe en vokter i sentraltårnet, og innesperre en sinnssyk, en domfelt, en arbeider eller en skoleelev. Gjennom motlysvirkningen kan man fra tårnet, hvis vinduene er nøyaktig tilskåret lyset, iaktta de små fangesilhuettene i periferien. Så mange bur, så mange små scener, hvor hver aktør er alene, fullstendig individualisert og til enhver tid synlig. De panoptiske virkemidler frembringer romenheter som gjør det mulig å se uten stans og å gjenkjenne øyeblikkelig (Foucault, 2001:179-180).

Hensikten med dette er altså kontroll og overvåkning. Den innsatte blir sett, men kan selv ikke se, og vedkommende vet dermed ikke når han/hun blir iaktatt. Denne usikkerheten blir et middel til disiplin: «Not knowing whether or not they were watched, but obliged to assume that they were, obedience was the prisoner’s only rational option» (Lomell, 2005). Denne formen for sikkerhetstenkning, hvor det er minimal kontakt mellom innsatt og ansatt, står i kontrast til den dynamiske sikkerhetstankegangen. Her baseres sikkerheten på gode innsatt – ansatt relasjoner. Grøvdal definerer den dynamiske sikkerheten slik:

Dynamisk sikkerhet baserer seg på fengselsbetjentes kjennskap til den enkelte fange. Ved å kjenne fangen og vite hvordan han er, og har det, skal en ha større mulighet til å forutsi hvordan han kan tenkes å reagere i pressede situasjoner, eller helt generelt (Grøvdal, 2001:127).

Grøvdal kaller dette for «kontroll gjennom kunnskap» (Grøvdal, 2001:182). Dette er i tråd med definisjonen til Crawley: «Dynamic security is characterised by strong visible leadership

and good communication; control depends upon staff knowing what is going on» (Crawley, 2004:167).

Mine informanter la ulik vekt på disse formene for sikkerhet. Noen foretrakk det ene, noen foretrakk det andre. Alle fengselsbetjentene Grøvdal intervjuet, var derimot enige i at dynamisk sikkerhet var å foretrekke fremfor mer mekaniske former for sikkerhet (Grøvdal, 2001:128). Frank i mitt materiale refererte derimot en foreleser som hadde sagt følgende:

Spørsmålet er jo egentlig ikke om man skal ha statisk eller dynamisk sikkerhet, men at det til enhver tid skal være riktig sikkerhet.

Frank stilte seg derimot et lite spørsmål til dette, for hva er riktig sikkerhet?, spurte han.

Uansett sikkerhet, så erkjenner flere betjenter at det bør være en grense for hvor sikkert et fengsel skal være. Et hermetisk lukket fengsel vil kunne true ansattes sikkerhet. Muligheten for å rømme blir på en måte en del av sikkerheten til de ansatte, fordi et vanntett system med bruk av maktsymboler vil kunne hardne miljøet. Innsatte vil i større grad kunne bli desperate og ta i bruk midler som vil kunne være farlig for ansatte, eksempelvis gisseltaking og opprør. Berit i Grøvdals intervjumateriale var av en slik oppfatning (Grøvdal, 2001:140).

Fengselsbetjenter risikerer også opprør dersom systemets regler får fortrinnsrett. Sykes skriver: «The system breeds rebellions by attempting to enforce the system's rules» (Sykes, 1974:124). «Sikkerheten i fengsel er ikke noe statisk, og den opprettholdes ikke ved en byråkratisk tro på regelbruk. Sikkerheten kan av og til trues nettopp av det som er ment å trygge den», skriver Grøvdal (2001:130). Det gjelder derfor å manøvrere mellom hensynet til lover og regler, og hensynet til ro og orden.

At betjenter bryter regler og diskuterer regler, kunne Basberg (1999) bekrefte gjennom sitt arbeid. Lars i Grøvdals materiale mente at mange av fengslets regler og rutiner falt på sin egen urimelighet (Grøvdal, 2001:217). Det er i denne forbindelse Sykes snakker om: «The defects of total power»:

Yet systems of power may be defective for reasons other than the fact that those who are ruled do not feel the need to obey the orders and regulations descending them from above. Systems

of power may also fail because those who are supposed to rule are unwilling to do so (Sykes, 1974:53).

Mange betjenter er med andre ord motvillige til å følge regler og rutiner slavisk. Flere løsner heller litt på regimet og inngår kompromisser i den hensikt å få bedre relasjoner til innsatte, og unngår dermed konfrontasjoner. I likhet med dette skriver Crawley:

Systems of power (...) may also fail because those who are supposed to rule are unwilling to do so. Officers may, for example, 'turn a blind eye' to certain infractions of the prison rules, in the belief that such compromises help in the development of a better working relationship with prisoners (Crawley, 2004:22).

I stedet for å se dette som regelbrudd, kan det altså heller ses på som en måte å gjøre fengslene tryggere på, både for innsatte og ansatte:

(...) The guard buys compliance or obedience in certain areas at the cost of tolerating disobedience elsewhere. Aside from winning compliance 'where it counts' in the course of the normal day, the guard has another favour to be secured from the inmates which makes him willing to forego strict enforcement of all prison regulations (...) A fund of good will becomes a valuable form of insurance (...) (Sykes, 1974:57).

Som jeg har prøvd å poengtere, kan et strengt regime føre til uroligheter. Også i Hammerlin og Strand sin rapport viste det seg at årsak til vold mot betjenter, gjerne skjedde på grunn av innsattes frustrasjon når det gjaldt ulike tvangs-/ kontrolloppgaver eller grensesetting. Videre skriver de at et for tillukket og kontrollert system der det er lite rom for personlig utfoldelse, kan føre til økt vold (Hammerlin og Strand, 2005:26). I denne sammenheng viser forfatterne til Christies bok *Hvor tett et samfunn?* Christie fremhever her gjennom sin u-kurve at et for sterkt kontrollsystem vil kunne ha ugunstige virkninger, det vil kunne være voldsskapende (Christie, 2001:63).

Det å kunne «se litt i mellom fingrene» var også et spørsmål jeg tok opp med mine informanter. Alle var enige om at det var rom for å bruke skjønn. Ivar var også enig i dette, men virket noe mer forbeholden og restriktiv på dette i forhold til de andre informantene. Helene sa følgende:

(...) Man skal ikke holde en regel bare fordi det er en regel. Det går an å bruke hodet innimellom også. For regelverket vårt gir oss rammer til å faktisk kunne bruke hodet.

Det står for eksempel at innsatte kun har tjue minutters ringetid, men altså døde faren din i går, så selvfølgelig skal du få ta en ekstra telefon. ‘Nei, du har brukt opp ringetiden din’, det holder ikke med den da, altså. Jeg mener at man kan bøye og tøy litt innenfor det regelverket vi har. Straffegjennomføringsloven gir oss faktisk lov til å kunne gjøre det (...)

Flere av mine informanter var også inne på at det å følge reglene til punkt og prikke kunne medføre bråk, en av disse var Einar:

(...) Det er lov til å bruke hodet. Men samtidig så er det veldig viktig å være lojale, da. Det er ikke uten grunn at det er et system der. Men er det situasjoner hvor det er helt på trynet å bruke det som står i reglementet, så bruker vi selvfølgelig hodet. [Så du følger ikke regler slavisk, du bruker litt skjønn?] Ja, vi er mennesker vi også, vi er ikke roboter. Skal du følge lovboken, så hadde du fått situasjoner. Vi skal ikke fremprovosere situasjoner. Det koster så lite å være litt real. Så den kan bendes litt. Ikke mye, men litt (...)

Også Ole og Eirik mente at rigid regelbruk kunne skape konflikter, men mente i tillegg at dersom alle hadde vært like lite eller like mye strenge, så ville en del konfrontasjoner vært unngått. Ole sa dette:

Jeg tror nok at det kan skape konflikter, ja. Det gjør det jo. Det ser du jo hvis du på en måte prøver å være veldig strikt, så møter du mye motstand. Men jeg tror at hvis alle hadde holdt på de reglene, hvis alle de ansatte på en måte hadde vært like strenge på det, så hadde ikke problemet vært like stort. For det som gjerne skjer er at noen er mer lempelige enn andre, og da får du konflikter når det kommer inn noen som på en måte ønsker å gjennomføre regler etter boka. [Følger du regler slavisk?] Nei, det tror jeg ikke det er så mange som gjør, egentlig. [Dere bruker skjønn?] Man bruker skjønn. I noen situasjoner, da. Det er selvfølgelig andre situasjoner hvor du kjører veldig hardt på, da. Men man opplever at folk ikke gjør det også. Da blir det denne type konflikt: ‘Det gjorde ikke han!’, ‘Hvorfor gjør du sånn?’. [Så hvis alle hadde gjort mer likt så...?] Ja, det hadde sikkert blitt mye frustrasjoner og konflikter for det, men jeg tror ikke det hadde blitt den typen. Ikke så mye, kanskje.

Her er Ole inne på noe viktig, nemlig at ukonsekvent bruk av regler og rutiner kan skape usikkerhet hos innsatte, og derigjennom uroligheter. Om dette skriver Coyle klokt:

In the prison environment, as in many other large institutions where individuals may feel vulnerable, the greatest threat to stability is uncertainty. People like to know where they stand. They like to know what the rules are; what they may do, what they should not do and what the consequences are if they break the rules. In general terms prisoners can cope with a prison where there is a strict regime just as well as with one where there is more flexibility. What they find very difficult to cope with is an inconsistent model of control, where the rules vary or where they are applied differently depending on which staff are on duty. There is evidence that a real threat to good order occurs when a prison is not being consistently managed and when levels of control are not clearly understood (...) (Coyle, 2005:140).

Eirik var også inne på dette:

Jeg tror også det at hvis du følger loven til punkt og prikke og ikke klarer å se gjennom fingrene, så er du med på å skape konflikter. Men så har du den bakdelen at hvis jeg følger loven til punkt og prikke, og han som kommer på jobb i morgen ikke gjør det, så skaper du et problem der igjen også. Så enten så må alle se litt igjennom fingrene eller så må alle ta loven som den står, altså. Jeg er nok den som ser litt igjennom fingrene. Det blir mer humant. Det blir mye enklere å bygge relasjoner til innsatte. Du klarer å skape et litt sånt kompisforhold. Litt må vi klare å tolke loven, altså (...) Det mest naturlige for meg er å se litt igjennom fingrene. Det er det. Det er den beste måten å jobbe på, synes jeg.

Dette Eirik er inne på i forhold til å bygge gode relasjoner til innsatte, skal vi også se er en strategi kvinner benytter seg av. Mange kvinnelige betjenter utvikler vennlige relasjoner til innsatte, noe som kan ses på som en strategi som vil kompensere for manglende fysisk styrke. Dette skal jeg derimot komme tilbake til senere i oppgaven (se punkt 4.4.4.).

Både Frank og Mari mente at nyutdannede var mer forsiktige med å utøve skjønn i redsel for å gjøre noe galt. Dette er i tråd med informantenes tanker i Johnsens materiale. De mente at dersom man var usikker, ville det være effektivt å kjøre en stram linje, slik at man ikke gjorde noen feil. I Johnsens sammenheng dreier dette seg derimot om kvinnelige betjenter som er usikre i jobben og derfor tar i bruk strenge regimer for å unngå tabber, noe som kan true deres autoritet. Jeg mener likevel at dette kan overføres til alle som er usikre i jobben og da gjerne nye. Johnsen skriver: «To keep a distance from the prisoners by being tough and hard and not

showing any tolerance, but following the prison laws and rules letter by letter, is a security caution in order not to do anything wrong or make any mistakes» (Johnsen, 2001:84). Mari i mitt intervjumateriale sa følgende om dette:

(...) Vi må helt klart ha et regelverk og rutiner å forholde oss til, men det må gå an å se litt igjennom fingrene. [Du gjør det, bruker litt skjønn?] Ja, jeg gjør det. Jeg tror vel vi som er nyutdannet, holdt jeg på å si, følger regelverket mer slavisk enn de gjør de som er litt eldre og har litt mer erfaring. De vet vel hvor langt de kan tøyne grensene og sånne ting. Og det tror jeg er bare sunt. Ellers så sitter innsatte med en oppfattelse og opplevelse av at systemet er veldig firkantet, og ser ikke helt poenget med veldig mye. Veldig mye av det vi gjør kan jo virke ganske meningsløst for de innsatte. Så jeg tror nok det stemmer bra. Du må ha mulighet for å utøve litt skjønn. [Har du opplevd konflikter i forbindelse med det?] Ja, det har jeg jo. Kommer ikke på noen konkrete situasjoner nå, men du opplever det. Opplever selv at jeg føler regelverket er firkantet noen ganger.

3.3. Å gjøre sikkerhet

Som vi har sett, var mine informanter opptatt av sikkerheten. Men hva *gjør* de egentlig når de tenker sikkerhet? På grunnlag av dette spørsmålet har jeg derfor systematisert intervjumaterialet, hvor jeg har lett etter beskrivelser av hvordan informantene forteller hvordan de gjør sikkerhet. I det følgende vil jeg nevne noen.

Samtlige fortalte at de brukte alarm som en sikkerhet dersom det skulle skje noe. Hvordan man stilte seg fysisk i forhold til innsatte, var også et tema fire av mine informanter tok opp. De ville ikke ha innsatte bak seg eller for eksempel gå først ned en trapp. Når de var inne på en celle passet de på at den innsatte ikke stod foran utgangsdøren, men at det hele tiden var fri passasje ut av rommet. Et par stykker nevnte at de alltid sa i fra om hvor de gikk. Helene sa følgende om dette:

Hvis jeg skal inn å snakke med en innsatt som er ustabil, så sier jeg bestandig i fra til vakta at: 'Hei, jeg er der inne'. Ja, du sier i fra om sånne småting: 'Jeg er der inne og du vet åssen han har vært for tiden'. Jeg lar celledøren stå oppe, også lar de luken stå

oppe, slik at de hører om det skulle skje noe. Du sier bestandig fra hvor du går. Du sier til og med fra til kollegene dine når du skal gå på do liksom, i tilfelle det skjer noe. Du tar bestandig forholdsregler, ja.

Elfrid påpekte viktigheten av dette:

Jeg prøver alltid å gi beskjed om hvor jeg er. Det synes jeg er viktig, altså. 'Nå går jeg på toalettet, eller nå er jeg der'. Det er greit å vite, det opplevde jeg i fjor. Jeg jobbet med en sommervikar, og plutselig var hun bare borte. Jeg ringte derfor til de andre avdelingene og lurte på om de hadde sett henne. Nei, de hadde ikke sett henne. Da viste det seg at hun bare hadde vært på toalettet, så det var jo greit. Men det var bare at hun hadde vært borte så lenge, så jeg begynte å lure. Hun var lenge borte fra avdelingen og var litt sen, fordi hun hadde begynt å snakke med en innsatt og det er jo for så vidt greit. Men i hvert fall, si at du er der inne! Det er veldig viktig, det har jo med sikkerheten å gjøre. Du skal ikke være borte fra avdelingen så lenge heller, for det er ikke så kjekt å være alene for den som sitter igjen. Det er jo ganske travle perioder.

Å telle innsatte, skrive rapporter, lese journaler, visitere og bruke metalldetektor, ble nevnt som andre beskrivelser av hvordan informantene gjør sikkerhet. Nesten samtlige nevnte viktigheten av å ha en god relasjon til innsatte, være i fellesskapet og observere. På spørsmål om relasjonen mellom ansatte og innsatte i norske fengsler er god nok, svarte Helene dette:

I mange fengsler så er den det, men i sånne typiske vaktboksfengsler så er den jo ikke det (med dette begrepet sikter hun til fengsler hvor betjentene for det meste oppholder seg på vaktrommet, og hvor de i liten grad tilbringer tid sammen med innsatte ute i avdelingen). Den dynamiske sikkerheten har fryktelig mye å si for vår hverdag. Jeg ser også på de innsatte som min sikkerhet. Hvis to eller tre innsatte flyr på meg, så har jeg minst ti på min side som vil beskytte meg for det at jeg er den jeg er. Og for det at jeg har latt dem bli kjent med meg og jeg kjent med dem.

Kun én person svarte at han trente på egen hånd for egen sikkerhet. Når det gjaldt pasifisering (trening i bruk av tvangsmidler; grepsteknikker og celleaksjoner), var det derimot delte meninger om dette ville kunne være til hjelp i en nødssituasjon. Overvekten var på de som ikke hadde tro på det. Helene var en av dem:

Nei! (ler). [Du tror ikke det ville være til hjelp?] Nei. Jeg tror det at i noen sammenhenger ja, men i de fleste nei. Da tror jeg mine reflekser kan hjelpe meg og det å dra i alarmen, for å få oppmerksomheten til andre. Og det å hyle litt og skrike litt, og bruke skitne triks som å stikke en finger i øyet eller sparke dem i skrittet. Jeg tror ikke pasifiseringsgrepene kan klare å hjelpe meg i en nødssituasjon, fordi at ofte så er overgriperen så mye større og sterkere enn meg at det ikke ville fungere.

Flere av mine mannlige informanter innrømmet også at de mest sannsynlig ikke ville ha tatt i bruk pasifiseringsgrepene som de hadde lært dersom de kom opp i et basketak, men bruke andre metoder. Ivar trodde derimot denne type opplæring ville kunne ha en viss nytte:

Det gir meg i alle fall en større sjanse til å overmanne en annen, enn muligheten hadde vært ellers. Så det er definitivt klart. Det er en viktig opplæring. Men det er også en opplæring som må holdes ved like, for du glemmer det like fort som du har lært det.

Å gjøre sikkerhet kan også defineres som det jeg beskrev under forrige punkt, nemlig å være konsekvent og det å utøve skjønn når det kommer til regler og rutiner, fordi en rigid regelbruk vil kunne skape konflikter.

Angående hvordan informantene fortalte hvordan de gjør sikkerhet, fant jeg imidlertid ingen klare forskjeller med hensyn til kjønn. Ut i fra intervjumaterialet kan det virke som om de kvinnelige og mannlige informantene gjør sikkerhet på tilnærmet lik måte, hvor de tar samme forholdsregler. Likevel skal vi se at enkelte mente kvinnelige betjenter er flinkere til å ivareta den dynamiske sikkerheten (se punkt 4.4.4.).

3.4. Barrierer for kvinnelige fengselsbetjenter

Kvinner oppfordres spesielt til å søke Fengselsskolen, og på KRUS' nettsider står følgende:

På bakgrunn av et personalpolitisk mål om at arbeidsstaben skal gjenspeile befolkningssammensetningen generelt, både når det gjelder kjønn og kulturelt mangfold, oppfordres spesielt *kvinner* (min utheving) og personer med minoritets- og/eller annen språkbakgrunn til å søke stillingene (Grønvold, 2006, II).

Dette ser det ut til at kvinner har tatt til seg, for i følge mine informanter var omtrent halvparten av studentene ved KRUS kvinner. Dersom vi ser på kjønnsfordelingen blant søkere til KRUS de siste snaue tjue årene (1988-2006), ser vi at kvinneandelen varierer fra 30 % til 50 %. Tallene for årene 1988 og 1989 viser henholdsvis en prosentandel på 49 % og 50 % kvinnelige søkere, de høyeste andelene for hele den aktuelle perioden. Her er det imidlertid verdt å merke seg at det er svært høye søkertall (ordinær søknadsfrist er tidlig høst) til tross for drapet på en kvinnelig fengselsbetjent ved Ila fengsel tidlig på året i 1989. Vedkommende betjent ble funnet voldtatt og drept i tjenestebilen etter å ha fulgt en mannlig sikringsinnsatt på kino. Likevel er det en kraftig nedgang igjen i 1990 og 1991, her har andel kvinnelige søkere sunket ned til 30 %. Dette er den laveste prosentandelen på disse årene og kan ses som en ettervirkning av drapet på den kvinnelige betjenten. Fra 2001 til 2006 varierer andelen kvinnelige søkere fra 38 % til 46 %, gjennomsnittet for disse årene er 41,3 % (ekstraordinære opptak ikke medregnet). Når det gjelder det totale antall søkere varierer dette fra 704 i 1988 til 2824 i 1992, som er det høyeste søkertallet noensinne (ekstraordinære opptak ikke medregnet) (KRUS arkiv).

Til tross for ganske høye kvinneandeler har det vært, og er fortsatt, en viss skepsis mot kvinnelige betjenter. Dette kom også frem under mine intervjuer. Arbeid i fengsel har tradisjonelt vært et yrke som har vært besatt av menn og selv om forventninger til kvinner i yrkeslivet har endret seg de siste tiår, henger vi fortsatt igjen i gamle kjønnsrollesystemer. Kvinners evner til å utføre jobber som tradisjonelt er blitt gjort av menn, blir derfor problematisert. Når det gjelder fengselsbetjentyrket kan dette spesielt henge sammen med at jobben inneholder bruk av makt og autoritet, som igjen er blitt sett på som en viktig del for opprettholdelse av sikkerhet. Fysisk styrke og et bilde av maskulinitet og dominans, har vært typiske kjennetegn ved rollen som fengselsbetjent. Dette er som regel ikke vanlige karakteristikk ved kvinner som går inn i fengselsbetjentyrket. Kvinner i fengselsvesenet har derfor møtt en del fordommer, fordi de blir sett på som «det svake kjønn».

Dette er det også undersøkelser som kan bekrefte, da det er funn som tyder på at menn er motstandere av kvinnelige fengselsbetjenter i fengsler med mannlige innsatte. Blant annet Liebling og Price skriver om dette: «Studies carried out in the US and Australia show that the introduction of female staff into male prisons created some resistance from some male staff due to the perceived emotional and physical vulnerability of female officers to male prisoners (...)» (Liebling og Price, 2001:65). Kvinnelige fengselsbetjenter må derfor takle at mannlige

kolleger har holdninger som tilsier at kvinner er uønsket i fengselsvesenet. At kvinner blir møtt med fordommer fra mannlige betjenter, forteller en kvinnelig betjent om i Juriks materiale: «The major problem for women officers is male staff. We expect it from the inmates...but the male officers make demeaning remarks! If you say something, they pout in a corner» (Jurik, 1985:378).

Årsaken til disse holdningene er bekymringer angående kvinners pålitelighet i voldelige situasjoner, skriver Jurik. Forfatteren nevner tre grunner til at man ønsker å holde kvinnelige betjenter utenfor fengsler med mannlige innsatte, hvor den første er *greater physical weakness*, som jeg vil oversette til *fysisk svakhet*. Om dette sier en mannlig betjent: «They are just not strong enough to struggle with a six foot inmate. Then I get hurt trying to make sure they aren't beaten to death» (Jurik, 1985:379).

Mental weakness, kan oversettes til *psykisk/mental svakhet*, og er den andre grunnen til at man ønsker å holde kvinnene borte fra mannsfengslene. Om dette sier en mannlig betjent: «This place works on your mind after a while. Women just can't take that kind of strain. Most of them will crack» (Jurik, 1985:379). Med andre ord anser man kvinnene som pysete.

En tredje bekymring går ut på *sexual identity and behavior of female officers*, som jeg ønsker å oversette til *kjønnsidentitet og kvinnelige betjentes adferd*. Om dette sier en mannlig fengselsførstebetjent (min oversettelse fra «male supervisor»): «The first thing I always ask about an officer is 'Who owns him? – Me or the inmate?' Women sometimes go soft on the inmates. We had one who got involved. She started bringing stuff in to him. She got dirty (i.e., smuggled contraband to inmates)» (Jurik, 1985:379).

Crawley fant også en god del motstand mot kvinnelige betjenter i sitt arbeid. Noen av de mannlige betjentene hun snakket med var av denne oppfatning: «(...) a man's prison is simply 'no place for a woman'» (Crawley, 2004:123). Forfatteren snakker om en «dinosaurkultur», hvor kompetanse assosieres med maskulinitet, fysisk og mental styrke, altså gammeldage holdninger: «There remain a significant number of male officers who fiercely resist change; these officers do not, for example, want women working in 'their' prisons and generally believe that prisons have become 'too soft'» (Crawley, 2004:10) (for annen litteratur som tar opp dette, se for eksempel Farnworth (1992) og McMahon (1999) om

integreringsvanskeligheter, diskriminering og trakassering i henholdsvis et australsk og et kanadisk fengsel).

3.5. Positiv, men skeptisk

Denne negative innstillingen, som beskrevet under forrige punkt, er likevel ikke gjengs blant mannlige betjenter. Ommedal og Wadseth refererer til Hurst og Hurst (1997), som fant at både menn og kvinner rapporterte å ha en positiv holdning til sine kolleger av motsatt kjønn. Samtidig refererer de til Brodsky (1982) som fant at selv om mannlige betjenter ikke var i mot ansettelsen av kvinner i fengselsvesenet, så uttrykte de likevel usikkerhet i forhold til hvorvidt en kvinne ville være i stand til å beskytte seg selv eller kolleger (Ommedal og Wadseth, 2001:23-24). Denne undersøkelsen er imidlertid gammel, i likhet med noen andre jeg refererer til i denne oppgaven, men jeg velger å ha dem med fordi jeg synes de er relevante for min analyse. Dette fordi jeg opplevde det samme selv ved Ullersmo fengsel, dessuten ga også mine informanter uttrykk for usikkerhet i forhold til kvinnelige betjenter og fysisk styrke. Slik sett er undersøkelsen fortsatt aktuell, til tross for at den er over 25 år gammel. I denne forbindelse kan boken *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv* fremheves, hvor Alvesson og Kärreman tilbyr en slags metodologi for hvordan man kan gå frem for å sette eget empirisk materiale i dialog med tidligere undersøkelser/teorier, og det på en slik måte at man kan bidra med nye teoretiseringer: «(...) empirisk materiale er en potentiel ressource i forhold til at utvikle teoretiske ideer gjennom en aktiv mobilisering og problematisering af eksisterende teorier og rammer» (Alvesson og Kärreman, 2005:121).

Disse undersøkelsene nevnt ovenfor, er også i tråd med mitt materiale. Mine informanter hadde en positiv holdning til kolleger av motsatt kjønn. Likevel kunne jeg ane visse betenkeligheter blant informantene rundt det å ha kvinnelige betjenter i mannsfengsler. Dette vil jeg likevel ikke betegne som mannsjøvinistiske holdinger. Jeg ser det heller som en årvåkenhet og bevisstgjøring av de eventuelle svakhetene kvinnelige betjenter kan ha (dette er en diskusjon jeg vil komme tilbake til nedenfor, for eksempel betydningen av fysisk styrke, punkt 4.5.1.). Å være oppmerksom på dette mener jeg heller vil være å ta sikkerheten på alvor. Dessuten var dette en skepsis som kvinnene selv delte. Jeg vil nå i det følgende gjengi svarene jeg fikk av samtlige informanter på spørsmålet om hva de selv mente om kvinnelige fengselsbetjenter i forhold til sikkerheten. Grunnen til at jeg ønsker å sitere alle aspirantene, er

for å få et inntrykk av deres tanker og opplevelser. Jeg begynner med mine kvinnelige informanter og Helene:

Jeg synes absolutt at kvinner har en plass i fengslet som betjenter. Og de er gode på sikkerhet, absolutt. Men jeg synes ikke det skal være flertall av oss. Jeg har lyst til å være der ja (ler), med plass til noen i alle fall. Men jeg synes det enten skal være fifty-fifty eller flertall med menn. [Ja, for da føler du deg tryggere?] Ja. Nå tar jeg jo og skjærer alle over en kam på en måte. Det er noen kvinner jeg ville følt meg tryggere på enn andre menn igjen, absolutt (...) Men vi har jo igjen ikke den fysiske styrken bestandig, da. Men det er mange kvinner jeg føler meg tryggere på enn noen menn, når det gjelder fysikk og evnen til å gå inn i situasjoner og sånn.

Mari sa dette:

Jeg tror vi trenger begge deler. Ja, helt klart (...) Jeg tror det er en veldig grei blanding å ha fifty-fifty. [Men ville du hatt veldig mange kvinner?] Nei, jeg ville ikke bare hatt kvinner. Jeg er veldig glad for at vi har noen mannfolk. [Du føler deg tryggere da?] Du gjør jo det.

Elfrid sa følgende:

Jeg synes det er kjempebra, jeg. Jeg tror vi utgjør en like stor sikkerhet som de mannlige. [Hvis det blir veldig mange kvinner, hva synes du om det?] Nei, jeg synes ikke det heller er bra. Jeg er ikke sånn veldig: 'Få alle jenter opp og frem'. Hvis du er kvalifisert for det, synes jeg det er greit. Det trenger egentlig ikke være så veldig mye mer jenter som fengselsbetjenter heller, men jeg synes kanskje det kunne ha vært mer jenter i ledende stillinger. Det synes jeg generelt, da. [Ville du følt deg like trygg på jobb med bare kvinnelige betjenter?] Godt spørsmål (ler). Ja, faktisk så tror jeg det, men jeg ville ikke ha hatt det sånn. Men jeg ville ha følt meg trygg, for jeg vet at de er profesjonelle i jobben. Men jeg ville ikke ha hatt det sånn, jeg synes det er veldig greit at det der skifter. At vi er to forskjellige kjønn, at vi er forskjellige og utfyller hverandre. Bare det er jo en sikkerhet i seg selv. Så jeg ville ikke hatt det sånn, men jeg tror jeg ville følt meg trygg. Nå har det hendt at jeg har vært på jobb, og det har vært mye jenter på vaktene. [Har det hendt at det bare har vært damer?] Ja, faktisk.

(...) Men jeg tror jeg hadde følt meg trygg altså, men det er ikke noen ønsketenkning. Jeg synes det er bra at vi er begge deler. [Hva i forhold til hvis det skulle skje noe fysisk?] Ja, det tenkte jeg litt på. Men jeg hadde følt meg tryggere selvfølgelig hvis det var slåsskamp, da hadde jeg ikke synes det var ålreit med bare jenter. De er nok litt sterkere der. Enten du vil innse det eller ikke (ler).

Som vi ser, var kvinnene svært positive til kvinnelige fengselsbetjenter, likevel ville ingen at det skulle bli overvekt av kvinnelige betjenter. Helene og Mari innrømmet at de ikke ville ha følt seg like trygge på jobb, dersom det ble flertall av kvinner i yrket. Elfrid nøyde seg med å si at hun ikke ville ha følt seg like trygg, dersom det hadde oppstått fysisk krevende situasjoner. Så skal vi ta en titt på hva mine mannlige informanter mente om kvinnelige betjenter, og vi begynner med Einar:

Det beste er jo å ha en miks med damer og menn. Ha en harmonisk, god arbeidsplass. [Du mener det ikke er for mange kvinnelige betjenter i fengselsvesenet?] Hm. Skal vi slå av (diktafonen)? Neida. Problemet nå er at det noen steder er veldig mange damer. Så har du en del voldelige innsatte. Ved celleaksjon (en aksjon hvor betjentene går inn med fysisk makt for å få hentet ut en motvillig innsatt på cellen sin – betjentene kan være opptil flere stykker utstyrt med beskyttende dresser, hansker, hjelmer, skjold, køller osv.) vil ikke damer alltid være med. Jeg har jobbet i tre år og det har vært med én dame én gang. Ellers så har de nektet. Hvis alle nekter så går jo ikke det. Det er ikke til å stikke under en stol... jeg vil ikke si at det er et problem, men det går jo på sikkerheten det også. Nå føler jeg meg slem når jeg sier det. Det er veldig bra at damene kommer inn, men det må være en viss balanse. Selvfølgelig, det er ikke sånn at det skal være noen kvotering, damene er kjempeflinke, men vi må tenke sikkerheten i bunn. Smeller det så må du ha et team der med en gang, altså. Det var slemme sagt, men det stemmer (...) Man må ikke glemme at det er et yrke hvor ting kan skje. Da nytter det ikke å være mer opptatt av hårfrisyre og det å ikke kunne brette en negl, altså. Det er dessverre noen sårne innimellom, og da blir jeg litt redd. Hadde jeg fått bank på grunn av en som ikke ville miste en negl, da hadde jeg blitt provosert. Enkelt og greit. Tror ikke det hadde skjedd, men man har en sånn liten følelse. Det var et 'touchy' spørsmål (ler).

Det siste Einar nevner her minner om hvordan Finstad beskriver forholdene i politiet, med henhold til hva som oppfattes som passende og upassende femininiteter og maskuliniteter. Finstad skriver at den enkeltes selvrepresentasjon ikke skal gi inntrykk av verken overdreven maskulinitet eller femininitet. Politimennene skal helst ikke se ut som kroppsbyggere, mens kvinnene ikke skal signalisere svakhet. Videre skriver Finstad:

Kvinner som ikke passer i politiet, er kvinner som er så spinkle at 'de faller hvis noen blåser på dem', som virker 'for fine' til å ta i et tak, som – fordi de har lange, rød-lakkerte negler – signaliserer at de ikke vil jobbe med fulle folk eller skitne seg til. For mye sminke, prangende øreringer eller langt utslått hår i uniformert ordenstjeneste er et brudd med forventninger til politirollen (...) En passende politikvinne bør være 'passe' på alle måter. Ikke for mye maskulin – da blir hun mannhaftig. Ikke for lite maskulin – da blir hun puslete (Finstad, 2000:227).

Den ønskelige femininiteten er med andre ord trent mellom for mye kvinnelighet og for lite kvinnelighet. Dette er også Høigård inne på i bibliografien *Nytt politi?*, hvor hun oppsummerer at verken jåla eller traktorlesben har særlig attråverdige posisjoner (Høigård, 2005:24).

Mennene skal også være «passe» i den forstand at de ikke må være for «macho» eller se ut som kroppsbyggere, slik Finstad nevner. Einar i mitt intervjumateriale hadde et uttrykk for dette og kalte kroppsbyggere for «boleaper», men mente at disse var på vei bort fra fengselsvesenet, noe han så som en fordel.

Helt på slutten av intervjuet kom Einar igjen inn på temaet kvinnelige betjenter, noe som i større grad belyser hans skepsis mot en for stor andel kvinner:

(...) Det er noen steder nå som det er nesten bare damer på jobb. Og det er ikke bra. For du har en del, holdt på å si, tungt belastet kriminelle som ligger i grensen når det gjelder IQ, de skulle kanskje ha vært i HVPU. De ligger på et stadium på åtte – ni år. Karer på 1.90 og 110 kilo, store og kraftige. Også er det da tre damer på jobb. Jeg vet at det er flere som sier at det ikke er noe moro. For jeg hadde følt det selv jeg, hadde jeg vært dame, jeg hadde ikke likt det. [Du synes ikke det er mer utrygt å være på jobb med bare damer, hvis du har vært det?] Det har jeg vært mange ganger. Skal vi slå av den? (peker på diktafonen, er litt lur og ler). Neida. Jeg vet jo det er veldig mange mannlige rundt meg, men hadde jeg vært på jobb med 70 % damer, så hadde jeg

kanskje vært lite grann... Det kommer an på hvilke damer som er på jobb. Som jeg sa, veldig mange kjempeflinke. Også er det de som er mer opptatt av hår og negler. Hadde det vært mange av dem, så hadde jeg vært litt bekymret.

Eirik sa følgende:

Jeg synes egentlig det er veldig greit å ha damer rundt meg. Men at det skal være 50 – 50, det er jeg ikke helt sikker på. Der jeg jobbet kunne du faktisk gå på lukket avdeling med to damer og bare du som mann. Da føler du deg ikke like trygg. Du gjør ikke det. Det kommer på grunn av fysiske forutsetninger til dame og mann. Har du to damer på 50 kilo, så møter du en stor mann på over 100 kilo, så sliter du faktisk hvis du er fire mannfolk. Så da kan du tenke deg hvis det er to lette damer på 50 kilo, også kommer det en gutt på 80 kilo. Du føler deg ikke like trygg og komfortabel på jobb da, altså. Du gjør ikke det (...) Jeg, i alle fall, føler meg litt tryggere hvis jeg har mannfolk rundt meg. Ikke noe stygt sagt om damer (ler). Men det er faktisk litt fysiske forutsetninger som gjør at du føler deg litt tryggere. Jeg har sett damer også på 90 kilo som har vært store og sterke, og da er det kanskje noe annet. Men er du 50 kilo, så har du ikke så mye å stille opp med uansett, altså. Du har ikke det, selv om du kan pasifisering og alt det der.

Einar og Eirik var positive til kvinnelige betjenter, men begge medga at de ikke ville ha følt seg like trygge på jobb dersom kvinnene ble i flertall. Mine tre andre mannlige informanter var derimot mindre skeptiske til den økte andelen kvinner. Ivar sa dette:

Jeg synes det er bra at det er en likevekt. At det ikke er bare menn på jobb. Her på skolen er vi ganske fifty-fifty, på dette kullet. [Vil du ha veldig mange kvinner i fengselsvesenet?] Nei, men hva skal man si uten å være mannssjåvinist? Sånn sikkerhetsmessig så viser det seg at når man går inn i en celleaksjon, så velger man ofte ut menn for å få litt tyngde. Det er forskjell på en på 80 kilo og en på 45 kilo (...) Hvis du er på en høyrisikoavdeling, så bør du gjerne ha litt mer menn. [Ville du følt deg like trygg på jobb med bare damer?] Ja, jeg ville egentlig ha gjort det, fordi jeg vet det at hvis det går en alarm så stenges mye av fengslet, og at det kommer folk fra andre steder hvis man trenger hjelp.

Ole sa følgende:

Helt uproblematisk. [Men føler du deg like trygg på jobb om du bare hadde jobbet med damer?] Ja, de plassene jeg har jobbet, så hadde jeg det. [Har du opplevd å bare jobbe med kvinner?] Jeg har opplevd å bare jobbe med jenter, og det har vært veldig uproblematisk og veldig greit.

Frank sa dette:

Jeg mener de ivaretar sikkerheten like bra som oss menn. Det mener jeg jo at de gjør. [Du mener ikke det er for mange kvinner i fengselsvesenet?] Jeg tror jeg må si at det blir det litt vanskelig å svare på, altså. For mye av det ene eller det andre liksom... [Men ville du følt deg like trygg på jobb med mange kvinnelige betjenter?] Jeg har faktisk vært på noen vakter der det bare har vært kvinnelige betjenter og meg, faktisk. Det har kanskje vært én mann til. Det blir jo en litt annen stemning (...) [Men føler du deg like trygg hvis det skulle ha skjedd noe?] Akkurat kanskje i en isolert situasjon: Nei, men i forhold til at når alarmen går så kommer alle tjenestemenn. Så jeg gjør egentlig det, altså.

Mens Frank var litt mer usikker på hva han skulle svare, hadde Ole tilsynelatende ingen betenkeligheter rundt kvinnelige betjenter og egen sikkerhet. Ivar svarte også at han ville ha følt seg like trygg på en avdeling med bare kvinnelige betjenter. Han svarte at dersom det skulle skje noe, ville det komme bistand fra andre avdelinger. Imidlertid ser det ut til at Ivar følte seg trygg, ikke nødvendigvis på grunn av de kvinnelige kollegene på samme avdeling, men på grunn av andre kolleger som ville ha kommet til unnsetning ved behov, deriblant menn. Slik sett, var det bare Ole som var entydig og svarte at det å ha kvinnelige kolleger rundt seg var ukomplisert og greit. Samtidig oppfattet jeg Ole som en forsiktig person, som kanskje var litt redd for å si noe negativt om kvinnelige betjenter, spesielt ettersom jeg, intervjueren, var kvinne. Dette kan i så fall ha påvirket svarene hans.

3.6. Tause felter?

Som nevnt ovenfor og i metodekapitlet (punkt 2.6.5.), var mennene litt mer forbeholdne med å si det de mente om kvinnelige betjenter. Blant annet Ivars utsagn: «Hva skal man si uten å være mannssjåvinist?» illustrerer dette. Dette i seg selv kan være et lite funn og fortelle litt om feltet. Spørsmålene jeg derfor stilte meg i metodekapitlet var: Betyr dette at det er noen tause felter i arbeidsmiljøet? Og kan dette ha konsekvenser for hvordan sikkerheten blir håndtert? Dette er det imidlertid ikke lett å ha et enkelt svar på, og jeg vil derfor heller komme med noen tanker rundt problemstillingen. Det første jeg tenker er at dette er et ømfintlig tema, ettersom informantene mine var reserverte i forhold til de svarene de ga. Men hvorfor er dette vanskelig å snakke om? Jeg tror det er en menneskelig egenskap vi har. Vi er beskjedne eller kanskje også taktfulle. Å si rett ut hva man mener kan være ubehagelig. Informantene kan derfor ha pyntet litt på det. Å bli oppfattet som mannssjåvinist er dessuten noe negativt, som kan slå uheldig ut for en selv. Men hva slags konsekvenser kan denne tilbakeholdenheten ha? Hva hvis det oppstår en krisesituasjon? Da ville det vært dumt å ikke ha snakket om det på forhånd. Dersom det finnes slike tause felter, kan dette dessuten gi utslag i utrygghet blant ansatte. Ingen ønsker å ta opp diskusjonen i redsel for å bli stemplet som mannssjåvinist, og i stedet blir man kanskje gående rundt utrygg på kolleger. Dette er en vanskelig situasjon, fordi det å være trygg på kolleger er en svært viktig faktor for trivsel og jobbutføring. Yrkesrisikoen gjør at man er avhengig av hverandre dersom det skulle skje noe. Ommedal og Wadseth skriver dette: «Fengslet er en arbeidsplass der en er avhengig av å stole på de en jobber sammen med. Det kan oppstå situasjoner med de innsatte som kan være farlige. Det er derfor nødvendig å vurdere forholdet til kolleger i større grad enn ellers i arbeidslivet» (Ommedal og Wadseth, 2001:54). På spørsmål om hvordan arbeidsmiljøet er blant betjentene, kom tre av mine informanter inn på dette med avhengighet. Frank sa dette:

(...) Kollegialt så er det veldig godt. Veldig sånn sterkt samhold. Fordi vi er avhengige av hverandre, ikke sant (...) Uten at jeg føler meg utrygg på noen, så er det klart at noen har du bedre relasjoner til enn andre. Noen kjenner du bedre, og noen føler du deg tryggere på. I utgangspunktet skal vi jo føle oss trygge på alle, for det er jo et veldig sterkt bånd. Typisk i sånne yrker, veldig kollegialt, for vi må verne om hverandre, ikke sant.

Også Mari kom inn på dette med viktigheten av å kunne være trygg på kolleger:

Vi jobber veldig tett sammen da, så det blir som en stor familie. Også er du nødt til å kunne stole på dem du jobber sammen med. Du blir så godt kjent med hverandre. Du er nødt til å vite hvor du har de du jobber sammen med og hvor de har deg. Det er innmari godt miljø.

Elfrid sa følgende:

(...) Et godt miljø er viktig. Det er viktig i alle jobber, men i hvert fall viktig her hvor vi er så avhengige av hverandre.

I dette kapitlet innledet jeg med hvordan KRUS fremstiller betjentarbeid, hvor jeg i den sammenheng trakk frem sentrale begreper og forklarte dem. Videre la jeg frem hvordan mine informanter fortalte hvordan de gjør sikkerhet. Her fant jeg imidlertid ingen klare forskjeller med hensyn til kjønn. Vi så også at andel kvinnelige søkere til KRUS de siste årene har ligget gjennomsnittlig på ca 40 %. I den forbindelse viste jeg gjennom egne intervjuer, samt annen forskningslitteratur, at det har vært og er fortsatt, en viss skepsis rundt det å sysselsette kvinnelige betjenter i fengsler med mannlige innsatte. Likevel må det understrekes at mine informanter først og fremst hadde en positiv holdning til kvinnene. Til slutt i kapitlet, kom jeg med noen tanker om hvorfor enkelte av mine informanter var forbeholdne med å komme med negative kommentarer i forhold til kvinnelige fengselsbetjenter.

4. KVINNELIGE VERSUS MANNLIGE BETJENTER

Jeg vil nå fortsette fra tråden ovenfor og for alvor komme inn på temaet kvinnelige versus mannlige fengselsbetjenter. Her vil jeg ta opp de fordeler og ulemper mine informanter nevnte ved henholdsvis kvinnelige og mannlige betjenter. Aller først vil jeg imidlertid trekke inn litt historie, hvor jeg tar en titt på kvinnelige betjentes inntog i mannsfengslene. Dette gjør jeg for å skape en historisk bakgrunn for det hele.

4.1. Historikk

1. april 1937 ble Fengselsskolen åpnet. Skolen kom som et svar på arbeidet i fengselsreformkomiteen av 1927. Komiteen påpekte at det var et sterkt behov for utdanning av tjenestemenn, der et av de fremste argumentene for dette var at Norge lå etter de andre skandinaviske landene når det gjaldt å utdanne tjenestemenn (KRUS historie, 2006). De første årene var utdanningen for fengselsbetjenter et kurs som gikk over ni uker, men i 1950 ble dette utvidet til ti uker. Senere ble kursene utvidet over flere år, og i 1976 fikk man den toårige utdannelsen man har i dag, med ett års teoriutdannelse og ett års praksis i én eller flere anstalter (Grøvdal, 2001:177). I tillegg må betjentene utføre ett års pliktjeneste, ettersom utdanningen er betalt. De siste årene er det også blitt snakk om å gjøre skolen om til en høgskoleutdannelse, men dette er fortsatt under utredning.

Da Fengselsskolen åpnet mot slutten av 1930-tallet, var dette imidlertid forbeholdt menn, da det å arbeide i fengsel tradisjonelt hadde vært et «mannsyrke». I denne forbindelse har jeg derfor vært interessert i når kvinnelige fengselsbetjenter kom inn i bildet og begynte å arbeide i fengsler med mannlige innsatte (i Norge). Jeg tok derfor kontakt med Yngve Hammerlin, forsker ved KRUS, for å kunne finne ut av saken. Dette skulle derimot vise seg å være et mer komplisert spørsmål enn som så og vanskelig å finne ut av. Hammerlin har imidlertid hjulpet meg, og det jeg skriver om under dette punktet er derfor basert på informasjon jeg har fått av han.

En grunn til at det har vært vanskelig å finne ut eksakt når kvinnelige betjenter begynte å arbeide i mannsfengsler, er fordi det var vanlig i de små fengslene at kona til personen som

ledet fengslet, hadde en rekke funksjoner i forhold til de innsatte. Jeg vil derimot innlede med kvinnefengslenes utvikling, for å få et lite bilde av historien.

Etter frigjøringen ble anstalten på Bredtveit brukt for kvinnelige landssvikere, og i september 1949 ble de kvinnelige tvangsarbeiderne og landsfengselinnsatte overført til Bredtveit. Fra 1951 ble Bredtveit også tatt i bruk som sikringsanstalt. Tidlig på 1950-tallet eksisterte det bare én særskilt kvinneanstalt – Fengslet og arbeidshuset for kvinner, nemlig Bredtveit. På denne tiden fungerte det både som landsfengsel og tvangsarbeidshus.

Kvinner satt også i kretsfengsler, blant annet i Oslo kretsfengsel med i alt 30 celler. Også Trondheim kretsfengsel hadde en kvinneavdeling med i alt tre celler og fire plasser til innsatte. I tillegg var det seks celler og seks plasser for innsatte i Bergen, men der var det ikke en egen avdeling for kvinner.

I 1959 ble imidlertid kvinneavdelingen ved Oslo kretsfengsel lagt ned, og Bredtveit ble kretsfengsel for kvinner for Oslo og Akershus fylke, foruten å være landsfengsel og arbeidshus for kvinner. Ordningen ble slått fast i det nye fengselsreglementet av 1961.

Om praksisen på 1950- og deler av 1960-tallet kan følgende slås fast: Det var bare Oslo kretsfengsels kvinneavdeling som hadde fullstendig kvinnelig betjening. I Trondheim og Bergen var det ansatt én kvinnelig fengselsbetjent på dagtid, hvor førstebetjentens hustru var avløser. Ved andre krets- og hjelpefengsler ble oppsynet utført av overbetjentens hustru eller en annen kvinne i husstanden som var egnet til det. Kvinnelige betjenter arbeidet altså først og fremst med kvinnelige innsatte, men det var variasjoner i praksis.

Den første kvinnelige fengselsbetjenten i et mannsfengsel anses imidlertid å være i Oslo kretsfengsel på midten av 1970-tallet. Hammerlin hadde vært i kontakt med tidligere forbundsleder i Norsk Fengsels- og Friomsorgsforbund (NFF), Roar Øvrebø, og han hadde hevdet at årstallet for dette var rundt 1974/1975.

Når det gjelder de første kvinnelige aspiranter, foreligger det heller ikke et systematisk bevart materiale og det er derfor vanskelig å finne frem i. Imidlertid har KRUS et bildegalleri av aspiranter ved Fengselsskolen. Her er den første kvinnen avbildet i 1961, men det er relativt få kvinner per år (1-3). På slutten av 1960-tallet øker dette noe.

Vedrørende kjønnsfordelingen av fengselsbetjenter i norske fengsler i dag, har jeg heller ikke funnet noen oversikt over prosentvis fordeling av kvinner og menn i Kriminalomsorgen. Her har jeg imidlertid igjen fått hjelp av Hammerlin, hvor han har vært i kontakt med KY (Kriminalomsorgens Yrkesforbund) og NFF (Norsk Fengsels- og Friomsorgsforbund). Kvinneandelen i organisasjonen KY viser seg å være på omtrentlig 40 %, mens andelen kvinnelige medlemmer i NFF er på ca. 30 %. Det vil dermed ikke være så galt å tippe at kvinneandelen ligger på noe over 30 %. Under punkt 3.4., så vi derimot at gjennomsnittet for andel kvinnelige søkere i perioden 2001-2006 lå på vel 40 % (ekstraordinære opptak ikke medregnet).

4.2. Fordeler ved mannlige fengselsbetjenter

Da jeg gikk i gang med intervjuene, stod ikke kjønnsperspektivet veldig sterkt i min bevissthet, mitt blikk var mer generelt på sikkerheten i norske fengsler. Dersom man tar en titt på intervjuguiden min, blir dette ganske tydelig (se vedlegg 10). Her har jeg mange bolker som alle dreier seg om sikkerhet, men hvor flere av dem nærmest kunne danne grunnlag for ulike masteroppgaver. Under bearbeidelsen av intervjuene ble dette blikket derimot forandret, intervjumaterialet skulle vise seg å ha «mye kjønn i seg». I prinsippet kunne jeg nesten se alle spørsmålene mine med «kjønnsbriller». Likevel hadde jeg én bolke i intervjuguiden som spesielt tok for seg kjønn. Her var tematikken kvinnelige versus mannlige betjenter, hvor jeg blant annet spurte om fordeler og ulemper ved henholdsvis mannlige og kvinnelige betjenter i forhold til sikkerheten.

Selv om grensene mellom kvinners og menns roller etter hvert har blitt mer flytende, så bar mine informaners svar preg av tradisjonelle kjønnsstereotyper. Med dette mener jeg at kvinner typisk er blitt sett på som for eksempel sårbare, empatiske, omsorgsfulle, lyttende og gode til å kommunisere. Menn på sin side har blitt sett på som barske, myndige og handlingsorienterte. Dette var også karakteristikkene mine informanter ga, og det kan derfor virke som at institusjonen fengsel opprettholder skillet mellom kvinners og menns kjønnsroller i større grad enn det vi ser ute i samfunnet. Dette er også en påstand Grøvdal fremsetter i sin avhandling på bakgrunn av intervjuer og deltagende observasjon ved Oslo kretsfengsel (Grøvdal, 2001:87). Jeg vil nå i det følgende ta opp fordeler og ulemper ved mannlige fengselsbetjenter, hvor jeg starter med førstnevnte.

4.2.1 Fysisk styrke

På spørsmål til mine informanter om hvilke fordeler mannlige betjenter hadde i forhold til sikkerheten, var ett svar gjennomgående: Fysikk! Å være fysisk sterk vil kunne være avgjørende for utfallet i krisesituasjoner. Likevel var det ikke alle som la like stor vekt på dette, deriblant Ole:

Jeg tror ikke det problemet er veldig stort. For det skjer utrolig sjelden at det er noen fysiske angrep på ansatte. Jeg tror nok det er jenter i norske fengsler som er sterkere enn noen av guttene der (ler). Men sånn generelt er de vel litt fysisk svakere, da. Men jeg tror ikke det er noe stort problem.

4.2.2. Myndighet og kynisme

I tillegg til fysisk styrke, var det noen som svarte at menn gjerne hadde en naturlig respekt (se punkt 1.4.1. om naturlig autoritet), de hadde mer myndighet, var klarere i talen og turte å ta avgjørelser. Einar mente dessuten at kynisme til en viss grad kunne være en fordel:

(...) Det er også litt fordel, skal jeg tørre å si det da? Det er også litt forskjell fra gutter til damer også. Guttene tenker sikkerhet og damene gjør det også, men jeg tror vi tenker litt annerledes. [Hvordan da?] Jeg tror vi er litt mer bombastiske på sikkerhetstanken. Damene er veldig flinke, du må ikke misforstå, men de tenker litt, dumt sagt, men morsfølelsen slår inn: 'Stakkars innsatte'. Vi guttene gjør det også, men jeg tror vi har litt lettere for å være kyniske. Høres ut som jeg er den slemme mannen, men det er jo en kjensgjerning at vi er forskjellige (...)

Utover dette sa ikke informantene mine så mye om det fordelaktige ved mannlige ansatte, heller ikke om ulemper som jeg kommer til i neste punkt. Dette er imidlertid interessant, for som vi skal se hadde informantene mine mye å si om kvinnelige betjenter. Hva kan dette i så fall komme av? Kanskje kan det skyldes at det å være mannlig betjent, uansett hvordan de gestalter rollen, er så innarbeidet og selvsagt at det ikke er noe mer å snakke om. Dette kan i så fall føre til «blinde flekker». I dette tilfellet vil det bety at rollen er så tilvant at man blir den ubevisst og dermed slutter å stille spørsmål ved den. Dette kan igjen føre til at personene

uten vilje overser og blir «blind» på noe som kanskje burde ha vært mer i fokus. Kvinnelige betjenter derimot, vil kanskje vies mer refleksjon ettersom de er «utfordrere» i et mannsdominert system.

4.3. Ulemper ved mannlige fengselsbetjenter

4.3.1. Provoserende og dårligere på kommunikasjon

Når det gjaldt ulemper, fikk jeg heller ikke veldig mye ut av informantene mine. Det som derimot ble nevnt av flere, var at mannlige betjenter kunne virke mer provoserende og truende på innsatte, og på den måten være med på å starte eller eskalere faretruende situasjoner. I tillegg var det en informant som mente at selv om menn gjerne hadde en fordel på grunn av at de var litt store og kraftige, så kunne dette også ha en motsatt effekt. Det er blant annet dette jeg tror mine andre informanter la i det at menn gjerne kunne virke mer truende og provoserende. En annen informant mente dessuten at menn generelt ikke var så gode til å kommunisere som kvinner.

4.3.2. Visitering av motsatt kjønn

Til slutt ble det nevnt at mannlige betjenter i et kvinnefengsel bar med seg problemer i forhold til visitering. Om dette sa Helene:

Vi hadde en jente som måtte bli tvangsvisitert av menn en gang. Og det kan jo nesten karakteriseres som overgrep, men i følge lovhjemlene så har vi lov til å gjøre det. Det er hensiktsmessig at det skal være to av samme kjønn, eller flere av samme kjønn. [Men dere har lov?] Vi har lov. Det må jo være ubehagelig å være den mannen som må utføre den tvangsvisitasjonen overfor en jente.

Dette er selvfølgelig ubehagelig og nedverdiggende for den som blir visitert. Helene går så langt som å si at det på mange måter kan betraktes som et overgrep. I denne forbindelse snakker Goffman om *krenkelsesprosessen* som han omtaler slik: «Det er en kjent sag fra nogle af vore ældste totale institutioner, at han går ind til en række ydmygelser, nedværdigelser og krænkelser af personligheden» (Goffman, 2001:19). Kroppsvisitasjon er én

blant flere handlinger i den totale institusjonen Goffman inndeformer under dette: «(...) kropsvisitation udsætter ofte klienten for legemlig blottelse, undertiden over for personer af det modsatte køn» (Goffman, 2001:26). At dette også er ubehagelig for den som må utføre visiteringen kunne Einar skrive under på, som selv nektet å utføre slike oppgaver overfor det kvinnelige kjønn (se Einars utsagn om dette under punkt 1.3.1.).

4.4. Fordeler ved kvinnelige fengselsbetjenter

4.4.1. Kommunikasjon, forståelse og fremsyn

Når det gjaldt fordeler og ulemper ved kvinnelige fengselsbetjenter, hadde derimot informantene mine mange kommentarer og meninger. Noen mente at kvinner var bedre på kommunikasjon, at kvinner var mer forståelsesfulle og flinkere til å se ting litt før de gikk i taket. Helene var en av dem som nevnte disse tingene:

Vi har snakketøyet i orden. Vi kan møte innsatte på et helt annet plan enn det guttene kan. Bedre til å kommunisere. Bedre til å være forståelsesfull. Bedre til å se ting litt før det smeller. Avverge og avvæpne situasjoner. Veldig mye flinkere til å få innsatte til å vaske, da (ler). Det er lettere for en jente å si at: 'Her må du ta i et tak, her ser det søren ikke bra ut'. Så de har lettere for å respektere oss jenter når vi sier det enn menn i mange tilfeller. Det tror jeg. For vi jenter har liksom peiling på vasking og sånn da, i følge kjønnsrollemønsteret og hvordan det skal være. Selv om jeg ikke er så veldig flink på det selv, da. Vi har jo noen sånne kvinnelige lister da på en måte, som vi bruker for å få dem til å gjøre som vi vil. Oi, det hørtes fælt ut: 'For å få dem til å gjøre som vi vil'. Yes. [Så du tenker på kommunikasjon som det viktigste?] Ja, kommunikasjon er det viktigste verktøyet vi har. Det er jo også på en måte det viktigste verktøyet vi har overfor innsatte uansett, om det er mann eller kvinne. Å kunne kommunisere og få til en grei dialog, uansett hva det måtte være. Om det er å snakke en kniv ut av luken, eller om det er å få noen til å vaske rommet sitt, eller være snille mot en annen innsatt, ikke mobbe dem liksom.

Grøvdal tar også opp kommunikasjon som en viktig strategi for kvinner i sin avhandling:

Mange undersøkelser viser at det kvinner ikke har i fysisk styrke, tar de igjen i kommunikasjon. Det har ofte vært hevdet at kvinner snakker seg ut av vanskelige situasjoner, og det finnes, som vi skal se, eksempler på det også i mitt materiale. Det er også slik kvinnene i fengselsvesenet snakker om seg selv, de mener at de har spesielle evner som er godt egnet i fengselsjobben. Det handler om å lytte, snakke, løse konflikter og vise omsorg (Grøvdal, 2001:67).

God kommunikasjon er med andre ord viktig for å hindre og redusere konflikter. Helene mente dessuten at dette var det viktigste verktøyet uansett om man er kvinne eller mann. En mannlig betjent i Crawleys intervjumateriale var også av denne oppfatning: «I've never been assaulted, even though I've dealt with big guys with fighting backgrounds. Your ability to survive is your ability to talk to inmates. It's all about communication» (Crawley, 2004:112).

4.4.2. Empatisk og beroligende

I tillegg var det noen som mente at kvinner generelt hadde mer empati, var bedre menneskekjennere og hadde en form for kvinneintuisjon. Mange mente også at det var bra å få kvinner inn i fengselsvesenet, fordi det myknet opp og virket beroligende på miljøet (se for eksempel Maris sitat om dette i innledningen, punkt 1.3.1.). Liebling og Price er også inne på dette i sin bok *The Prison Officer*, hvor de skriver at kvinnelige betjentes inntog i mannsfengsler har hatt en normaliserende og beroligende effekt, noe som igjen kan være med på å redusere antall voldshendelser:

The introduction of female officers into male prisons (and of male officers into female prisons) is one of the moves that has been made to help 'normalise' the prison environment (...) There are assumptions that the introduction of female staff into male prisons has a 'calming effect' – that is, the introduction of female staff reduces the incidence of violence (Liebling og Price, 2001:64).

4.4.3. Omsorg

«Det kvinnelige» ble også nevnt som en fordel hos mine informanter, noe som ofte forbindes med omsorg. I Johnsens studie følte kvinnelige betjenter seg godtatt som fengselsbetjenter, og forfatteren mener mye av grunnen til dette er fordi omsorgsaspektet og omsorgsdiskursen har kommet på banen i fengslene rundt omkring. Hvis man for eksempel tar en titt på KRUS` nettsider om hva en jobb som fengselsbetjent innebærer, så står det tydelig at omsorg er en viktig del av jobben: «(...) Å arbeide i fengsel handler om både omsorg og kontroll, nærhet og

makt, åpenhet og grenser (...)» (Grønvold, 2006, I) (se punkt 3.1.). Denne utviklingen i retning av bedre omsorg i fengslene, ses gjerne i sammenheng med kvinners inntog i mannsfengslene. Johnsen skriver at kvinnelige betjenter har vært trendsetterne i denne sammenhengen:

(...) One of the reasons why female prison officers feel that they are accepted as serious employees seems to be the development of a caring discourse in the Prison Service. It actually seems that in their struggle to be accepted as serious employees, they have promoted themselves within a discourse of care, and thereby been trend-setters for the development of a new discourse at Polar Prison, a discourse that actually seems to challenge the hegemonic macho masculinity (Johnsen, 2001:85).

Det siste Johnsen nevner her om at omsorgsaspektet utfordrer den hegemoniske maskuliniteten (den form for maskulinitet som i en gitt periode er kulturelt opphøyd), er igjen nært knyttet til kvinners entré i mannsfengslene (se mer om maskulinitet under kapittel 5.). Som et resultat av dette svekkes historiske kjønnsstereotyper. Likevel er ikke omsorgsdiskursen utelukkende positiv for kvinnelige fengselsbetjenter, det skaper også problemer: «However, this development seems to have led to new problems for female officers in order to not get too close to the prisoners» (Johnsen, 2001:87) (se mer om dette under punkt 4.5.4.).

Som vi har sett her, assosieres kvinner med omsorg. Omsorg er med andre ord en forventning vi har til kvinner og kvinnelighet. Men betyr dette at kvinner *er* mer omsorgsfulle enn menn, eller er det bare en forventning vi har på bakgrunn av tradisjonelle kjønnsstereotyper? I boken *Omsorg i fengsel?* viser Basberg til en tidligere undersøkelse skrevet av henne selv og Hammerlin (1996), som tar for seg kvinnelige betjentes arbeidssituasjon. Her fant de ut at nesten 60 % av kvinnene mente at det var dem selv, og ikke deres mannlige kolleger, som ivaretok omsorgsdimensjonen i arbeidet med innsatte (Basberg, 1999:32). Men er dette riktig? Basbergs materiale viser imidlertid noe annet, nemlig at kvinnelige og mannlige betjenter ser ut til å utøve like mye omsorg i anstaltene. Forskjellen ligger derimot i at de to kjønnene snakker om omsorg på ulike måter (Basberg, 1999:94). Men Basberg er også blitt kritisert for avhandlingen sin, fordi man mener det er urimelig å snakke om omsorg i fengsel med tanke på rammevilkårene. Olaussen (2000) var en av kritikerne, der han skrev en bokanmeldelse hvor han polemiserer mot relevansen/fruktbarheten av å i det hele tatt snakke om omsorg i fengsel. Hansen, en tidligere innsatt, kom også med skarp kritikk og mener at omsorgsbegrepet skaper et meget forvridt bilde av fengselstilværelsen: «Fra en fanges

perspektiv er det å kalle fengselsvesenet for kriminalomsorg og fangevokteren for omsorgsarbeider, like misvisende som å kalle en bankraner for en tilfeldigvis bevæpnet selvbetjent kunde med litt for dårlig tid» (Hansen, 2003:119). Begge kritiserer også Basberg for å ta utgangspunkt i betjentenes ståsted og ikke innsattes side som er de berørte. Det som derimot kanskje kan sies om disse kritiske røster er at de behandler fengselssystemet som et endimensjonalt system, hvor man bare har øye for kontroll og ikke tar hensyn til at fengslet er et mer sammensatt system. Dessuten konkluderer ikke Basberg med at betjentarbeid *er* omsorgsarbeid. Det hun imidlertid prøver å vise er at betjentarbeid kan ha noe med omsorgsarbeid å gjøre, og at mange betjenter gjør godt og ansvarsfullt arbeid under vanskelige rammebetingelser (Basberg, 1999:101-102). Dette påpekte også Basberg i en mail, hvor jeg spurte om hva hennes svar til denne kritikken var. Igjen poengterte hun at det ikke var hennes mening å benekte at fengselssystemet er repressivt, men å fremheve at mange (ikke alle) fengselsbetjenter er mennesker som gjør bra ting for innsatte. Videre konkluderte hun med at begrepet omsorgsarbeid blir feil term, men at det kan være rimelig å kalle deler av betjentarbeidet for omsorgsarbeid.

4.4.4. Vennlige relasjoner

Å få god kontakt med innsatte er kjernen i dynamisk sikkerhet (se punkt 3.2. for dynamisk sikkerhet). Einar sa følgende om dette:

Jeg setter sikkerheten veldig i høysete. Jeg har ikke lyst til å få et slag i bakhodet, for å si det veldig enkelt og greit. Men der går jeg tilbake til dynamisk, det er viktig for meg å få god kontakt med guttene eller damene som er på avdelingen. Bygge opp tillit. De vet hvor de har meg, og jeg setter klare grenser for hva jeg aksepterer. Jeg er med på mye kødd og fleip, det er viktig. Fleipe litt og ha en ålreit tone, men hvis nok er nok, og hvis det går utover sikkerheten, så er det viktig å være bestemt. Det er teit og flåsete å si da, men jeg legger opp til litt sånn samarbeid med enkelte innsatte. Hvis innsatte er ålreite mot meg, så er jeg ålreit mot dem. Tross alt, vi skal jo ikke være noen brutale mennesker, vi er jo ikke det. Det er mennesker vi jobber med, det må vi ikke glemme. Derfor er humor, en sånn enkel sak som å fleipe litt, ikke sant, at den enkelte innsatte kan le. Bare det vil øke min sikkerhet. Da skjer det jo ikke noe med meg. Så kommer

kanskje en annen kollega som er litt sur og mutt, da kan det smelle (...). Selvfølgelig skal man spille på lag med guttene eller damene. Sikkerheten er viktig!

Her ser vi at Einar legger stor vekt på den dynamiske sikkerheten, fordi dette vil øke hans egen sikkerhet. Relasjonsbygging er derfor viktig både for kvinnelige og mannlige betjenter. Likevel var det flere som nevnte at kvinner var flinkere på dynamisk sikkerhet. Om kvinner og dynamisk sikkerhet, sa Ole følgende:

Jeg tror at de (kvinner) er flinkere på den dynamiske sikkerheten. Jeg vet ikke helt hvorfor, men jeg har bare inntrykk av det. Også tror jeg innsatte synes det er veldig ålreit å kunne forholde seg til jenter også. Nettopp i forhold til det der at de ikke trenger å være så harde og tøffe som de blir i forhold til guttene, for å vise at de er sjef. Jeg tror jenter kanskje har litt lettere for å komme inn på innsatte og ivareta den dynamiske sikkerheten.

Å bygge gode relasjoner til innsatte, som nettopp er essensen i dynamisk sikkerhet, kan på mange måter ses på som en strategi. Begrepet *relasjon* kan oversettes til for eksempel forbindelse, forhold, kontakt, assosiasjon, tilknytning osv. Å legge opp arbeidet slik at man får god kontakt med innsatte, vil være en viktig strategi for å sikre de ansattes sikkerhet. På mange måter kan man kalle det for alliansebygging. Et godt ansatt – innsatt forhold vil i stor grad være med på å hindre konfrontasjoner mellom partene. I tillegg vil det kunne være lønnsomt dersom kritiske situasjoner oppstår, da vil kanskje ansatte få hjelp av sine «allierte» innsatte. I sin bok refererer Liebling og Price blant annet en Home Office rapport, som er meget tydelig i sin tale når det gjelder hvor viktig god kontakt med innsatte er i forhold til kontroll og sikkerhet:

At the end of the day, nothing else that we can say will be as important as the general proposition that relations between staff and prisoners are at the heart of the whole prison system and that control and security flow from getting that relationship right. Prisons cannot be run by coercion: they depend on staff having a firm, confident and human approach that enables them to maintain close contact with prisoners without abrasive confrontation (Liebling og Price, 2001:75).

Crawley argumenterer også for positive relasjoner til innsatte, hvor hun blant annet viser til Dunbar (1985):

There is a good deal of evidence that positive staff – prisoner interactions play a critical role in reducing violence and the management of dissent. Dunbar (1985) argued that ‘dynamic security’ is the starting point for maintaining secure and safe prisons. As Dunbar notes, improving regimes and relationships between staff and prisoners enhances security (...) (Crawley, 2004:28).

Å ha gode relasjoner til innsatte er altså viktig, fordi det gir en mer effektiv kontroll og dermed et sikrere fengsel: «Prison officers, however, must get to know these prisoners as *individuals* (...) This knowledge is necessary for the smooth running of the regime, for security purposes and for the safety of staff and other prisoners» (Crawley, 2004:95). I tillegg vil positive relasjoner gjøre fengselsoppholdet mindre pinefullt for innsatte, samtidig som arbeidsmiljøet for betjentene blir bedre.

Mitt materiale antyder at kvinner er flinkere når det gjelder å ivareta den dynamiske sikkerheten. Om dette er tilfelle skal imidlertid være usagt. Det som derimot noe av litteraturen hevder, er at kvinner tar i bruk andre fremgangsmåter i sitt arbeid. Ommedal og Wadseth (2001) viser blant annet til Zimmer (1987), som mener at kvinner utformer sin rolle i fengslet på en annen måte enn menn. En årsak til dette kan være at kvinner ikke har like mye å spille på overfor mannlige innsatte som sine mannlige kolleger, ettersom de generelt er fysisk svakere. Kvinnelige betjenter må derfor i større grad stole på egne kontrollstrategier for å få innsatte til å adlyde. En slik kontrollstrategi kan være å danne vennlige relasjoner med innsatte. Dette vil kunne være med på å kompensere for kvinners fysiske underlegenhet i forhold til mannen. En av dem som hevder at kvinner tar i bruk slike strategier er Zimmer. Han mener kvinnelige betjenter som ser ut til å klare seg bra i yrket, har utviklet metoder som sjelden tas i bruk av menn. En av disse metodene, sier Zimmer, er å utvikle vennlige relasjoner med innsatte, en metode han mener innsatte ser ut til å respondere positivt på. Dessuten vil vennlige relasjoner mellom partene også kunne føre til at innsatte i mindre grad er tilbøyelige til å angripe kvinnelige betjenter, sier Zimmer (Zimmer referert i Ommedal og Wadseth, 2001:63). Gode innsatt – ansatt relasjoner vil med andre ord være med på å redusere antall konfrontasjoner. Det kan derfor hevdes at dette er en klok strategi som begge kjønn burde ta i bruk, fordi den innebærer færre konflikter.

Vennlige relasjoner må derimot ikke forveksles med det å være venner. Å være vennlig og det å være venner er to ulike ting. Fengselsbetjenter i Crawleys materiale var observante angående dette og dro et skarpt skille mellom dem:

Numerous officers claimed that their relationships with inmates *were* friendly, and that they were glad of this. They were equally keen to stress, however, that this did not mean that officers and inmates were *friends*; on the contrary they made a sharp distinction between these two modes of emotional engagement and stressed the inappropriateness (and potential dangers to security) of the latter relationship. Being friendly with inmates assists in day-to-day order maintenance; it ‘oils the wheels’ of the system. Being friends, on the other hand, suggests equality of status between two individuals and a state of mutual obligation; in the prison setting, where power and authority are supposed to lie with the staff, officers must ‘draw the line’ at becoming too close to individual prisoners in case mutual obligation threatens both their authority and the security of the prison (Crawley, 2004:107-108).

4.4.5. En liten digresjon

Når ordet *strategi* brukes om det å danne vennlige relasjoner til innsatte, kan dette virke ganske kynisk og omsorgsaspektet blir fjernet. Det virker som om man danner relasjoner kun i håp om å sikre seg selv, det blir med andre ord et middel. På den måten kan relasjonene virke falske og overfladiske. Dette kan også ofte være tilfelle, men jeg tror i tillegg at mange av relasjonene mellom ansatte og innsatte også er genuine, i den forstand at relasjonen har en egenverdi og ikke brukes for å oppnå noe annet. Jeg tror at relasjonene i seg selv dannes, fordi det er et ønske både fra ansatte og innsatte, for å skape trivsel i hverdagen. Betjenter og innsatte går gjerne sammen dag etter dag, og en positiv relasjon vil være med å bidra slik at dagen blir god: «(...) prison officers are likely to be much more aware of the value of building positive relationships with those in their charge» (Crawley, 2004:42). Dessuten har jeg blant annet hørt fengselsbetjenter si at en dag på jobb uten særlig kontakt med innsatte, er en kjedelig arbeidsdag.

Det kan godt være at betjenter også bevisst legger opp taktikker i forhold til innsatte, slik Zimmer ytrer. I og for seg vil det heller ikke være så betenkelig å legge opp en slik taktikk. Det å være instrumentell for å oppnå bestemte ting og bruke seg selv instrumentelt til å gjøre det man mener er en god jobb, trenger ikke å innebære noe galt. Samtidig synes jeg likevel det virker problematisk å skulle legge opp en taktikk, for eksempel i forhold til å danne gode relasjoner. Jeg ser dette som vanskelig fordi relasjonen ikke bestemmes bare av deg selv, den er avhengig av begge parter i den. Dersom den andre parten er motvillig, vil en god relasjon være vanskelig. Derfor tror jeg heller vennlige relasjoner dannes på bakgrunn av at den innsatte og den ansatte i utgangspunktet kommer godt overens, og av den grunn synes jeg begrepet strategi blir litt misvisende. Jeg mener misvisende, fordi det ikke går an å på forhånd legge opp en strategi og bestemme seg for at «nå skal vi komme overens». En god relasjon

avhenger derimot av at to parter samarbeider. Dette må mer eller mindre komme naturlig, fordi det ikke går an å påtvinge den innsatte relasjonen. En god relasjon må derimot utformes på grunnlag av at begge ønsker det. Jeg sier ikke at det ikke går an å arbeide for å få til en god relasjon, men det forutsetter at begge parter i det minste har et lite ønske om det.

4.4.6. Mindre aggressivitet

At mannlige innsatte generelt er mindre aggressive overfor kvinnelige betjenter, kunne også mine informanter bekrefte. Flere nevnte at mannlige innsatte som regel hadde «sperrer» når det gjaldt å gå til fysisk angrep på kvinner. Helene hadde selv snakket med en innsatt angående dette:

Jeg snakket med en innsatt om det der en gang, hvor han sa: 'Hadde noen flydd på deg ute på avdelingen så hadde jeg helt klart gått i mellom, og det er kun fordi du er jente. Av den ene årsaken at du er jente, så hadde jeg gått i mellom og beskyttet deg. Hadde det vært en mann, hvis det da var en jeg likte veldig godt, så hadde jeg gått i mellom. Hvis det var en jeg ikke likte så godt, så hadde jeg vel gått tilbake til cellen min og latet som jeg ikke hadde sett noe'. Så det er en stor forskjell altså, det er det. Det skal mer til for å slå en jente.

Her ser vi at kjønnet i seg selv kan ha en beskyttende effekt. Vedkommende innsatt ville ha gått i mellom og beskyttet den kvinnelige betjenten i en krisesituasjon, ene og alene fordi hun var en kvinne. Samtidig ser vi at gode relasjoner til innsatte også er viktig for mannlige betjenter, fordi den aktuelle innsatte innrømmet at han *bare* ville ha kommet en mannlige ansatt til unnsetning, dersom det var en person han likte godt. Dette vitner derfor om at det vil være lønnsomt å være på bølgelengde med innsatte.

Også kvinnelige fengselsbetjenter i Crawleys materiale, mente at menn som regel hadde barrierer i forhold til å slå kvinner: «Most men readily accept that women play a very important role in the prison setting, 'cos we can defuse situations, especially as the majority of inmates wouldn't dream of hitting a female and would probably go to a female officer's assistance instead (...)» (Crawley, 2004:191).

At det er mindre sannsynlig at innsatte tyr til vold mot kvinnelige betjenter, tror Ommedal og Wadseth henger sammen med det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret:

Tradisjonelle kjønnsrollemønster tilsier også at det vil være mindre sannsynlighet for at en mann skal angripe en kvinne. Til tross for at kravet om likestilling har stått sterkt de siste 30 årene, lever vi fremdeles i et samfunn der 'kvinner og barn' er en uformell regel. Selv om det er snakk om innsatte som tidligere har begått lovbrudd, må en kunne gå ut ifra at disse normene også gjelder for dem, og at dette gjør at de innsatte har en høyere terskel i forhold til å angripe kvinnelige betjenter (Ommedal og Wadseth, 2001:63).

Dessuten vil det å gå til angrep på en kvinne kunne oppleves som feigt og føre til tap av status. Nettopp dette er Finstad inne på i sin bok *Politiblikket*, hvor hun setter søkelys på politirollen og politiarbeidet: «(...) Politikvinner blir ofte adlydt av mannlige publikummere fordi en kvinne ikke virker utfordrende på deres manndom. Å slåss med en kvinne, selv om det er en politikvinne, er feigt og fører til tap av kjønnsstatus (...)» (Finstad, 2000:189).

4.4.7. Mindre konfrontasjoner

En naturlig konsekvens av mindre aggressivitet, vil være mindre konfrontasjoner. Det vil derfor ikke være rart å tro at kvinnelige fengselsbetjenter utsettes for færre voldshandlinger i anstaltene rundt omkring. Dette var også en hypotese Ommedal og Wadseth postulerte i sin hovedoppgave: «Kvinnelige ansatte, sammenlignet med menn, vil i mindre grad være utsatt for konfrontasjoner med innsatte». Denne hypotesen fikk de også bekreftet, da deres tall viste at kvinner opplevde færre konfrontasjoner enn menn. Her er det likevel viktig å påpeke at en mulig forklaring på dette også kan være at kvinner i mindre grad enn menn, blir brukt når det forekommer kritiske episoder i fengslet. Ommedal og Wadseth viser blant annet til en likestillingsrapport innenfor kriminalomsorgen som bekrefter dette (Ommedal og Wadseth, 2001:63). Også mine informanter kunne stadfeste at dette var tilfelle (noe jeg vil komme tilbake til senere i oppgaven, se punkt 4.5.1.). Utover dette kunne jeg ikke lese noe mer konkret ut av Ommedal og Wadseths avhandling om denne rapporten.

4.4.8. Lettere å snakke med

At kvinnelige betjenter er bra for miljøet og de innsatte, var en oppfatning blant flere av mine informanter. Det er også studier som tyder på at innsatte setter pris på å ha kvinner i anstaltene. Blant annet Liebling og Price ser ut til å kunne verifisere dette: «Prisoners are

overwhelmingly positive about the presence of female officers. They are seen as bringing a 'human touch' to prison, and are sometimes felt to be easier to talk to than male officers» (Liebling og Price, 2001:66). Flere av mine informanter trodde også det var lettere for innsatte å snakke med kvinner, spesielt hvis det var om vanskelige temaer. På en slik måte kan kvinnelige ansatte komme nærmere inn på innsatte og i større grad fange opp signaler. Dette er igjen en fordel for både ansattes og innsattes sikkerhet. Mari sa dette:

Jeg tror mange innsatte har lettere for å åpne seg litt mer for damer. Jeg vet ikke. Trenger liksom ikke å være så tøff, tror jeg, når det er damer. Kan snakke om litt vanskelige ting.

Også en kvinnelig fengselsbetjent i Johnsen's materiale, oppfattet det slik:

(...) Many female prison officers have experience from jobs where closeness through caring, upbringing and guidance of children and youth has been a central task. My experience is that I have an advantage being a woman because the inmates like to talk to me, that I get better contact in a way. If that's because I'm a woman, I don't know. But it can be, because many men claim that it's easier to talk to a woman about close and intimate matters (...) Johnsen, 2001:86).

4.5. Ulemper ved kvinnelige fengselsbetjenter

4.5.1. Fysisk svakere

At kvinner generelt er fysisk svakere enn menn, var en av de tingene mine informanter nevnte som en ulempe ved kvinnelige betjenter. Selv om samtlige menn i mitt materiale var positive til det motsatte kjønn, kunne jeg likevel ane en viss skepsis på dette området – en skepsis de delte med kvinnene selv. Imidlertid oppfatter jeg ikke dette som sjåvinistiske holdninger fra mennenes side, jeg ser det heller som en bevisstgjøring i betydningen av å ta sikkerheten på alvor (se punkt 3.5.). I denne sammenhengen vil jeg trekke inn Finstads bok hvor også hun skriver om betydningen av fysisk styrke, men dette i forhold til politiarbeid. Her gir hun blant annet en historisk innføring i kvinners inntog i politiet, en historie hvor fysisk styrke er et hett tema: «Politiets kvinnehistorie illustrerer hvordan skikkethet handler om betydningen av *fysisk styrke*», skriver Finstad (2000:235). Da kvinner i politiet ble et aktuelt tema i Norge på slutten av 1800-tallet var det nemlig store uenigheter, og det ga grunnlag for en kontroversiell

debatt. Finstad skriver videre: «Den vanlige politimann oppfattet tanken på at kvinner skulle få politimyndighet, som et hån mot yrket, og kvinnelige konstabler var en latterlig konstruksjon – de hadde jo ikke den nødvendige fysiske styrke» (Finstad, 2000:237). Som et morsomt eksempel på denne debatten, har Finstad hentet frem to vers gjengitt i Rasmussen (1954), opprinnelig fra *Norsk Politiblad* (1910), hvor det første lyder slik:

Politi i skjørter, o Gud for et syn,
Med sminkede kinder og sværtede bryn,
og mufte og boa av nerts og av mår
usynlige nåler i tredje hvert hår.
Ta i og dra
i politen da,
slikt polti på gaten det vi burde ha.

I neste nummer av bladet får derimot forfatteren svar på tiltale fra en politimann:

Nei, brave forfatter, du misforstår saken,
En kvindelig polis må ha skjegg på haken,
Vorte på nesen, tandløs og styg,
først med sådan beskytter moralen blir trygg (Finstad, 2000:236-237).

Ut i fra historieskildringene Finstad presenterer, er det tydelig at fysisk styrke har vært et viktig argument for å begrense adgangen for kvinner. Dette er også en vanlig begrunnelse den dag i dag, hvor Finstad poengterer saken med tidligere politimester Willy Hauglis argumenter, der hun siterer fra hans selvbiografi:

Hva politiet bør gjøre for å møte den økende volden, er et komplisert tema. Dessverre ser fysisk styrke ut til å være viktigere i vanlig ordenstjeneste i Oslo enn jeg lenge var villig til å innrømme. Utviklingen synes også å gå i gal retning, noe som vil stille stadig større krav til politifolks fysiske og psykiske styrke. Jeg har lenge ivret for et rimelig innslag av kvinner i politiyrket, men jeg er bekymret over utviklingen hvis dette innslaget blir for stort. Det kan ikke bestrides at menn er bedre rustet enn kvinner til å hankes med vold som krever maktanvendelse fra politiets side (Haugli (1995), sitert i Finstad, 2000:246).

Fra denne politidebatten kan vi også trekke paralleller til diskusjonen rundt kvinnelige fengselsbetjenter. Som jeg har beskrevet tidligere, var mine informanter skeptiske til en for stor andel kvinner i anstaltene med tanke på fysisk styrke og sikkerhet. Flere innrømmet blant

annet at de ikke ville ha følt seg like trygge på jobb, dersom kvinneandelen ble for stor. Dette var også inntrykket mitt i forhold til den tiden jeg jobbet ved Ullersmo fengsel. Historien med fengselsførstebetjenten i innledningskapitlet er et eksempel på dette (se punkt 1.3.1.). Men hva anses som en for stor andel kvinner? Ut i fra mine intervjuer virket det som om informantene mente at en andel på over 50 % kvinner var for mange. 50 % eller gjerne mindre, ble oppfattet som en passende andel. Dette er andeler som ligger litt over det politifolk ser ut til å synes er passende for sin gruppe: «Med utgangspunkt i hva politifolk av begge kjønn i dag ser ut til å mene, virker det som om en absolutt maksimumsgrense ligger et stykke under 50 % kvinner. 30 % ser ut til å være en passende kvinneandel i mange politifolk øyne» (Finstad, 2000:245).

Ettersom mine kvinnelige informanter innrømmet at de ikke ville ha en for stor andel kvinner inn i yrket, tolker jeg dette som at de var oppmerksomme på egne begrensninger i forhold til fysisk styrke. Men det kan også være noe mer: Kanskje kan det hende at kvinnene snakker slik, ikke fordi de mener egen fysisk styrke egentlig er problematisk, men fordi «alle snakker om det sånn». Talemåten kan ses på som en dominerende diskurs – det er slik det snakkes om dette innenfor yrkeskulturen.

De tre kvinnene jeg intervjuet hadde heller ikke problemer med å vedkjenne at fysisk styrke kunne være nødvendig i ulike situasjoner. Det samme fant Finstad: «Dagens politikvinner forteller imidlertid at de ikke føler seg likestilt med sine mannlige kolleger når det gjelder fysisk styrke, og også mange politikvinner anser fysisk styrke som nødvendig for å løse politioppgavene på en tilfredsstillende måte» (Finstad, 2000:247).

Denne aktsomheten ser jeg som et positivt trekk, og jeg anser det som en viktig del av sikkerheten. Dersom de kvinnelige informantene ikke hadde vært ydmyke, ville jeg ha ment det var fare på ferde. Grunnen til dette er fordi det er en kjensgjerning at kvinner som regel er fysisk svakere enn menn, og dermed må man kanskje ta litt andre forholdsregler i jobben. Det blir med andre ord viktig å være bevisst og ha dette i bakhodet, for egen og andres sikkerhet.

Thomassen (1998), referert i Finstad, hevder derimot at kvinnelige politihøgskolestudenters syn på betydningen av kjønn virker tvetydig:

Enkelte avviser kjønns betydning for deres rolle som politi og student, og ser heller ikke behov for et kjønnsperspektiv på yrket. Politiidealet er generalisten og en kjønnsnøytral politirolle. Andre opplever at kjønn har betydning, 'om enn noe diffust med hensyn til forskjeller i egenskaper og utøvelse av yrket, men også rent konkret i forhold til rådende holdninger og normer i etaten' (Finstad 2000:268).

Selv om noen avviser kjønns betydning, er det likevel grunn til å tro at kjønnen påvirker rollen både som politi og fengselsbetjent. Kjønnspregete forskjeller blir for eksempel synlige når det kommer til handling og samspill. Kvinner blir oppfattet som myke, mens menn blir betegnet som mer røffe. Som vi har sett, kom også mine informanter med slike karakteristikk. I denne forbindelse refererer Finstad til Wathne (1996), som skriver om «den bestemte røffe metoden» og «den myke metoden». Førstnevnte metode assosieres med *politimenn*, mens den andre assosieres med *politikvinner*. Dette er modeller jeg mener kan overføres på mannlige og kvinnelige fengselsbetjenter, i alle fall på grunnlag av de karakteristikkene mine informanter ga betjentene. «Den bestemte røffe metoden» viser det fysiske maktaspektet, og innebærer en tøff tone og muskelbruk dersom det trengs. Den krever verken mye tid, innlevelse eller tålmodighet. «Den myke metoden» nedtoner maktbruk og fysisk styrke, og bygger heller på samtale. Den har gode innslag av innlevelse, forståelse og tålmodighet (Finstad, 2000:247).

«Den myke metoden» ser ut til å foretrekkes av kriminalomsorgen. Hvis man tar en titt på KRUS' nettsider om hva fengselsbetjentjobben innebærer, så står det: «(...) Men mest av alt handler det om å være et medmenneske. Om å forstå situasjoner, finne frem til løsninger og på den måten legge forholdene til rette slik at den innsatte selv kan ta ansvar for eget liv» (Grønvold, 2006, I) (se punkt 3.1.).

Selv om oppdragene som krever fysisk styrke er få, kan imidlertid ikke betydningen av dette bortforklares. Inniblant er det hendelser som krever muskelkraft, og er man ikke sterk nok kan situasjonen utvikle seg kritisk. Det er som Finstad sier at man i liten grad kan planlegge når det kreves fysisk styrke, og man kan ikke regne med at det er tid til å tilkalle fysisk sterkere kolleger i en tilspisset situasjon (Finstad, 2000:247).

Noe som derimot kan planlegges er celleaksjoner. Dette er situasjoner som krever fysisk styrke og det ser derfor ut til at kvinner ikke velges til slike oppgaver. Ommedal og Wadseth refererer blant annet til en årsrapport fra det sentrale likestillingsutvalget for kriminalomsorgen, som jeg nevnte under punkt 4.4.7., som bekrefter dette. Rapporten

poengterer at i de aller fleste tilfeller blir menn foretrukket under aksjoner (Ommedal og Wadseth, 2001:24). Dette kunne også en kvinnelig informant i mitt materiale stadfeste. Elfrid sa følgende:

Jeg har ikke vært på celleaksjon. Som regel så tar de guttene med seg. [Nei, du har ikke vært med på det?] Nei, bare her på sånn trening, pasifisering. [Blir jenter gjerne spurt da?] Nei, jeg synes det er litt dumt, jeg. Nei, du gjør ikke det, er det nok menn på jobb så blir vi ikke spurt. [Men hvis det ikke er det?] Nei, da må vi være med. Ikke det at jeg går og håper. [Men du hadde sagt ja?] Ja, jeg hadde sagt ja. Bare sånn erfaringsmessig også, for å vite hva du skal gjøre. Men jeg forstår jo at de bruker menn hvis de er på jobb. Hvis det er en på to meter og 200 kilo, så har du ikke så mye å stille opp med (ler).

Selv om denne vektangivelsen etter all sannsynlighet var et retorisk grep fra Elfrids side, så er det en realitet at mange innsatte er store og sterke. Dermed blir det forståelig at mannlige betjenter ofte velges ut til denne type oppgaver. Helene hadde også forståelse for at mennene ble foretrukket i slike situasjoner, og innrømmet at hun også selv ville ha valgt slik:

Jeg ville ikke ha valgt ut et jentelag for å gå inn på en celleaksjon for å hente en mann, for eksempel. Det ville jeg aldri ha gjort selv, så der har vi jo naturlige begrensninger i forhold til det fysiske, absolutt. Men jeg tror nok en jente kunne gjort en god jobb sammen med mange staute karer også.

Einar ga derimot kritikk til sine kvinnelige kolleger, fordi han mente de var motvillige til å delta i aksjoner. Dessuten mente han, i motsetning til Elfrid, at kvinnelige fengselsbetjenter ble spurt om å være med. På spørsmål om ulemper ved kvinnelige betjenter, svarte han følgende:

Det er veldig mange damer som ikke vil være med. Jeg mener at hvis du vil bli fengselsbetjent, så må du være med på full pakke. [Men blir de gjerne spurt da, om de vil være med på celleaksjoner?] Ja, ja. Det gjør de. Hvis det er en stor jævel på to meter og 140 kilo, så sender de ikke inn damer. Men damene blir spurt, de gjør det. Og det er: 'Nei'. [De vil ikke?] Nei. De er med og trener de også, og jeg mener at hvis de sier nei så fraskriver de seg en viss prosent av jobben. Jeg synes det ikke er noe moro å

være med på celleaksjon for du påfører andre mennesker smerte, ikke mer enn nødvendig, men det er ikke noe moro å høre smerteskrig. Og du vet at du kommer inn med 600 kilo mot en stakkar på 60. Det er rått parti. Men hva skal man gjøre da? Ingen andre vil være med. Og selvfølgelig blir man plukket ut hvis man har vært med før. Du har ikke alltid lyst til å gå inn. Det er litt dumt. Er det damer som slår seg vrange, så kan jo damene gå inn de også. Men veldig mange damer er jo kjempeflinke, det er ikke det jeg sier. Men kanskje de er litt reddere, jeg vet ikke. Ikke redde, kanskje de er mer smarte. Ja, det høres bedre ut (humrer).

På spørsmål om hva Einar selv mente om kvinnelige betjenter, fortsatte han på tråden ovenfor:

Jeg har vært litt slem. Neida. [Ja, du må si det du mener, du trenger ikke å pynte på det her.] Nei. Stort sett så er det veldig, veldig, veldig, veldig bra. Det er det. Men det er som jeg sier, det er enten eller. Du kan ikke være fengselsbetjent 95 % og fraskrive deg de siste fem. Jeg synes det er enkelt. Alle vet i vårt yrke at ting kan skje. Okay, er du 1.50 høy og veier 50 kilo, så har du ingen ting å gjøre på en celleaksjon. Men stort sett så er de flinke, veldig, veldig flinke. De blir spurt. Du kan jo ikke bli presset til å være med på noe du ikke vil. Men har du sagt nei i 40 år, så er det noe galt. Men som jeg også sa i stad, dere tar oss på mye annet. På empati, er kanskje noen bedre menneskekjennere enn oss også. Dere har noen sånne slue ting dere kan bruke som er veldig bra. Som vi ikke har sjanse på å gjøre like bra som dere. Det er teknisk umulig det.

Her ser vi at det er uoverensstemmelser mellom hva aspirantene har erfart. Likevel tror jeg at Elfrid har rett i at kvinner sjelden blir forespurt når det kommer til deltagelse ved aksjoner. Dette var også min erfaring fra Ullersmo fengsel. Derimot kan dette ha negative konsekvenser for kvinnene. Ommedal og Wadseth skriver følgende om saken: «(...) Dette kan føre til at kvinnene ikke får en mulighet til å opprettholde sine kunnskaper om hvordan en opptrer under aksjoner. Dette kan igjen føre til negative holdninger fra de mannlige kollegene i forhold til om kvinnene er i stand til å fylle rollen som betjent» (Ommedal og Wadseth, 2001:24). Grøvdal nevner også denne problematikken i sin avhandling, hvor hun refererer til Hammerlin (1996):

(...) det ser ut som om det hersker en oppfatning blant mannlige betjenter om at kvinner er det 'svake kjønn', og at de derfor holdes borte fra oppgaver i anstalten som de har lært noe om og trent på under utdanning på fengselsskolen. Dette kan føre til at kvinner blir usikre på sine egne kvalifikasjoner i vanskelige episoder med utagerende oppførsel fra fangers side (Grøvdal, 2001:67).

At kvinner blir usikre på egen kunnskap i forhold til aksjoner, blir en naturlig konsekvens av at de sjelden får muligheten til å være med. Som vi så, svarte blant annet Elfrid at hun ville ha sagt ja dersom hun ble forespurt, nettopp på grunn av å få erfaring. Her kan vi igjen trekke paralleller til kvinners politihistorie, hvor hovedargumentet mot kvinner var at de ikke var fysisk sterke nok. Likevel fikk ikke kvinnene lik tilgang på fysisk skolering som mennene, for mens gymnastikktimene på Politiskolen var frivillig for de kvinnelige aspirantene, var dette obligatorisk for mennene. Dette fikk imidlertid større konsekvenser: «(...) kvinners eksklusjon fra visse typer opplæring og deres frivillige gymnastikktimer (...) var med på å forsterke deres posisjon som annerledes i politietaten, samt å undergrave deres fullverdige arbeidsrolle» (Wathne (1996), referert i Finstad, 2001:244). Dette tror jeg også vil kunne gjelde kvinnelige fengselsbetjenter, når de blir holdt borte fra enkelte oppgaver. Det vil forsterke deres rolle som annerledes og undergrave deres fullgode arbeidsrolle. I tillegg vil dette kunne føre til negativitet fra mannlige kolleger i forhold til om kvinnene klarer å fylle rollen som betjent. Som vi så, var Einar ganske kritisk til sine kvinnelige kolleger når det gjaldt aksjoner. Likevel var dette en kritikk som ikke gikk på å stille spørsmålsteget ved kvinnelige betjentes kvalifikasjoner. Han mente derimot at kvinnelige betjenter burde ta mer initiativ i forhold til slike oppgaver, i stedet for å fraskrive seg denne delen av jobben.

4.5.2. Andre nevnte ulemper

Andre ulemper som ble nevnt av mine informanter var visitasjon, i forhold til hvis den innsatte var mann og betjenten kvinne (noe jeg også tok opp under punkt 4.3.2., men da med omvendte roller). Helene mente dessuten at kvinnelige betjenter ikke hadde den naturlige autoriteten som menn (se punkt 1.4.1.). I tillegg mente hun kvinner måtte være mye dyktigere for å få like mye respekt som en gjennomsnittlig mann, samtidig som en flause ville stemple vedkommende som ubrukelig. Også Crawley fant lignende oppfatninger i sitt materiale:

The belief that they have to 'prove themselves' to be accepted is common amongst women officers, who often find that any mistakes made by themselves or their female colleagues are

immediately seized upon as 'evidence' of the unsuitability of women for working in male prisons (Crawley, 2004:192).

Som et resultat av denne situasjonen, ser det ut til at kvinnene har en tendens til å arbeide hardere. Crawley siterer en kvinnelig betjent angående dette, hvor hun sier: «Female staff, being in minority, have to work harder so that men can't accuse us of being incapable. Consequently there's lots of lazy men but no lazy women!» (Crawley, 2004:192).

Elfrid mente en annen ulempe var at kvinner kunne være litt kompliserte:

Jenter kan jo være litt kompliserte av og til. Det er ikke uten grunn at vi ikke er i militæret, tror jeg. Vi kan være litt kompliserte, mer enn det jeg ønsker av og til i hvert fall. Tenker litt for mye. Det trenger ikke alltid være en fordel (...)

4.5.3. Overfokusering

Mari mente en annen ulempe ved å være kvinnelig betjent, var at det gjerne ble en overfokusering på dem fra mannlige innsattes side. En mannlig betjent i Crawleys materiale mente derimot at man ikke kunne forvente annet, samtidig som han oppfattet kvinners såkalte beroligende effekt (se punkt 4.4.2.) som bare tull: «(...) I can't really see how it's calming at all, if you're in prison for five years and they only see their wives on visits, and then you get woman officers coming in stinking of perfume» (Crawley, 2004:193).

Dette kan for så vidt være forståelig, men er likevel uakseptabelt dersom kvinnene føler deres grenser for hva som kan tolereres blir overtrådt. Uansett kan denne overfokuseringen bli ubehagelig og vanskelig, noe jeg viste både med Maris og min egen historie i innledningskapitlet (se punkt 1.3.1.). Ivar hadde også vært vitne til en lignende episode i fengslet der han hadde jobbet, hvor en mannlig innsatt hadde blitt forelsket i en kvinnelig betjent. Dette hadde utviklet seg til å bli særdeles vanskelig og vedkommende innsatt ble derfor flyttet fra avdelingen. I tillegg ble det skrevet rapport.

Utenom slike mer alvorlige enkelthendelser, tror jeg ikke kvinnelige betjenter i det store og hele plages av seksuell trakassering. Jeg sitter i alle fall ikke igjen med en slik følelse etter å ha arbeidet ved Ullersmo fengsel. Heller ikke Grøvdal satt igjen med et slikt inntrykk etter observasjon og intervjuer med ansatte ved Oslo kretsfengsel (Grøvdal, 2001:67). Imidlertid

kunne for eksempel episoden som jeg fortalte om i innledningskapitlet (se punkt 1.3.1.), hvor en innsatt ga uttrykk for at han ville at jeg skulle se han naken, oppleves som sexpress. Selv om dette kanskje inneholdt en anelse alvor fra den innsattes side, valgte jeg heller å se det som en spøk. For min del må det mer til før jeg skal oppleve det som et press. Til tross for noen slibrige kommentarer fra innsatte, syntes jeg det som regel begrenset seg til spøkefulle bemerkninger. Dessuten var ikke bemerkningene så mange som man skulle tro heller. I et intervju med en kvinnelig ekstrabetjent ved Ullersmo fengsel i bladet *Stud. Jur.*, ser det ut til at hun hadde den samme opplevelsen som meg. På spørsmål om hvordan en ung, blond jente blir behandlet av de innsatte, svarte hun slik: «Man får jo så klart en del slengbemerkinger, men ikke så mange som man skulle tro». Intervjueren spør videre om hun får noen klaps på baken:

Nei, er du gæær'n? Da hadde jeg skrevet rapport på de (flirer) (...) Foreldrene mine er nok mer redde enn meg, jeg vet at de innsatte oppfører seg bra. De er klar over at hvis de ikke gjør det, risikerer de en reaksjon, for eksempel overføring til en mer restriktiv avdeling. Jeg er alltid sammen med en annen betjent, og vi tar selvfølgelig våre forholdsregler, som vi alltid følger. Det er viktig å tenke sikkerhet (Wangensteen Lien, 2006).

Disse slengbemerkingene og spøkefulle kommentarene jeg fikk da jeg jobbet som ekstrabetjent, kan ses som en måte å prøve ut relasjoner på. Innsatte ønsket kanskje å teste meg og prøve ut hvor mye jeg tålte. Finstad opplevde også dette i sitt politiprojekt, hvor politibetjentene testet henne på det hun kaller «kjønnshumor». Med dette begrepet mener ikke Finstad først og fremst grove vitser, selv om dette også forekom under hennes prosjekt, men i hvilken grad hun tålte utsagn og påstander om kvinner og kvinners plass (Finstad, 2000:347).

4.5.4. For nære relasjoner

Når det gjelder mental/psykisk/emosjonell svakhet, var ikke dette et emne som direkte ble nevnt av mine informanter, slik det for eksempel tas opp i Jurik (1985). Jurik siterer blant annet en mannlig fengselsbetjent som mente at kvinner ikke er psykisk sterke nok i forhold til hva jobben krever. I samme materiale var det også en fengselsførstebetjent som mente kvinnelige betjenter kunne bli svake for mannlige innsatte, og han henviser til en kvinnelig betjent som involverte seg med en innsatt (se punkt 3.4.). Det nærmeste mine informanter kom inn på dette temaet var Frank, som på spørsmål om ulemper ved kvinner, svarte slik:

Vi hørte jo det at oftest så var det for eksempel kvinnelige betjenter som ble betatt eller forelsket i mannlige innsatte, men jeg har aldri opplevd det, altså at noen av mine kolleger har blitt det. Men jeg har hørt om det, liksom. Det virker jo helt utenkelig, men det er jo en ulempe vel?

Grøvdal er også inne på dette:

Det finnes myter, og faktiske fortellinger, om forholdet mellom mannlige fanger og kvinnelige betjenter. Det heter seg at det rett som det er forekommer kjærlighetsforhold mellom disse to gruppene. Jeg kjenner noen få faktiske tilfeller fra fengsler med langtidsdømte fanger (...) (Grøvdal, 2001:67).

Et av argumentene til motstanderne av kvinnelige betjenter har da også vært frykten for at kvinnelige betjenter skal involvere seg med mannlige innsatte. Dette var også holdninger som kom frem i Crawleys materiale, hvor hun skriver:

(...) The perceived vulnerability of female officers to the overtures of male prisoners was raised by these officers as sufficient justification for keeping the former away from the latter. As one male officer put it, 'Women are vulnerable to smooth talking'. This was cited as a potential threat both to the security of the prison and to the safety of the women themselves. Several officers claimed to have heard stories about, or claimed knowledge of, women officers 'running off with cons' (Crawley, 2004:123).

Som vi har sett, er en måte å kompensere for manglende fysisk styrke å danne vennlige relasjoner med innsatte, slik jeg beskrev under punkt 4.4.4. Det man derimot må vokte seg for i denne type relasjon er å ikke komme for nær den innsatte, slik at forholdet utvikler seg slik som beskrevet ovenfor. Dette kan være en trussel mot sikkerheten. Da jeg spurte mine informanter om hva de så på som en god relasjon til innsatte, svarte de at det var å kunne være litt personlig, men ikke privat. For dem var det viktig å kunne ha en viss distanse og være profesjonell, men samtidig kunne gi litt av seg selv for å kunne skape en vennlig relasjon. Frank sa følgende:

(...) det er liksom en kunst å kunne være litt personlig, men ikke privat.

Ole svarte slik på hva han så som en god relasjon:

Personlig, men ikke privat, er det de sier her (KRUS) hele tiden (ler). Vi er jo der for de innsatte og ikke andre veien. Altså, det er jo et fokus på den innsatte hele tiden. Men vi må jo på en måte åpne oss selv litt også, så det blir en toveiskommunikasjon. Man må gi og ta. [Så du vil ikke ha en for tett relasjon?] Nei, det er mye som hjelper på det, da. Uniform og nøkler og sånne ting er på en måte naturlige stoppere der. Men det skjer jo det også, at folk kommer for nært innpå.

Einar var opptatt av rolleavklaring:

For det første skal man ha en klar rolleavklaring. Det ene øyeblikket så er jeg kontrollør, neste øyeblikk så er jeg kontaktbetjenten din hvor vi har fortrolige samtaler. Du kan fortelle meg om saken din nå, men på besøk om to timer så ber jeg deg ta knebøy. Det er det veldig viktig å være klar på. Hvis man greier det, så har man en god relasjon. Ikke minst at man kan ha en ålreit og litt spøkefull tone. Skal ikke være for spøkefull, men at de faktisk kan få le litt dem også. Det er veldig viktig. [Du vil ikke ha en for tett relasjon?] Man skal være profesjonell, da. For det er veldig mange innsatte som tror du er kamerat, det er jeg ikke. Jævla fine fyrer, men det går ikke. Jeg er ikke interessert. De er jo ikke vant til å få oppmerksomhet heller, plutselig så er det en som sitter og hører på deg. 'Ja, kamerat'. 'Nei, jeg er ikke din kamerat'. Da må man gjennom det der med rolleavklaring en gang til. De blir litt sure, men de forstår det etter hvert når de får tenkt litt. Det er så viktig. Det må peses hele tiden.

Å være personlig, men ikke privat, blir med andre ord en balansegang som man må vurdere og føle på underveis. Dessuten vil ulike mennesker ha ulike grenser for hva de synes er akseptabelt: «Virtually all the officers in this study referred to the 'line' that must exist between officers and prisoners, but there was a great deal of discrepancy about where that line should be drawn, even between officers working in the same prison», skriver Crawley (2004:107). Uansett er det kanskje viktigst for kvinnelige betjenter i mannsfengsler å ha klare linjer, slik at de ikke blir beskyldt for noe annet enn å *bare* ha en vennlig relasjon med den innsatte. Grøvdal skriver følgende om saken:

Trolig er det også store forskjeller på kvinners og menns handlefrihet innenfor mannsfengsler. Her kan kvinner blant annet spille på hele sitt repertoar som kvinnelig omsorgsperson, og ta tilflukt til morsrollen, mens mennene ikke like selvsagt vil spille farsrollen eller rollen som en mann som forteller at han er kommet nær en annen mann. Likevel må kvinnelige

fengselsbetjenter vokte seg for å komme så nær mannlige fanger at det ser ut som om hun gjør noe annet enn å vise omsorg (Grøvdal, 2001:87).

Ikke bare kan kvinner misforstås av kolleger, men også innsatte kan feiltolke relasjonene: «(...) it is very easy to be misunderstood and the prisoners sometimes think that she is interested in having private relationship with them» (Johnsen, 2001:86). En kvinnelig betjent i samme bok og på same side, sier dette:

When I get to know a prisoner well, I still have to keep a clearly defined line because it's so easy for female prison officers to be misunderstood. The prisoners can be very engaged in you as a woman, and even fall in love with you. I can't, for example, be a comrade with a prisoner in the same way as a male prison officer can.

I likhet med denne kvinnen, tror jeg de fleste kvinnelige fengselsbetjenter er meget bevisste på sin egen rolle og har klare linjer slik at ikke misforståelser oppstår. Å være klar på egen rolle vil kunne begrense muligheten for ubehageligheter. Dessuten vil uklare signaler kunne rokke ved profesjonaliteten og man vil dermed virke som en dårlig betjent, noe som vil slå uheldig ut for en selv. Likevel tror jeg det er en viss bekymring blant betjenter og ledelse om at upassende relasjoner kan oppstå. Med upassende mener jeg relasjoner som blir for fleksible eller nære, for eksempel kjærlighetsforhold (jeg husker da jeg var på intervju ved KRUS for å godkjennes som ekstrabetjent, at dette var et spørsmål som ble tatt opp). En konsekvens av dette kan være at arbeidskolleger blir mer påpasselige overfor hverandre. En innsatt i Liebling og Price sitt materiale oppfattet det slik, og han mente at det gikk så langt som at ansatte ble paranoide:

If you do talk to a member of staff – especially to female – there's a hundred eyes on you. Attractive women seen talking to prisoners – they will stop it – they are that paranoid. If an officer and a con form a relationship of any sort. They are so afraid of scandal. It does happen (Liebling og Price, 2001:66-67).

Selv om dette kan være tilfelle for fengsler i Storbritannia og andre steder, føler jeg dette som en overdrivelse når det gjelder norske forhold. Som jeg skrev ovenfor, så tror jeg det bare er en viss bekymring for dette her hjemme, noe som heller ligger i bakhodet. Jeg tror ikke det viser seg så tydelig i hverdagen i norske fengsler, slik den innsatte presenterer det i Liebling og Price sitt materiale. Dette var i alle fall ikke inntrykket jeg fikk etter å ha jobbet som ekstrabetjent.

4.5.5. Femininitet

I innledningskapitlet (punkt 1.3.1.) fortalte jeg blant annet om hvordan det å være kvinne i et mannsfengsel ble tydeliggjort når jeg deltok på trening med innsatte. Straks man tar av seg uniformen, blir man mer privat og kjønnet blir enda tydeligere. Dessuten kan man få følelsen av å miste autoritet når man ikke har uniformen på. Nesten alle de kvinnelige betjentene i Johnsens materiale var glade for at de hadde uniform, fordi det «gjemte» kjønnet og ga uttrykk for autoritet (Johnsen, 2001:86). Betjenter i Grøvdals materiale var også av denne oppfatning. Flere mente at uniformen var fin, fordi den skapte den nødvendige avstanden og var et symbol på autoritet (Grøvdal, 2001:260).

Når jeg deltok på trening med innsatte, ble uniformens betydning også ekstra tydelig for meg. Det å skulle ha på seg treningsklær gjorde at jeg med en gang følte meg mer privat, samtidig som at jeg som kjønnsvesen ble fremhevet. Dette var det imidlertid ingen retningslinjer for, altså for hvordan man bør kle seg og opptre i slike settinger. Jeg måtte derfor føle på dette selv, og gjøre det jeg følte meg mest komfortabel med. Dette fremhever også Johnsen:

(...) the data-material shows that no articulated discourse seems to exist for how women should behave when exercising sport with the prisoners. It seems that female officers have to find the guidelines for how to dress and behave in the sport settings by themselves. However, the most important guideline seems to be not to expose femaleness in a way that contributes to the sexualisation of oneself, something that will reduce one's ability to exercise authoritarianism (Johnsen, 2001:187).

Som Johnsen her poengterer, vil det å kle seg på en måte som viser minst mulig av kroppen være med på å begrense seksualiseringen. Dermed vil man heller ikke miste så mye autoritet, noe som er viktig med tanke på sikkerhetsaspektet. Dette tror jeg også de fleste fornuftige kvinnelige betjenter er seg bevisst, så sånn sett er egne retningslinjer for dette overflødig.

Til tross for at man er påpasselig med dette og prøver i det lengste å unngå oppmerksomhet, er det likevel stor sjanse for at innsatte seksualiserer kvinnelige betjenter: «Even if she is careful, she has a greater chance of being exposed to the prisoner's exercise of male heterosexual power in a suppressive manner, even if this is not intended to be suppressive from the prisoners» (Johnsen, 2001:189). Johnsen siterer blant annet en innsatt som synes å mene at kvinner stort sett blir seksualisert av innsatte:

(...) just that you take off your sweater, and that you, that we see your curves, and that you, that you sweat, that we can, that we can smell you and such things you know. It's different than we are used to, with just sweat from men and, and, these things we walk in all the time. And then it's men's fantasy, you know; when you see women not far away from you that, and if you're not used to seeing them then, then you think about, about things that have in a way a turn-on effect on you at once (Johnsen, 2001:188).

Hvis det er slik at mesteparten av innsatte seksualiserer kvinnelige betjenter, så blir det en enda viktigere oppgave for disse kvinnene å unngå uønsket oppmerksomhet. Jeg husker med meg selv da jeg jobbet som ekstrabetjent, at jeg konsekvent lot være for eksempel å bruke parfyme når jeg var på jobb, dessuten var jeg sparsom med sminken. Likevel var det flere kvinnelige betjenter som ikke tok slike forholdsregler, og hvor parfymeduften hang igjen i rommet lenge etter at de var gått. Dette er derimot noe man må ta og føle på selv, og jeg for min del syntes det var best å unngå denne form for oppmerksomhet i størst mulig grad. Å ta slike enkle forholdsregler så jeg på som en del av min egen sikkerhet.

4.6. Dikotomier

Selv om mine informanter var sparsomme med eksempler på fordeler og ulemper ved mannlige fengselsbetjenter, så sa de imidlertid mye om fordeler og ulemper ved kvinnelige fengselsbetjenter. Ut i fra det som ble fortalt kan jeg ane en typisk kategorisering av kvinnelige versus mannlige betjenter. Dette er også typiske trekk kvinner og menn karakteriseres med ellers i samfunnet. Mennene ble oppfattet som provoserende og myndige osv., mens kvinnene ble oppfattet som empatiske og omsorgsfulle osv. Finstad forteller også om en slik todeling i sin bok: «Den myke» og «den røffe metoden» (se punkt 4.5.1.), hvor kvinnelige politibetjenter ser ut til å benytte seg av førstnevnte, mens mannlige politibetjenter tar i bruk sistnevnte metode (Finstad, 2000:246). Grøvdal nevner også noe lignende i sin avhandling, hvor hun mener historien om kvinnelige og mannlige fengselsbetjenter er en fortelling om det relasjonelle versus det mer instrumentelle. Det handler om kvinnes språk og mennenes handlinger (Grøvdal, 2001:87). Kvinnene anses som å være bedre lyttere, flinkere til å snakke, løse konflikter og vise omsorg. Dette er gode egenskaper i mange situasjoner, men kan også skape problemer for kvinnene:

(...) det støtter opp under tenkningen om at kvinner er mer relasjonelle og menn instrumentelle og konkret handlingsorienterte (...) Dersom en fastholder et syn der kvinner ikke er handlingsorienterte kan det også føre til at menn 'skubber kvinner av banen' når det er bråk, eller at de ikke stoler på at en kvinne kan takle uventede situasjoner med menn (...) (Grøvdal, 2001:67).

Slike karakteristikkene kan også være feilaktige, på den måten at det er mer en myte eller stereotypisering enn en realitet. På grunn av sosialiseringen forventer vi for eksempel at kvinner skal være mer omsorgsfulle enn menn, men dette er ikke bestandig tilfelle, verken ute i samfunnet eller i fengslene. Basberg mente for eksempel gjennom sitt arbeid at kvinnelige betjenter ikke var mer omsorgsfulle enn mannlige betjenter (se punkt 4.4.3.). Forskjellen lå mer i hvordan betjentene oppfattet sitt arbeid, hvor de kvinnelige betjentene var mer tilbøyelige til å oppfatte arbeidet som omsorgsarbeid enn de mannlige betjentene (Basberg, 1999:92).

At kvinnelige betjenter virker mer beroligende og omsorgsfulle og mindre provoserende, syntes ikke jeg alltid stemte med mine erfaringer fra Ullersmo fengsel. Gjennom sine observasjoner i engelske fengsler kunne heller ikke Crawley være enig i at slike karakteristikkene var passende på alle kvinnelige betjenter. Hun opplevde blant annet kvinnelige betjenter som var bryske, ufølsomme og provoserende. Crawley mener derfor at det er feil å sette kvinner og menn i bås:

Just as male officers are not 'naturally' aggressive and uncivilised, neither are women officers 'naturally' or inherently calm and sympathetic. The vast majority of the female officers I observed and spoke to *did*, however, rely almost entirely on their skills of communication and persuasion when dealing with prisoners, just as many of their male colleagues did. It would therefore be a mistake to dichotomise the behaviour and attitudes of male and female officers, since many male officers also prefer a progressive, non-aggressive, human service approach. Male officers may, however, experience more peer pressure than their female counterparts to adopt a confrontational style (Crawley, 2004:194).

Heller ikke Liebling og Price synes å være enig i denne kategoriseringen av betjenter. De mener nemlig det er flere likheter mellom kvinnelige og mannlige betjenter, enn det er forskjeller: «Perhaps the most important and consistent finding is that there are more similarities between male and female officers in the way they carry out their work, and in the attitudes towards and expectations of the job, than there are differences» (Liebling og Price, 2001:64). Crawley på sin side konkluderer med at fengselsbetjenter er en heterogen gruppe: «(...) prison officers are a very heterogeneous group, and they respond to the demands and pressures of their work in very different ways» (Crawley, 2004:252). Dette tror jeg også jeg vil gi henne rett i. Selv om kjønnet vårt vil påvirke oss, så er vi uansett enkeltindivider med individuelle forskjeller, og hvordan vedkommende utformer sin arbeidsrolle tror jeg også kommer an på den enkelte person og ikke ene og alene på kjønnet. Dette er også Nordang inne på i sin hovedoppgave, der hun tar opp klagesaker til Likestillingsombudet på ansettelser

i politi- og lensmannsetaten. Her kommer hun med kloke beskrivelser/refleksjoner om kjønn og skjønn i arbeidslivet, hvor hun blant annet skriver: «Det handler om person og ikke kjønn» - altså, personlig egnethet fremfor kjønn (Nordang, 2005).

Når jeg skriver om individuelle forskjeller, kan det imidlertid lett gi assosiasjoner til at dette handler om hvordan den enkelte utformer sin rolle «ut fra eget hode». Det er derfor viktig å understreke at en rolle er et relasjonelt produkt, og at rolleutforming derfor også preges av hvordan man blir tilskrevet egenskaper av andre. Med andre ord: Det handler ikke bare om hvordan man selv opplever det og utformer rollen, men også om hvilken rolle/egenskaper man blir tilskrevet av andre (som vi har sett, inneholder også mitt materiale mange eksempler på hvordan egenskaper blir tilskrevet).

Dette kapitlet introduserte jeg med en kort historikkdel, med ønske om et lite historisk innblikk i kvinnelige fengselsbetjenters entré i mannsfengsler. Å sette et konkret årstall for den første kvinnelige betjenten var imidlertid vanskelig, da det ikke foreligger et systematisk bevart materiale på området. I følge tidligere forbundsleder i NFF, anses imidlertid tiltredelsen av den første kvinnelige betjenten å være på midten av 1970-tallet.

Videre så jeg på mine informanternes meninger angående fordeler og ulemper ved kvinnelige og mannlige betjenter. Her så vi at informantenes svar var preget av typiske karakteristikk for hva folk flest regner som passende for hvert kjønn. På slutten trekker jeg imidlertid frem at et slikt bilde, hvor man kategoriserer kvinnelige og mannlige betjenter etter tradisjonelle kjønnsstereotyper, mest sannsynlig blir for entydig. Virkeligheten har flere fasetter enn som så.

5. MASKULINITET

I forlengelsen av temaet kvinnelige versus mannlige betjenter, ønsker jeg å trekke inn begrepet maskulinitet. Her spør jeg om det finnes en machokultur i norske fengsler, hvor jeg videre ser på hvordan introduseringen av kvinnelige betjenter eventuelt innvirker på et slikt miljø. Til slutt spør jeg om kvinnelige betjenter utsettes for stigmatisering/stempling, ettersom de gjerne mangler det man ser på som maskuline egenskaper.

5.1. Definisjon

Ut i fra Crawleys (2004) bok om fengselsbetjentes arbeid, ble det tydelig at hun hadde funnet en ganske sterk machokultur i de fengslene hun studerte. Dette var derfor et tema jeg tok opp med mine informanter, hvor jeg spurte om det var noen som mente at det samme gjaldt for norske fengsler. Her hadde jeg imidlertid ingen spesiell introduksjon av temaet, men jeg la opp spørsmålet som et av de siste i bolken om kvinnelige versus mannlige betjenter. Jeg spurte følgende om det var noe som kunne tyde på at det er en mannskultur/machokultur innen yrket, hvor for eksempel mannlige fysisk styrke verdsettes høyt – altså, såkalte mannlige egenskaper. Til tross for at jeg la opp spørsmålet til slutt, slik at vi allerede var inne på sporet av maskulinitet og femininitet, så ser jeg i ettertid at jeg kanskje burde hatt en bedre innledning til emnet fordi: «‘mandlighet’ er jo ikke noget, der findes i en objektiv forstand som noget konkret og håndgribeligt (...) som forsker kan man jo heller ikke forudsætte, at de interviewede sidder med et færdigt sæt af opfattelser, man så bare kan bede dem fortælle om» (Prieur og Sestoft, 2006:220). Likevel tror jeg informantene mine hadde en ganske lik oppfattelse av begrepet, dette var i alle fall mitt inntrykk etter intervjuene. Dessuten fikk jeg ganske entydige svar, noe som kan tyde på at de hadde en forholdsvis lik forståelse. Men før jeg går nærmere inn på dette, vil jeg derimot redegjøre for noen av begrepene. Begrepet *macho* assosierer jeg med noe mannlige, altså maskulinitet. Når det gjelder *maskulinitet* finnes det mange definisjoner, men jeg vil gjerne starte med Whitehead og Barretts definisjon, ettersom den er ganske grei å forstå:

The nearest that we can get to an ‘answer’ is to state that masculinities are those behaviours, languages and practices, existing in specific cultural and organizational locations, which are commonly associated with males and thus culturally defined as not feminine. So masculinities exist as both a positive, inasmuch as they offer some means of identity signification for males,

and as a negative, inasmuch as they are not the 'Other' (feminine). Masculinities and male behaviours are not the simple product of genetic codings or biological predispositions (Whitehead og Barret, 2001:191-192).

Maskulinitet er med andre ord en form for praksis. Samtidig er det viktig å understreke at denne praksisen er kontigent, det vil si at den kan forandres over tid: « (...) masculinities are not fixed; they change over time, over space, and, not least, during the lives of men themselves» (Whitehead og Barret, 2001:184). I likhet med kjønn (se punkt 1.4.1.) er altså maskulinitet ikke noe fastspikret, men noe som endres avhengig av den kulturelle og historiske sammenhengen. Messerschmidt poengterer også dette:

Masculinity is never a static or finished product. Rather, men construct masculinities in specific social settings (...) These practises do not, however, occur in a vacuum. Instead, they are influenced by the gender ideals that we have come to accept as normal and proper and by the social structural constraints that we experience (Messerschmidt, 2001:67).

Til slutt vil jeg ta med Connells definisjon av maskulinitet. Han må antagelig anses som den mest innflytelsesrike maskulinitetsteoretikeren i samfunnsvitenskapen de siste par tiårene. Dette er derimot en definisjon som ikke er like lettfattelig, men med de andre definisjonene i bakhodet blir den lettere å gripe:

Rather than attempting to define masculinity as an object (a natural character type, a behavioural average, a norm), we need to focus on the processes and relationships through which men and women conduct gendered lives. 'Masculinity', to the extent the term can be briefly defined at all, is simultaneously a place in gender relations, the practises through which men and women engage that place in gender, and the effects of these practises in bodily experience, personality and culture (Connell, 2005:71).

Ettersom maskulinitetsutformingen avhenger av den kulturelle og historiske sammenhengen, vil ulike maskulinitetspraksiser dannes. Dessuten vil det finnes kjønnsrelasjoner mellom menn som danner over- og underordningsrelasjoner. Man snakker derfor om *multiple maskuliniteter*, fordi det er ulike måter å være mann på avhengig av seksuell legning, rase, klasse osv. Som et resultat av dette dannes det sosiale hierarkier blant menn. Et eksempel på en over- og underordnet kjønnsrelasjon mellom menn i Vesten er heteroseksuelle menns dominans over homoseksuelle, hvor homofile er avvist fra den overordnede (hegemoniske) maskuliniteten. I denne forbindelse lanserer Connell begrepet *hegemonisk maskulinitet*, som er den form for maskulinitet som i en gitt periode er kulturelt opphøyd og dermed blir den dominerende formen. Dette er en form for maskulinitet nesten alle menn drar fordel av, hvor

kvinner underordnes menn. Det er altså et hierarkisk system både mellom menn og kvinner, og innbyrdes mellom menn. Connell definerer hegemonisk maskulinitet slik: «(...) the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and the subordination of women» (Connell, 2005:77). Med dette begrepet sikter altså Connell til den optimale visjonen av maskulinitet, den formen som er kulturelt opphøyd, og som definerer hva som er «en skikkelig mann» og som er modell for alle menn, skriver Jon (2005:16-17).

5.2. Machokultur?

Fengselsbetjenter har makt over innsatte, men i dagliglivet i fengslet kan denne makten bli defekt dersom innsatte ikke er villige til å samarbeide. Ansatte er derfor avhengig av innsatte for hvor vellykket betjentens arbeid er: «To a large extent the guard is dependent on inmates for the satisfactory performance of his duties; and like many individuals in positions of power, the guard is evaluated in terms of the conduct of the men he controls» (Sykes, 1974:56). Som system har derimot fengslet total makt over innsatte. Makt er et typisk symbol på maskulinitet. Maskulinitet er også et uttrykk for autoritet og derigjennom et middel til kontroll av innsatte: «The discourse on masculinity in a male prison has traditionally been a discourse concerning macho masculinity in order to promote authoritarianism which is important for controlling the prisoners», skriver Johnsen (2001:86). Selv om maskulinitet her forbindes med noe positivt, nemlig kontroll av innsatte, vil et sterkt innslag av maskulinitet – i form av å være hardhudet og barsk, også kunne bringe med seg ulemper for miljøet. Det vil kunne gi et mer kynisk og røffere miljø, hvor det ikke er rom for sårbarhet fra betjentenes side. Brodsky (1982), referert i Ommedal og Wadseth, viser blant annet til en betjent som beskrev arbeidsmiljøet som macho, hvor man for eksempel ikke kunne vise at man følte seg utrygg: «Om man skjelver, er det best at en skjuler det», sa betjenten (Ommedal og Wadseth, 2001:16). Betjentene må derimot utstråle styrke og tøffhet, noe som har blitt ansett som viktig i betjentrollen. Crawley mener det er et press fra kolleger om å utøve hegemonisk maskulinitet, samtidig som hun går så langt som å si at det å være macho nærmest har vært synonymt med god jobbutføring: «(...) the occupational culture of the prison officer stresses, amongst other things, the importance of 'machismo' for successful job performance» (Crawley, 2004:132). Denne machokulturen vil derimot kunne være med på å skape et hardere miljø i fengslene.

Ansatte vil behandle de innsatte på en tøffere måte, fordi dette er i tråd med den hegemoniske maskuliniteten i fengslet. Denne behandlingen truer igjen innsattes maskulinitet, og som en kompensasjon for dette gjør de gjerne motstand. Relasjonen mellom ansatt – innsatt vil derfor i større grad være preget av aggressivitet, noe som igjen kan være med på å true sikkerheten. Samtidig er det viktig å understreke at dette også kan ta andre former. Man kan tenke seg at den hegemoniske maskuliniteten ikke nødvendigvis får sitt beste uttrykk i en slik tøff stil som muligens vil ha kommanderende trekk, men heller ved hjelp av adlydelse – altså, kontroll uten veldig synlig makt. Kanskje kan det være slik at den mest aksepterte måten å være mann på (og være mannlig fengselsbetjent), er det å ha kontroll uten at det blir så synlig at man har slik kontroll.

Samtlige av mine informanter svarte bekreftende når jeg spurte om det var noe som kunne tyde på at det eksisterte en machokultur innen yrket. Tre stykker svarte ja, én svarte litt, én mente det varierte og tre mente det eksisterte, men var på vei bort. Frank sa følgende:

(...) kanskje litt mer tøft enn det er på en del andre arbeidsplasser, det er det nok. Men hvem er det som skaper det, ikke sant? Det er yrket, vi jobber jo med kriminelle som har gjort så mye galt at samfunnet har valgt å ekskludere dem fra samfunnet på et begrenset område. Det er ganske tøft, faktisk. Det er faktisk ganske ille, altså. Det er jo ikke sånn at det skal være noen kjære mor heller. Alt sammen gjør vel at det blir litt mer macho enn det blir på mange andre arbeidsplasser.

Disse svarene stemmer overens med Crawleys materiale, hvor hun fant en ganske sterk machokultur i engelske fengsler. Svarene til mine informanter er imidlertid litt mer reserverte.

Introduseringen av kvinnelige fengselsbetjenter i mannsfengslene har derimot vært med på å redusere machopreget i fengslene: «They are seen as bringing a ‘human touch’ to prison (...) They are also felt to ‘slow the macho bit down on the male officers’» (Liebling og Price, 2001:66). Også mine informanter var inne på dette, blant annet Mari, som mente det ikke ble like fullt et machomiljø med kvinner på jobb. Hun sa blant annet at det ble roligere på avdelingen med kvinner tilstede, samtidig som at innsatte oppførte seg bedre (se punkt 1.3.1.). Som vi så under kapitlet om fordeler ved kvinnelige betjenter (punkt 4.4.), så vil en effekt av dette være at det blir mindre aggressivitet, mindre konfrontasjoner og derigjennom mindre vold. En årsak til dette kan være, som jeg tidligere har vært inne på (punkt 4.4.6.), at kvinner

ikke virker utfordrende på innsattes manndom. Dermed vil innsatte i større grad adlyde de kvinnelige betjentene og sikkerhetsmessige fordeler oppnås.

5.3. Kriminalomsorg?

Som vi her har sett vil kvinner på mange måter være positivt for miljøet i et fengsel, men det som forbindes med «kvinnelighet» vil også være med på å true maskuliniteten. Dette er også et tema i McMahons bok *Women on guard*, hvor forfatteren blant annet tar opp diskriminering og trakassering av kvinnelige betjenter i et kanadisk fengsel: «Put simply, work in prisons for men has traditionally been viewed as a primarily masculine domain, and the involvement of women is seen as a threat to this longstanding identity» (McMahon, 1999:62). Samtidig må man tenke seg at konstruksjonen av maskulinitet i fengsel også forutsetter kvinners tilstedeværelse, siden konstruksjonen av maskulinitet er en relasjonell prosess – maskulinitet får først sin mening når den utvikles til sin kontrast femininitet. Prieur og Sestoft skriver om dette i boken *Pierre Bourdieu. En introduktion*, om hvordan sosiale kategorier må ses og forstås som kategorier som utvikles relasjonelt. De skriver at egenskaper i den sosiale verden først får sin betydning ut fra andre egenskaper (Prieur og Sestoft, 2006:122). I en studie av for eksempel kjønnsidentiteter vil dette bestemmes av relasjonen kvinner – menn:

En mandlig identitet er bl.a. definert som en identitet, der ikke er kvindelig (og omvendt). Sat på spidsen er kønsidentiteten ikke noget i sig selv, men bestemmes i relationen mellem mænd og kvinder. Er en mand kvindagtig, piget, tøsset eller feminin, forekommer han umandig. Er en kvinde mandhaftig eller mandfolkeagtig, virker hun ukvindelig (Prieur og Sestoft, 2006:224).

Her ser vi at man definerer mannlighet som det motsatte av kvinnelighet. Mannlighet og maskulinitet har vært et typisk trekk ved betjentarbeid. Kvinners økte inntog i anstaltene har derfor vært med på å true maskuliniteten. Omsorgsaspektet er blant annet nært knyttet til kvinners entré i mannsfengslene, noe som utfordrer maskulinitetskulturen:

(...) it seems that the discourse of masculinity is changing at Polar Prison, and the rest of the Prison Service as well, and that the caring masculinity is about to challenge the hegemony of the macho masculinity. This development seems to be closely related to women's entrance as prison officers in male prisons (Johnsen, 2001:86-87).

Selv om denne utviklingen på mange måter er bra, er det imidlertid mange betjenter som ikke liker dette, fordi de selv ønsker å fremstille rollen sin som maskulin og tøff. Man knytter

spenning og status til for eksempel fysisk fare, noe som gir stoff til yrkesforestillinger der en finner overdrevne historier av ulikt slag. Likevel er det viktig å understreke at det faktiske arbeidet i et fengsel i stor grad består av det vi ser på som tradisjonelle «kvinneoppgaver». Dette er blant annet McMahon inne på i sin bok: «(...) despite the male officers' self-image of their job as involving aggressiveness and strength, in practice most of the actual tasks they undertake parallel those traditionally undertaken by women in the home» (McMahon, 1999:63). Typiske oppgaver er vekking av innsatte, bestilling og utdeling av for eksempel mat og toalettsaker, holde orden osv. Dessuten handler det om å legge forholdene til rette for innsatte, være et medmenneske – noe som fordrer omsorg, nærhet og åpenhet, skriver KRUS på sine nettsider (Grønvold, 2006, I) (se punkt 3.1.). Altså, typiske trekk som har vært assosiert med kvinner. Crawley skriver følgende om dette:

Although prison officers have a tendency to present their role as a very masculine one much of the prison officer's working week is taken up with 'housekeeping' – with tasks that are traditionally seen as 'women work' (...) this aspect of prison work is often downplayed, probably because telling others (and indeed themselves) that their work is risky and potentially dangerous sounds better to officers than saying they spend their days handing out toilet rolls and laundry (Crawley, 2004:129-130).

At menn ikke liker å fremtone omsorgsaspektet ved fengselsbetjentyrket, var Elfrid inne på:

Jeg tror at en del av guttene eller mennene som går her på skolen føler at det er blitt et mer omsorgsyrke, og det tror jeg de helst ikke vil innse. Jeg pleier jo å si det, for vi har en masse diskusjoner her på skolen, at det er et omsorgsyrke. De bare: 'Hæ?' (ler). Merker veldig godt måten vi snakker på, at vi er forskjellige. Det trenger ikke bare være kjønn da, men mange er sånn: 'Lås døren og hiv nøkkelen'. Ikke helt sånn, men du skjønner hva jeg mener. De har gjort noe galt og er nesten ikke mennesker, ikke sant. Da setter jeg det litt på spissen. Jeg føler det er litt sånne holdninger. Blant dem jeg går på skolen med også. Men det er nok i ferd med å avta litt, de der machotendensene, jeg vet ikke.

Videre i intervjuet kom Elfrid inn på navneskiftet fra *Fengselsvesenet* til *Kriminalomsorgen*, hvor hun mente mange mannlige betjenter ikke likte dette (se vedlegg 11 for bilder av logoene). Det samme opplevde jeg da jeg jobbet ved Ullersmo fengsel. I løpet av den perioden jeg jobbet der ble navnet og logoen endret, og jeg husker vi måtte levere inn uniformsklærne for bytte av dette. Imidlertid var ikke alle like fornøyde med denne endringen,

fordi de mente ordet *omsorg* ikke passet og at dette heller henspilte til andre yrker, som for eksempel jobber i helsevesenet. Om navneskiftet, sa Elfrid følgende:

Jeg tror ikke de mannlige helt vil innse at vi heter kriminalomsorgen. Jeg tror ikke de liker så godt det ordet der. Menn generelt. [Hva synes du om at det ble byttet?] Nå har ikke jeg noe forhold til det andre, da. De byttet akkurat når jeg... Jeg synes det er et helt ok ord, jeg. Jeg føler at vi får med oss litt mer da, ikke bare fengselsvesenet (...) Det dekker litt mer og det synes jeg er greit (...) Men mennene tror jeg ikke synes det var så bra (ler).

Einar sa tydelig at han ikke likte at navnet ble byttet:

Vi skal jo være kriminalomsorgen, vi er jo veldig opptatt av omsorgen (ironisk). [Hva synes du om at det ble hetende kriminalomsorgen, da?] Ja, nå kommer det heldigvis *Fengsel* på brystet. Ja, nå leste jeg at det var så og si banket igjennom. Det leste jeg på noen sånne fagforeningsark jeg fikk, at nå hadde i hvert fall fagforeningen gått inn for det, så det er vel rett rundt hjørnet. Nei, nå så tror de at vi er taxisjåfører eller trikkekonduktører, eller noe sånt. Jeg synes det var teit. På det gamle emblemet så du at det var... Sann som nå så er det byvåpenet i en eller annen kommune i Nord-Norge. Jeg husker ikke helt hvilket byvåpen det er, men det andre var mer likt politiet, sann som i justissektoren. Nå er vi jo verken fugl eller fisk. Så jeg føler selv at vi mistet et symbol som vi skulle ha hatt. [Men nå får dere i alle fall *Fengsel* på brystet?] Ja, 99 % sikkert. Det er vel bare noen småjusteringer igjen, men man vet jo aldri, det kan jo bli banket nei. Men det vil jo hjelpe noe. Er du på fremstilling og folk rømmer så skal du hoppe på dem, men så sier andre: 'Jammen, jobber ikke du som taxisjåfør?'. 'Nei, jeg er fengselsbetjent, jeg'. 'Ja, men det står jo kriminalomsorg?'. Nei, det går ikke. Så jeg synes det var teit. Ikke minst å bruke, var det 10 millioner?, når vi ikke har penger. Helt på trynet. Det kunne blitt en del nye stillinger. Men selvfølgelig så var det en eller annen dåsemikkel som satt oppe i systemet, som sikkert skulle ha en siste takk for meg, som skulle ha det jævla merke. Det er bare et merke, men det som jeg reagerte mest på var pengene og ikke minst at man mistet litt av det som hører med jobben. Jeg er ikke noen helsearbeider. Vi er jo helsearbeidere på en måte, men vi er fengselsbetjenter. Skulle jeg ha vært helsearbeider, så hadde jeg tatt sykepleierskolen. Enkelt og greit.

Som vi ser her er ikke navneskiftet like populært hos alle, spesielt ikke hos mennene. En av årsakene til dette er etter mitt inntrykk, at det nye navnet truer det maskuline og røffe ved jobben. Som vi så ovenfor liker nemlig betjenter gjerne å fremtone yrket sitt som maskulint, noe som gir status. Logoene kan derfor ses som et interessant tegn på kjønn i kriminalomsorgen. Endringen av navnet og logoen blir på en måte et synlig eksempel på maskulinitetens kamparena.

5.4. Stigmatisering av kvinnelige betjenter?

I fortsettelsen av diskusjonen om maskulinitet, ønsker jeg også å se på om kvinnelige betjenter utsettes for stigmatisering/stempling fra mannlige kolleger, nettopp fordi de mangler det man ser på som maskuline egenskaper. Crawley hevder nemlig dette i boken *Doing Prison work* (2004). Jeg tok derfor opp temaet med mine informanter og spurte dem om hva de trodde om saken. Her fikk jeg imidlertid svar av ymse slag. På spørsmål om kvinnelige betjenter blir stigmatisert, svarte Helene følgende:

Ja, det blir vi. Ja, det tror jeg av menn. Men jeg synes det er helt riktig også av og til, fordi vi ikke er like sterke bestandig. [Føler du noen gang at dere blir sett på som dårligere betjenter?] Ikke dårligere betjenter, nei (...) [Men likevel føler du at dere kanskje kan bli stemplet?] Ja, ja. Skal vi ha celleaksjon ringer de rundt til aktuelle kandidater, men hvor mange jenter får telefon da?

Frank svarte dette:

Det kan nok komme en del sånne slengkommentarer. Det forekommer nok. Noe er sikkert litt støtende. Noen tar jo selvfølgelig det her med veldig humor, også er det noen det selvfølgelig går litt inn på (...) [Men tror du kvinnelige betjenter blir sett på som dårligere betjenter?] Nei.

Ellers var svarene jeg fikk litt sprikende, noen mente kvinner ble stigmatisert, andre ikke. Noen mente det ble vitset om kvinnelige betjenter og sendt slengbemerkinger, andre ikke. Ingen mente derimot at kvinner ble sett på som dårligere betjenter.

En årsak til at kvinnelige betjenter kan bli utsatt for slengbemerkinger, vitser osv., er at de truer machomiljøet. Man kan derfor tolke trakasseringen som et forsvar for det «mannlige» i yrket. Ericsson refererer til Fielding (1994) når hun tar opp kvinners opplevelser i politiet, og her kan vi trekke paralleller til kvinnelige fengselsbetjenter. Hun skriver blant annet at det ikke er uvanlig at kvinner blir trakassert og møter hindringer når de ønsker å gjøre karriere i politiet, nettopp fordi de truer maskulinitetskulturen:

(...) Kvinner truer dette bildet og denne kulturen ved å legge en demper på rått snakk, og dessuten ved å synliggjøre at mesteparten av politiarbeidet i virkeligheten ikke handler om slåsskamper og fysisk fare (...) Dette seksuelt trakasserende miljøet, som mennene kollektivt utsetter kvinnene for, kan tolkes som et forsøk på å forsvare yrkets mannlighet. Arbeidets kjønnskarakter trues når kvinner kommer inn – bl.a. blir det kanskje synliggjort at det egentlig ikke kreves veldig mye muskelkraft og andre ‘mannlige’ egenskaper for å gjøre jobben. (Ericsson, 2000:28).

Crawley er også inne på det samme, hvor hun refererer til Martin og Jurik (1996):

Women disrupt the close association between the prison officer role and the performance of masculinity; if women are allowed to do the job, and if they can do it as well as their male counterparts, the job is ‘no longer a viable resource for constructing masculinity’ (Crawley, 2004:195).

Crawley mener altså at kvinnelige betjenter representerer en trussel mot maskuliniteten, og hun ser mannlige kollegers trakassering som et svar på at de føler seg truet. Også kvinnelige betjenter Crawley intervjuet, nevnte dette:

I think men are frightened of the fact that we don’t need to fight. There’s no need to fight in prisons. If you respect the cons, and you are respectful, you will get results. They *must* trust you, and believe you will do as you say. And you must be *calm*. If you’re gonna come in and do a John Wayne, you’ll be treated like a John Wayne (Crawley, 2004:197).

Likevel understreker Crawley at det ikke er alle mannlige betjenter som har noe i mot kvinner i fengselsvesenet. Selv om det var en del som mislikte kvinnelige betjenter, var det tross alt også mange i hennes prosjekt som hadde positive holdninger til kvinnene. Faktisk var det flere menn i hennes materiale som fant kvinner mindre truende å jobbe sammen med, og at de kunne komme nærmere kvinnene og snakke om mer emosjonelle ting med dem enn hva de kunne med mannlige kolleger. Dessuten var det flere som likte: «(...) the way that they were able to ‘cut through the macho bullshit’ in ways that they themselves felt unable to do»

(Crawley, 2004:197). Her ser vi altså at også mannlige betjenter så positivt på å begrense machopreget i fengslene.

I dette kapitlet har vi sett at samtlige av mine informanter mente det var noe som kunne tyde på at det eksisterer en machokultur innen yrket. I den forbindelse så vi at kvinnelige fengselsbetjenter representerer en trussel mot den tradisjonelle maskuliniteten. Samtidig spurte jeg om kvinnelige betjenter blir utsatt for stigmatisering/stempling, fordi de gjerne mangler maskuline egenskaper. Her ga informantene svar av ymse slag. Noe som imidlertid kan være en forklaring på slik trakassering, er at det er et forsvar for det «mannlige».

6. DISKREPANS

I dette kapitlet ønsker jeg å trekke frem noen motsetninger i mine informanternes svar. Alle følte de seg trygge på jobb, men kom likevel med kritiske uttalelser i forhold til sikkerheten. De mente det burde ha vært økt bemanning, mindre bruk av ufaglærte, bedre sikkerhetsopplæring ved KRUS, samt bedre statisk og dynamisk sikkerhet. Mitt spørsmål i denne sammenhengen er hvordan informantene kan føle seg trygge, når de samtidig ikke er tilfredse med en del av de sikkerhetsmessige forholdene. Her kommer jeg med noen mulige forklaringer. Jeg fant imidlertid ingen forskjeller med hensyn til kjønn når det gjaldt dette. Det var uoverensstemmelser som viste seg både hos mine kvinnelige informanter, så vel som hos mine mannlige informanter.

6.1. Trygghet

Etter at alle intervjuene var gjennomført, var det spesielt ett bilde som ble tydelig og som vekket interesse – samtlige av mine informanter følte seg trygge på jobb. Noen hadde vært borte i ubehagelige situasjoner hvor de kanskje hadde følt et snev av redsel, men på direkte spørsmål om informantene følte seg trygge på jobb, var svaret et soleklart ja. Når jeg spurte hva som bidro til denne trygghetsfølelsen, svarte over halvparten av informantene at gode kolleger var nøkkelen til dette. Einar svarte følgende:

Ja! Jeg føler meg trygg, for jeg har gode kolleger. Du vet at skjer det noe, så er de der. Og det er jo første bud at man ikke skal la en kollega i stikken. Det verste som kan skje er hvis du glemmer deg når det skjer noe, da har du ikke noe der å gjøre. Det skjer jo ikke noe hvis man gjør det, men det er en uskreven regel. Så jeg føler meg ikke redd på jobb. Kanskje dumdrilig, men jeg mener så lenge man ikke er en drittsekk, men er real og bestemt, så har du ikke noe å bekymre deg for. Selvfølgelig, jeg har vært i situasjoner hvor det ikke har vært noe moro, men du kan alltid prate deg ut av det. Eller så trykker du på alarmen, så kommer kollegene. I alt fra ti sekunder til fem minutter, så har du fem – seks stykker rundt deg. Så det er en god følelse. Men heldigvis så er det ikke ofte man behøver å benytte seg av det, da. Det er veldig mye opp til deg selv hvordan du gjør det.

Her ser vi at gode kolleger oppgis som en grunn til å føle seg trygg. Likevel tror jeg fengselsbetjenter i utgangspunktet føler seg ganske trygge, fordi de ikke opplever innsatte som farlige. Dette henger sammen med at fengselsbetjenter sjelden kommer ut for truende situasjoner, og derfor anser de ikke jobben sin som farlig. Dette var også mitt inntrykk etter å ha jobbet som ufaglært fengselsbetjent. Heller ikke jeg så på innsatte som skremmende den tiden jeg jobbet ved Ullersmo fengsel. Dette hadde selvfølgelig sammenheng med at jeg ikke opplevde noen avskrekkende episoder. Dessuten kommer man forholdsvis tett inn på innsatte gjennom jobben og typiske monsterbeskrivelser som blir presentert for samfunnet ellers, finner man raskt ut at ikke stemmer. Det er mange slags typer mennesker som sitter i fengsel, og stort sett er disse ikke farlige. Likevel må jeg innrømme at jeg bar med meg en viss skepsis, til tross for at jeg ikke hadde noen negative erfaringer. Dette tror jeg er en skepsis folk flest bærer i seg, fordi det handler om å være «føre var». Grøvdal har en egen tolkning av dette:

Noe av forklaringen på dette kan ligge i det faktum at fengslet i seg selv representerer en form for institusjonalisert mistenksomhet, der kontrolltiltak utøves mot den enkelte fange først og fremst som en følge av handlinger han allerede har begått. Sannsynligvis har denne mistenksomheten basis i et menneskesyn der frykten for hva som 'skjuler seg under overflaten' ligger latent (Grøvdal, 2001:95).

6.2. Bemanning

Alle mine åtte informanter mente derimot at bemanningen i fengslene var for dårlig, noe de mente gikk ut over sikkerhetsmessige hensyn. Helene var meget tydelig i talen og svarte nesten før jeg var ferdig med å stille spørsmålet:

For dårlig! Vi går jo underbemannet stort sett ganske mye (...) Det er for dårlig. Jeg synes det er synd at AS Norge ikke kan gi oss penger nok til å drive fengsler sånn det skal drives (...) Det er klart det kan få alvorlige konsekvenser i forhold til voldsepisoder, hvor vi ikke har folk nok til å takle dem. Ved rømninger, også i forhold til ufaglært personell. Vi har overforbruk av dem og ikke av faste tjenestemenn på jobb. Det er en skummel affære når de ikke er kjent på avdelingen (...)

Frank sa dette:

Det er vel kommet mer til en smertegrense nå. Der det seriøst begynner å gå på det sikkerhetsmessige og hva man faktisk får gjort. En ting er det jeg snakket om i stad, ivareta sikkerheten og rutinene, men så skal man gjøre arbeidet som det blir mer og mer fokus på. Det er jo dette endringsarbeidet, kontaktbetjentarbeidet, forhindre ny kriminalitet, forandre innsattes adferd. Det er klart at hvis det blir færre ansatte, så blir det mer å gjøre av alt på de få ansatte som er der. Selvfølgelig mye dårligere tid til innsatte. Mye mindre kjennskap, mye mindre kartlegging, blir mye dårligere til å snappe opp endringer av innsatte, av miljøet, i forhold til rus. Så det er helt klart, det begynner å gå helt inn til beinet nå. Det er til tider ganske tøft, altså. Men altså, det er helt greit på vakt også. Det er ikke alltid sånn at vi løper beina av oss. Det er klart at man har det hyggelig også, men det er mange ting som skjer. Man skal ut på fremstillinger, fangetransporter. Også skal man gjøre de andre rutinene, også dukker det kanskje opp noe uforutsett. Man skal følge til helseavdelingen, jobb, verksted, presten. Det tar tid.

Ole sa følgende om bemanningen:

For lav. Generelt, det er jo noen avdelinger som er godt bemannet. Men som regel synes jeg det er for lavt i forhold til det arbeidet vi skal gjøre. Miljøarbeid og sånn, det er for lite. Også er det nettopp det da, at du får ikke den kontakten med innsatte, den dynamiske sikkerheten svikter. Og da bruker du jo den bemanningen du har på å opprettholde den statiske sikkerheten, ikke sant. Med mer bemanning så ville du jo på en måte hatt mer tid til å jobbe med innsatte, samtidig som du får gjort alle andre ting. Vi ville fått en bedre hverdag, og bedre progresjon for innsatte også. Med lav bemanning blir vi slitne og brent ut fortere.

Bemanningsspørsmålet er også et stadig tilbakevendende tema i media, hvor blant annet lederne for KY og NFF fronter saken der de krever mer midler for blant annet å kunne øke bemanningen. Mine informanter syntes i denne sammenheng at forbundslederne gjorde en god jobb ved å få saken ut i media og dermed legge et press på politikerne. Samtidig syntes de det var synd at man må ty til slike metoder for å få penger.

Som vi nå har sett følte samtlige av mine informanter seg trygge på jobb, men samtidig mente alle at bemanningen i fengslene var for dårlig. Som en konsekvens av underbemanningen,

mente de sikkerheten ble svekket. Mitt poeng med dette avsnittet er derimot at her følger det en diskrepans i svarene. Hvordan kan de føle seg trygge på jobb, samtidig som de mener bemanningen er så dårlig at det går ut over sikkerhetsmessige hensyn? Dette er også Grøvdal inne på i sin avhandling, hvor hun viser til en arbeidsmiljøundersøkelse som gir klare indikasjoner på at betjenter føler seg trygge på jobb, samtidig som mange mener bemanningen og sikkerheten ikke er god nok. Hun stiller seg derfor spørsmål om hvorfor så mange ønsker bedre bemanning for å ivareta sikkerheten, når de samtidig sier at de føler seg trygge. Grøvdal gir et mulig svar på dette:

Det kan ligge personalpolitiske årsaker til grunn. Dersom det var flere betjenter på hver avdeling til enhver tid, ville arbeidsmiljøet sikkert bli bedre. Det ville være flere personer å spille på, og mer avlastning å hente i den psykisk belastende jobben. Det høye sykefraværet ville kanskje gå ned eller i alle fall bli mindre belastende, og sist, men ikke minst, ville økt bemanning være et signal om at fengselsbetjentjobben er en (høyt) prioritert oppgave og ikke noe man setter bort til et fåtall mennesker (Grøvdal, 2001:96).

6.3. Ufaglærte

Samtlige av informantene mine var også kritiske til bruk av ufaglært arbeidskraft. De mente bruken av ekstrabetjenter var for utstrakt. At situasjonen i mange fengsler rundt omkring er prekær i forhold til for eksempel sykemeldinger, var det flere av informantene som kunne bekrefte. Selv merket jeg også dette ved Ullersmo fengsel. Der var det et stort behov for ekstrabetjenter, og jeg husker at det til tider ble så mange forespørsler at det hendte jeg måtte si nei.

Bruk av ufaglært arbeidskraft har også vært oppe i media. Blant annet på TV2 nyhetene 29. januar 2006 ble dette kritisert, hvor man mente den store andelen ekstrabetjenter var en trussel mot sikkerheten. Der ble det bekreftet at ufaglærte betjenter ikke fikk grunnleggende sikkerhetsopplæring. Dette kan jeg også selv stadfeste. Opplæringen min ved Ullersmo fengsel varte kun i to dager, totalt ca. 10 timer, noe jeg anser som betenkelig. At opplæringen derimot varierer stort fra fengsel til fengsel, ble bekreftet under samtalene jeg hadde med mine informanter. Helene fortalte blant annet at i det fengslet hvor hun hadde begynt som ekstrabetjent, så hadde hun hatt fem dager med teori og fem dager med opplæring i anstalten. Eirik sa følgende om opplæringen:

Det er nok for dårlig opplæring for å jobbe i fengsel. Det er det. Den gangen jeg begynte så syntes jeg nok det nesten var for mye, men når jeg ser på det i dag så er det ikke bra nok. Her går vi tre år på skole (her tar informanten også med pliktåret) for å lære hvordan vi skal jobbe, også kommer en ekstrabetjent sånn som du i to dager og skal gjøre den samme jobben. Enten så er det for dårlig i fengslet eller så er det for dårlig på skolen her (KRUS). Det er ikke noe vits i å gå tre år på skole, hvis man kan gjøre det på to dager.

Mari sa følgende om bruken av ufaglærte:

Jeg synes det er ganske håpløst at det er så mange ekstrabetjenter i et fengsel. Jeg synes det er veldig ålreit at folk får prøvd seg som ekstrabetjent, sånn at de finner ut om det er noe for dem eller ikke, men jeg synes det er litt for utstrakt bruk av det i forhold til faglærte. Vi får jo ganske mye rart som sommervikarer og sånne ting. Vi har jo hatt sommervikarer som har gitt bort nøklene til innsatte, fordi de ikke har fått opp døren selv. Det er mye rart. Innsatte gleder seg til sommervikarene kommer (ler).

Elfrid mente også at den store andelen ekstrabetjenter gikk utover sikkerheten, samtidig som hun mente det undergraver yrket:

Ja, jeg tror nok det går litt utover sikkerheten. Det er jo klart de blir jo opplært til dette, i hvert fall delvis. Men jeg synes det er dumt at de bruker dem så mye. Jeg tror det er det som skjer også, i stedet for å bruke oss. Utdannelsen faller litt mellom to stoler, liksom. Den blir liksom ikke så mye verdt, eller hva du skal kalle det. Og det er jo litt synd. Hvis du skal oppnå respekt som de andre yrkene har, så bør ikke det være så fremtredende, liksom. Vi diskuterte det faktisk i går, noen aspiranter. Der var det en som sa det, og det har jeg egentlig ikke tenkt over før nå, at tollere og Securitas og sånn, tollere vet jeg ikke men i hvert fall Securitas, der får du ikke jobbe før du har gått igjennom kurs. Og politi kan du jo ikke bli, der får du ikke komme. Det har jo blitt høgskole også, da. Det er det jo snakk om at dette også skal bli (KRUS), men jeg tror de har et stykke å gå (...) Men hos oss kan de komme med en gang. De trenger ikke noe kurs eller noe lignende. Det henger jo ikke på greip. De bør snu litt om på det. I hvert fall hvis det skal bli høgskole. Det er ennå en litt lang vei å gå, tror jeg.

Ivar var også inne på dette:

Jeg synes det er dumt å bruke ufaglærte over tid (...) Det er jo ikke sånn i politiet at det løper ufaglærte rundt på gaten og kjører politibil og koser deg. Så jeg synes det er helt på trynet.

Her ser vi at informantene kanskje føler at kompetansen deres ikke blir verdsatt, fordi man i stor grad benytter seg av ekstrabetjenter. Elfrid mente utdannelsen fra KRUS «falt mellom to stoler», og Eirik mente det var tull å skulle måtte gå flere år på KRUS når ufaglærte bare kunne valse inn og gjøre den samme jobben. Elfrid var også inne på at yrket mistet noe av sin respekt ved å ta inn ufaglært arbeidskraft. Resultatet av dette kan være en følelse av betydningsløshet hos betjentene. De kan føle at bruken av ekstrabetjenter undergraver yrket deres, noe som igjen kan føre til mangel på yrkesstolthet (Grøvdal (2001) og Crawley (2004) skriver også om fengselsbetjenters mangel på yrkesstolthet og følelse av å ikke bli verdsatt).

Her følger det igjen en diskrepans i svarene. Hvordan kan betjentene føle seg trygge på jobb når de mener ufaglærte utgjør en trussel mot sikkerheten?

6.4. KRUS

Når det gjaldt utdanningen ved KRUS, var det ingen av informantene mine som var utelukkende positive. Fem av mine åtte informanter var faktisk ganske kritiske til skoleringen med tanke på sikkerhetsaspektet. Einar begynte å plystre når jeg spurte om skoleringen ved KRUS var god nok med tanke på sikkerheten og fortsatte slik:

Hm. Du skal ikke vise det for Føsker? (direktør ved KRUS). Neida, nei. [Ja, jeg skal jo skrive om det her.] Men ikke navn? [Nei, de vil ikke vite, men du vil sikkert kjenne deg igjen hvis du leser oppgaven.] Ja, men det er jo greit. [Mener du KRUS er bra nok?] Nei! [Hvordan da?] Det er null. Sikkerheten lærer vi på førsteåret (i praksisåret hvor aspirantene blir utplassert i ulike fengsler). [Men hva er det dere driver med nå da, når dere har teoriår?] Hva har vi hatt da? Levekårsundersøkelser, etikk og moral, jus, nå har vi hatt miljøarbeid, kontaktbetjent. Eneste sikkerheten vi har er jo pasifisering. Og det er jo slåssing. Så sikkerhetstankene fikk vi jo inn på førsteåret (...)

Hadde de tatt inn Hagen som er direktør på Ringerike og bare hatt noen forelesninger. Kjørt noen videoer som viser hva man ikke skal gjøre, sånn som vi gjør på SIF'en (prosjekt angående sikkerhet i fengsel). Det hadde vært kjempebra, men det er glemt. [Så det er ikke noe sånt?] Nei, jeg har i alle fall ikke fått med meg noe, og jeg har ikke sovnet i noen timer ennå, så jeg håper ikke jeg har gått glipp av noe (spøkefull). Nei, det er dårlig, rett og slett. Så det er egentlig skremmende.

Frank sa dette:

Jeg har vel ikke lært noe om sikkerhet dette året, altså her (KRUS) fra januar av. I hvert fall ikke sånn konkret. [Dere har ingen fag som dreier seg om sikkerhet?] Nei, men i fjor så hadde vi jo det. Men det er jo opp til hvert skolefengsel som har sine forelesere (...) Det skulle nok gjerne kanskje vært mer lagt vekt på sikkerhet. Det skulle nok vært mer lagt vekt på alt på en måte. Jeg sier ikke at sikkerheten skal ta over for at vi skal ha mindre etikk, eller mindre jus, eller mindre kriminalkunnskap. Det må komme inn det også.

I denne forbindelse mente Frank at det kanskje ikke ville ha vært så dumt å utvide utdanningen til tre år, slik at det kunne bli mer fokus på sikkerhetsaspektet. Dette var det imidlertid delte meninger om blant informantene. Noen mente det motsatte, hvor de syntes utdanningen burde komprimeres og være mer intensiv. Mari svarte dette når jeg spurte henne om utdanningen ved KRUS er bra nok med tanke på sikkerheten:

Ja (drar litt på det), til en viss grad. Det blir ikke lagt så mye fokus på sikkerhet her på KRUS. I praksisåret så ble det jo det, da var det veldig mye fokus på sikkerhet. Når vi var her på forkurs, så ble det jo ikke nevnt med et ord. Og det var jo litt spesielt for oss som ikke hadde vært i et fengsel før. Så tenkte vi: 'Jøssenavn, hva er det her for noe, skal vi ikke jobbe i et fengsel?'. Men det ble jo tatt igjen på praksisåret, da. Mens på KRUS så er det mer fokus på rehabilitering og resosialisering og den biten. De rosebilder det kanskje lite grann. Alt skal bli så fint og flott. Det er jo fint det, men...

Elfrid begynte å snakke om utdanningen på eget initiativ tidlig i intervjuet, uten at jeg hadde stilt henne spørsmål om dette først. Hun sa følgende:

Jeg må bare si noe om sikkerheten. Vi var jo på forkurs i fjor, før vi gikk ut i praksisåret. [Hvor lenge var det?] Én måned først her i januar i fjor. Og så reiste vi til de forskjellige praksisplassene. Da hadde vi så lite om sikkerhet. I de fire ukene vi var her i hele januar, så tror jeg vi hadde om sikkerhet den siste dagen vi var her på skolen. Det husker jeg vi diskuterte etterpå. Det synes jeg er litt dårlig. [Har dere sagt det videre til skolen?] Ja, vi har sagt det videre til skolen. [Hva sier de, da?] Nei, på fire uker så skal de jo ha et program. Det har jeg glemt å spørre om faktisk, men jeg tror de som har gått forkurs nå i år hadde mer. Jeg tror de gjorde litt om på det faktisk.

Som vi nå har sett, var flere av mine informanter kritiske til skoleringen ved KRUS med tanke på sikkerheten. De mente at det burde ha vært et større fokus på ansattes sikkerhet under forkurset og i teoriåret i utdanningen. Likevel innrømmet informantene at praksisåret ga dem en bra innføring i sikkerhetstankegangen. Til tross for en mer grundig teoretisk innføring i sikkerhet, tror jeg likevel praksis alltid vil være den beste måten å møte virkeligheten på. Sykes er også inne på dette i sin bok, hvor han mener det vil være vanskelig å skulle forberede en person fullt ut på fengselsbetjentrollen ved hjelp av teori: «A brief period of schooling can familiarize the new guard with the routines of the institution, but to prepare the guard for the realities of his assigned role with lectures and discussions is quite another matter» (Sykes, 1974:61). Samtidig tror jeg en god kombinasjon av teori og praksis vil være den beste løsningen. At mine informanter etterlyste dette, tyder også på at de så det slik.

Crawley nevner blant annet viktigheten av at betjenter får en habil utdanning, slik at de kan møte utfordringene i jobben på en tilfredsstillende måte. Hun skriver at for å for eksempel kunne håndtere og kontrollere innsatte effektivt, er det av stor betydning å kunne forstå deres adferd og problemer. Derfor ser hun det som viktig å gi betjentene skolering på området av sikkerhetsmessige hensyn (Crawley, 2004:59). Bødal og Fridhov (1991) er også opptatt av kunnskap og forståelse i sin rapport om sikkerhetsavdelingen ved Ullersmo fengsel, hvor de kommer med forslag om et nytt innsetningsreglement som vil åpne for et mer aktivt fellesskap med de innsatte. Dette krever derimot en skikkelig skolering av betjentene, noe de ser som et viktig bidrag til å øke den fysiske sikkerheten for ansatte:

Vi legger vekt på at sikkerhet ikke bare må fremmes gjennom formell kontroll, men inne i avdelingen også gjennom uformell kontroll, det vil si nærhet og samhandling mellom ansatte og innsatte. Det vil bety økt kommunikasjon mellom innsatte og ansatte i avdelingen (...) Forslaget vil stille langt større krav til de ansatte i form av vilje og evne til å samhandle med

fangene, bl.a. ved gruppesamtaler og annen kommunikasjon som de må trenes opp til, slik at de kan ha den nødvendige sosiale trygghet. Gjensidig kunnskap og forståelse vil også bidra til økt fysisk sikkerhet i avdelingen (Bødal og Fridhov, 1991:114-115).

Igjen må jeg tilbake til den røde tråden i dette kapitlet. Hvordan kan informantene føle seg trygge på jobb, når de mener deler av utdanningen er mangelfull i forhold til den sikkerhetsmessige opplæringen?

6.5. Statisk og dynamisk sikkerhet

Når det gjaldt den statiske og den dynamiske sikkerheten, var det delte meninger blant informantene om de syntes dette var godt nok. Noen svarte at de syntes sikkerheten var rimelig god og ivaretatt, mens andre mente dette var varierende, for dårlig eller burde vært bedre. Dette var en kritikk av for eksempel kameraer og alarmer som ikke virket (statisk sikkerhet), og en kritikk av lav bemanning som gjorde at betjentene ikke fikk tid til å være med i fellesskapet sammen med innsatte (dynamisk sikkerhet). På spørsmål om hva mine informanter mente om den dynamiske sikkerheten, svarte flere at de ikke syntes den var tilfredsstillende. Einar sa dette når jeg spurte om relasjonen mellom ansatte og innsatte er god nok:

(...) nei, på grunn av bemanning. Og når vi først har mulighet til å prate med innsatte, så har vi faktisk behov for å sette oss ned og ta fem minutter. Vi løper så ræva kipper. Det er så lett for de som sitter og gir ut penger, de vet jo ikke hva som skjer ute i anstaltene. De sitter jo bare der i Oslo og gir ut penger. Hadde de visst hvordan vi jobbet, så tror jeg de hadde gitt oss noe mer.

Helene sa dette når jeg spurte om hva hun mente om ansattes sikkerhet i norske fengsler:

At den er varierende. Det spørres litt hva slags anstalt du er på, hva slags opplevelse du får av sikkerheten. Jeg som har jobbet på restriktive fengsler, synes jo at sikkerheten i all grad er ivaretatt. Jeg går ikke noe sted uten overfallsalarm, mens andre steder så har man opplevd at alarmer ikke virker og at ansatte da ikke gidder å gå med alarmer sin. Dette har jeg hørt om, men ikke opplevd der jeg har vært. Men jeg tror den er litt varierende fra hva slags anstalt du er på.

Frank sa følgende:

Sånn som jeg har erfart det, kan det gjerne virke som om at sikkerheten er bra, men den kunne nok ha vært bedre, mye bedre. Både med tanke på opplæring og med tanke på utstyr. Et eksempel er jo Nokas-innsatte som kommer med politiet inn i fengsler med høyt sikkerhetsnivå. De kommer inn med bevæpning, gjerne pansrede biler. Så leverer de innsatte i fra seg hos oss, og så skal vi møte de med kanskje to faste betjenter og en ekstrabetjent. Bevæpning er jo en ting, for dette har noe med sikkerhetsvurdering i det sivile, altså utenfor (...) men det blir en voldsom stor distanse mellom at de (politiet) kommer inn med dem helt på tuppa, mens vi kommer: 'Jada, bare... ', ikke sant. Så det kunne nok vært en større likhet der da, for vi er jo mennesker vi også.

Atter en gang er svarene motsetningsfylte. Hvordan kan informantene føle seg trygge på jobb, når flere mener den statiske og dynamiske sikkerheten er langt fra optimal?

6.6. Mulige forklaringer

Det som har vært poenget med å dra frem disse punktene, er å vise diskrepansen i mine informanters svar. Hvordan kan de ha en så sterk trygghetsfølelse når de er kritiske til bemanningen, bruk av ufaglærte, KRUS, den statiske og den dynamiske sikkerheten? For å kunne føle seg trygg på jobb anser jeg det som naturlig at disse faktorene er intakte. Å ha en forklaring på dette er imidlertid vanskelig, men jeg vil prøve meg på noen mulige tolkninger. Én mulig forklaring i forhold til trygghetsfølelsen og et ønske om bedre bemanning kan være hva Grøvdal antyder, nemlig personalpolitiske årsaker (se punkt 6.2.). Andre mulige forklaringer på kontrastene i informantenes svar kan være, som jeg nevnte under punkt 6.1., at fengselsbetjentene sjelden kommer ut for truende situasjoner, og dermed føler de seg trygge i jobbsituasjonen til tross for at de ser et forbedringspotensial i forhold til å øke antall betjenter på jobb, minske bruken av ufaglærte, få bedre sikkerhetsopplæring ved KRUS, samt bedre den statiske og dynamiske sikkerheten. Elfrid var en av dem som ikke hadde opplevd vold eller trusler, verken mot seg selv eller kolleger. Hun sa følgende:

Jeg tror det er lite fysisk vold i fengsel mot fengselsbetjenter, uten at jeg har noen statistikk på det. Jeg tror vi løser mye før det kommer så langt (...) Jeg må jo si at de innsatte oppfører seg fint. Ikke det at jeg hadde sett for meg slåsskamp hver dag i fengslet. Jeg vet ikke hva jeg hadde forventet meg heller, men jeg synes det går stort sett greit når du tenker på hvor mye folk du har samlet i et rom under ett tak, liksom. Og alt fungerer, det synes jeg egentlig er bra. Og det tror jeg er takket være ansatte. Altså vår kunnskap, tror jeg er viktig der. Ja, hvordan vi møter dem, holdninger, i det hele tatt. Derfor tror jeg vi gjør en god jobb. De fleste tror jeg gjør en god jobb for å få det her til å fungere.

Her ser vi at Elfrid mente fengselsbetjentenes kompetanse i høy grad bidrar til at fengselssystemet fungerer forholdsvis smertefritt. Å besitte kunnskap kan igjen ses på som et bidrag til den trygghetsfølelsen informantene innehar. I tillegg til dette syntes Elfrid det var lite vold mot ansatte med tanke på sammensetningen av ulike innsatte under samme tak. Helene var også av denne oppfatning og syntes det gikk over all forventning. Samtidig syntes hun at man må forvente uoverensstemmelser med tanke på en slik heterogen gruppesammensetning:

(...) Jeg har vel sammenlignet det med Big Brother av og til. Altså, du setter sammen vilkårlige antall mennesker, også skal de leve sammen tett i tett i et ganske lukket miljø, også forventer man at det skal gå bra. Altså, du setter sammen pedofile, voldsmenn, ransmenn, narkomane, hvitsnippforbrytere, utlendinger, rasister inn på en liten plass, også forventer du at det skal gå bra. Det gjør jo ikke det. Jeg synes på en måte det er ganske naivt (...)

Coyle er også inne på dette i sin bok:

However, it needs to be recognized that prisons hold large numbers of people, most of whom have little in common other than their experience of the court system, in conditions of close confinement with very little private space. In such circumstances it is inevitable that from time to time there will be clashes of personality and disagreements which result, even in the best managed prison, in tension which can erupt into violence among prisoners or between prisoners and staff (Coyle, 2005:7).

Med tanke på dette er også Coyle overrasket over hvor sjelden det egentlig forekommer uroligheter i fengslene:

Groups and individuals who would not normally mix with each other are thrown into close proximity. Even among families or close friends life in such a hot house would be liable to provoke tensions and to lead to occasional verbal or even physical violence. In a prison setting one also has to factor in the possibility of clashes between different ethnic, racial or criminal groupings. Taking all of these features into account one is entitled to be surprised, not that disorder occurs in prisons from time to time, but that it occur so infrequently (Coyle, 2005:139).

Til tross for fengslenes struktur forekommer det altså sjelden kritiske episoder, men det vil imidlertid alltid være et tilstedeværende potensial for vold og uroligheter. I denne forbindelse ønsker jeg å trekke en parallell til boken *Politiblikket*, hvor Finstad skriver om *verstefallsteorien* (Finstad, 2000:323). I hennes sammenheng handler det om hvordan politiet er i en føre-var-beredskap, noe som i stor grad bestemmer politiblikk og politihandling. I likhet med at deler av politifolks arbeid inneholder kimen til at noe kan gå galt, innebærer også fengselsbetjenters arbeid en viss risiko (se punkt 3.1. for risikobegrepet). Det gjelder derfor å være forberedt, hvor nettopp nevnte teori handler om å planlegge for det verste, selv om det verste ikke er typisk. Å være beredt og vite at man kan takle kritiske situasjoner, blir en viktig del av trygghets- og selvfølelsen. Om dette skriver Finstad:

Et nødvendig tiltak er å gi politifolk opplæring i å kunne takle det vanskeligste selv om det vanskeligste ikke er det typiske (...) Å vite at man mestrer også de mest kritiske utfordringene til punkt og prikke betyr noe for politifolks følelse av å kunne mestre (Finstad, 2000:328).

Realiteten er likevel at det verste ikke er vanligst. Fengsler er størsteparten av tiden ikke-voldelige og dermed et trygt sted å være. Dette konkluderer også Coyle med, hvor han skriver at det til tross for sammensetningen av ulike kriminelle med et tilstedeværende potensial for bråk, overraskende sjelden forekommer spetakkel: «(...) All of this adds up to a volatile cocktail, where there is an ever present potential for violence and disorder. Yet the reality is that most prisons are safe and non-violent for most of the time» (Coyle, 2005:133).

Dette tror jeg også kan være en forklaring på at mine informanter svarte et klinkende klart ja, når jeg spurte om de følte seg trygge på jobb. Til tross for at de var kritiske til bemanningen, bruk av ufaglærte, sikkerhetsopplæringen ved KRUS, samt den statiske og dynamiske sikkerheten, så tror jeg informantene bevarer trygghetsfølelsen nettopp fordi det ikke er så ofte at betjenter opplever noe som er veldig skremmende, eller at det forekommer kritiske situasjoner hvor det er fare for egen sikkerhet.

7. AVSLUTNING

7.1. Oppsummering

Som vi har sett i denne oppgaven blir arbeidet som fengselsbetjent forbundet med en viss yrkesrisiko, da ansatte innenfor kriminalomsorg i anstalt hevdes å være mer utsatt for vold og trusler enn det man kan forvente for andre grupper yrkesaktive. Likevel så vi at samtlige av mine informanter følte seg trygge på jobb. Dette til tross for en del kritiske uttalelser i forhold til sikkerhetsaspektet. Denne trygghetsfølelsen så jeg imidlertid i sammenheng med at det stort sett hersker fred og fordragelighet i fengslene. Fengsel som arbeidsplass er som regel ikke farlig, og betjenter er av den grunn ikke redde for å gå på jobb.

Når det gjaldt kvinner i fengselsvesenet, hadde samtlige av informantene positive holdninger til dette, men det ble likevel gitt uttrykk for en viss skepsis med tanke på sikkerheten. Dette var en skepsis som ble delt av kvinnene selv. Betenkelighetene gikk først og fremst ut på at kvinner som regel er fysisk svakere enn menn, og dersom det skulle skje noe der det trengtes fysisk styrke, så ville en kvinnelig betjent ofte komme til kort. Likevel har det, i følge Zimmer (1987), ikke vært rapportert om noen reduksjon av sikkerhet i fengsler etter at kvinner kom på banen og begynte å arbeide som fengselsbetjenter (Zimmer referert i Ommedal og Wadseth, 2001:24). Grøvdal på sin side viser blant annet til Kissel og Katsampes (1979) og Alpert (1987), som viser at kvinnelige betjenter ser ut til å ha en positiv effekt på miljøet i fengslene: «Altoverveiende kan en si, at kvinners tilstedeværelse i fengslet er mer et pluss enn et minus» (Alpert referert i Grøvdal, 2001:66-67). Ut i fra mine informanters svar måtte jeg imidlertid konkludere med at en kvinneandel på maks 50 % eller gjerne mindre, ble ansett som en passende andel. De ga uttrykk for at følelsen av sikkerhet ville synke proporsjonalt med en økning av andel kvinner over denne grensen.

På spørsmål angående fordeler og ulemper ved henholdsvis kvinnelige og mannlige fengselsbetjenter, fikk jeg svar som bar preg av tradisjonelle kjønnsstereotyper. For eksempel menn som barske og myndige og kvinner som empatiske og omsorgsfulle. Det må likevel legges vekt på at slike kategoriseringer kan gi et feilaktig bilde av virkeligheten, da dette kan være mer en stereotypisering og myte enn en realitet.

Når det gjaldt fengselstilværelsen, mente informantene at det i mer eller mindre grad eksisterte en machokultur. Maskulinitet er et uttrykk for autoritet og makt, og det kan tenkes at fengselsbetjenter ønsker å fremtone yrket sitt som maskulint, ettersom dette kan være statusgivende. Inntoget av kvinnelige betjenter vil derimot kunne være med på å redusere machopreget, noe som vil kunne true den tradisjonelle maskulinitetskulturen. Det var likevel delte meninger blant informantene om kvinnelige betjenter utsettes for stigmatisering på grunn av manglende maskuline egenskaper.

Før jeg startet skriveprosessen, var jeg nødt til å velge vinkling på oppgaven. Et slikt valg innebærer at man må velge bort noe annet. Temavalg, avgrensning og ikke minst tidspress, har derfor gjort at deler av intervjumaterialet ikke er blitt brukt. Dette er innfallsvinkler som i enda større grad kunne ha utdypet oppgaven. For eksempel har jeg ikke hatt mulighet til å gi plass til mine informanternes svar i forhold til spørsmål angående ledelsen, sikkerheten i forhold til besøk inn i fengslene, medias fremstilling av sikkerheten, hvordan ansatte og innsatte selv kan forebygge vold og trusler osv. (se intervjuguiden for konkrete spørsmål rundt dette, vedlegg 10). På grunnlag av intervjumaterialet og valg av perspektiv, synes jeg likevel at jeg har fått med meg de viktigste trekkene.

Utgangspunktet for denne avhandlingen var å skrive om fengselsbetjentes sikkerhet, hvor jeg ønsket å trekke inn betydningen av kjønn. Målet var å få et innblikk i mine informanternes oppfatning av sikkerheten for seg selv som blivende fengselsbetjenter. I den forbindelse har jeg derfor gitt forholdsvis mye plass til aspirantenes egne utsagn om sikkerheten, samt deres meninger om kvinnelige fengselsbetjenter. Her synes jeg selv å ha lykket med å få frem et bilde av informantenes opplevelser og tanker, men det må likevel tas i betraktning at dette er blitt til min egen fortelling, og jeg har ingen forutsetning for å vite om menneskene jeg har intervjuet vil godta mine fortolkninger. Det viktigste poenget med at dette er min fortelling, er imidlertid at jeg har tematisert intervjumaterialet innenfor en ramme jeg selv har funnet fruktbar. Å konstruere en fortelling er forskerens frihet til å utvikle og utforske temaer som forskeren selv mener er fruktbare ut fra et tilgjengelig datamateriale. Dette har man også rett til, selv om det alltid er et hensyn å ta at informantene skal kunne kjenne seg igjen i fremstillingen.

LITTERATURLISTE

Alvesson, Mats og Dan Kärreman (2005): «At arbejde med mysterier og sammenbrud: Empirisk materiale som kritisk samtalepartner i teoriudvikling». I: *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer (red.). København: Hans Reitzels Forlag.

Bakkeng, Marius (2003): «Risiko – prisen for alt». I: *AKADEMIET. Tverrfaglig Studentlektyre*. Nr. 12/2003. URL: <http://www.aka.uib.no/aka122003/akademi2.asp> [Lesedato: 24.2.2007].

Basberg, Cecilie E. (1999): *Omsorg i fengsel?* Oslo: Pax Forlag.

Beck, Ulrich (2001): *Risikosamfundet – på vej mod en ny modernitet*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, Pierre (1996): «Om symbolsk makt». I: *Kopisamling, del 1, KRIM 4001, Sentrale teoretiske perspektiver i kriminologi* (2004). Oslo: Institutt for kriminologi. Universitetet i Oslo.

Brandth, Berit og Elin Kvande (2003): *Fleksible fedre. Maskulinitet, arbeid, velferdsstat*. Oslo: Universitetsforlaget.

Breakwell, Glynis M. (1995): *Møte med fysisk vold i den profesjonelle hverdag*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Bødal, Kåre og Inger Marie Fridhov (1991): *For sikkerhets skyld: om sikkerhetsavdelingen på Ullersmo*. KS-serien nr. 2/1991. Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett.

Caplex. URL: <http://www.caplex.no/Web/ArticleWiew.aspx?id=9327349> [Lesedato: 25.1.2007]. (I).

Caplex. URL: <http://www.caplex.no/Web/ArticleWiew.aspx?id=9300903> [Lesedato: 8.2.2007]. (II).

Christie, Nils (2000): *Kriminalitetskontroll som industri. Mot GULAG, vestlig type*. Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (2001): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (2004): *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Connell, Robert W. (2005): *Masculinities*. California: University of California Press.

Coyle, Andrew (2005): *Understanding prisons. Key issues in policy and practice*. Maidenhead: Open University Press.

Crawley, Elaine (2004): *Doing Prison Work. The public and private lives of prison officers*. Cullompton: Willan Publishing.

Ericsson, Kjersti (1997): «Vitenskap og samfunn». I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag.

Ericsson, Kjersti (2000): «Maskulinitet, kvinnelighet og kontroll». I: *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt*. Nr. 4/2000, 28. årgang, s. 7-43.

Ervik, Randi (1997): «Rusmidler og kriminalitet». I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag.

Fangen, Katrine (1997): *Fra erfaringsnær til kritisk fortolkning som samfunnsvitenskapelig utfordring*. Bind nr. 10. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

Farnworth, Louise (1992): «Women Doing a Man's Job: Female Prison Officers Working in a Male Prison». I: *Gender and Prisons*. Dana M. Britton (red.). (2005). Aldershot: Ashgate.

Finstad, Liv og Anne Lise Gjetvik (1980): *Varetektsfanger forteller*. Oslo: Universitetsforlaget.

Finstad, Liv (1997): «Kriminologiens kvalitative kunnskapskilder». I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag.

Finstad, Liv (2000): *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag.

Foucault, Michel (2001): *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal.

Giertsen, Hedda (1997): «Vold». I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag.

Gjeruldsen, Katharina (2005): *En studie av dilemmaer i et åpent fengsel*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Glavind Bo, Inger (2002): «At sette tavsheder i tale – fortolkning og forståelse i det kvalitative forskningsinterview». I: *Liv, fortelling, tekst. Strejftog i kvalitativ sosiologi*. Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen og Annick Prieur (red.). Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Goffman, Erving (2001): *Anstalt og menneske. Den totale institution socialt set*. København: Jørgen Paludans Forlag.

Groven, Gøril (1997): «Kap. 2: Teoretisk analyse». I: *Blandingskompendium, del I, SOS 4400, Nære relasjoner i endring* (2006). Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

Grønvold, Christian (2006): *Hva gjør en fengselsbetjent?* URL: <http://www.krus.no/no/Fengselsskolen/Bli-fengselsbetjent/Hva-gjor-en-fengselsbetjent/> [Lesedato: 5.2.2007]. (I).

Grønvold, Christian (2006): *Hva kreves for å bli fengselsbetjent?* URL: <http://www.krus.no/no/Fengselsskolen/Bli-fengselsbetjent/Hva-kreves-for-å-bli-fengselsbetjent/> [Lesedato: 9.2.2007]. (II).

Grøvdal, Yngvil (2001): *Sånn er det bare! En kvalitativ studie av fengselsbetjenters arbeid.* Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Avdeling for rettssosiologi. Skriftserie nr. 67/2001. Universitetet i Oslo.

Hammerlin, Yngve og Thomas W. Strand (2005): *Vold mot tilsatte i kriminalomsorgen 2004.* Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS). KRUS Rapport, nr. 2/2005.

Hansen, Arve-E. (2003): «Straffende omsorg». I: *Materialisten. Tidsskrift for forskning, fagkritikk og teoretisk debatt.* Nr. 3, 4/2003, 31 årgang, s. 119-135.

Holme, Idar Magne og Bernt Krohn Solvang (1998): *Metodevalg og metodebruk.* Tano Aschehoug.

Høigård, Cecilie (2005): «Et kjønnnet politi». I: *Nytt politi? En kommentert bibliografi over nyere nordisk politiforskning.* Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Avdeling for kriminologi. K-serien nr. 2/2005. Universitetet i Oslo.

Johnsen, Berit (2001): *Sport, Masculinities and Power Relations in Prison.* Oslo: The Norwegian University of Sport and Physical Education.

Jon, Nina (2005): *En skikkelig gutt: arbeidet med å forme en passende maskulinitet. Foldin Verneskole 1953-1970.* Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Jurik, Nancy C. (1985): «An officer and a lady. Organizational barriers to women working as correctional officers in men's prisons». I: *Social Problems.* Nr. 32, s. 375-388.

KRUS arkiv: *Søkere til aspirantopptak ved Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS.*

KRUS historie (2006). URL: <http://www.krus.no/no/Om-KRUS/KRUS-historie2/> [Lesedato: 9.2.2007].

Kvale, Steinar (2005): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Larsen, Guri (1997): «Innvandrete folkeslag og kriminalitet». I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag.

Liebling, Alison og David Price (2001): *The Prison Officer*. [S.I.]: Prison Service Journal.

Lomell, Heidi Mork (2005): *Fra Panoptikon til Disney world*. Forelesning. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, 16.9.2005.

Mathiesen, Thomas (1964): *The Defences of the weak. A sociological Study of Aspects of a Norwegian Correctional Institution*. London: Tavistock.

McMahon, Maeve (1999): *Women on guard. Discrimination and Harassment in Corrections*. Toronto: University of Toronto Press.

Messerschmidt, James W. (2001): «Masculinities, Crime, and Prison». I: *Prison Masculinities*. Dan Sabo, Terry A. Kupers og Willie London (red.). Philadelphia: Temple University Press.

Nordang, Ingvild (2005): *Skjønn og kjønn. Om klager til Ligestillingsombudet på ansettelse i politi- og lensmannsetaten 1980-2004*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Olaussen, Leif Petter (2000): «Bokanmeldelse». I: *Kromnytt*. Nr. 1/2000, s. 27.

Om KRUS (2006): URL:<http://www.krus.no/omkrus/> [Lesedato: 24.1.2007].

Ommedal, Siv og John Petter Wadseth (2001): *Arbeidsmiljø i et toppsikret fengsel. Konfrontasjoner, utbrenthet og mestring*. Bergen: Det psykologiske fakultet. Universitetet i Bergen. URL:<http://www.ub.uib.no/elpub/2001/h/300002/Hovedoppgave.pdf> [Lesedato: 5.2.2007].

Prieur, Annick (1990): *Om dybdeintervjuer – på bakgrunn av en undersøkelse om menn som kjøper sex*. Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett. Stensilserie nr. 61. Universitetet i Oslo.

Prieur, Annick og Carsten Sestoft (2006): *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag.

Sykes, Gresham M. (1974): *The Society of Captives. A Study of a Maximum Security Prison*. New Jersey: Princeton University Press.

Taule, Ragnvald (1996): *Escolas Ordbok*. Indre Arna: Escola Forlag.

Wangensteen, Julie Lien (2006): «Fangevokteren». I: *Stud.Jur.* Nr. 1/2006, 71. årgang, s. 43-46.

Whitehead, Stephen M. og Frank J. Barrett (2001): «The Sociology of Masculinity». I: *Kopisamling, del 2, KRIM 4001, Sentrale teoretiske perspektiver i kriminologi* (2005). Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Widerberg, Karin (1992): «Teoretisk verktøykasse. Angrepsmåter og metoder». I: *Kopisamling, del 2, KRIM 4001, Sentrale teoretiske perspektiver i kriminologi* (2005). Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Widerberg, Karin (1994): *Kunnskapens kjønn*. Oslo: Pax Forlag.

Widerberg, Karin (2000): «Kap. 29: Køn og samfund». I: *Kopisamling, del 2, KRIM 4001, Sentrale teoretiske perspektiver i kriminologi* (2005). Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.

Widerberg, Karin (2001): *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Widerberg, Karin (2001): «Kunskapens kön – ett generationsperspektiv». I:
Blandingskompendium, del 2, SOS 4400, Nære relasjoner i endring (2006). Oslo: Institutt for
sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Meldeskjema til NSD (personvernombudet)

Vedlegg 2: Kvittering fra NSD

Vedlegg 3: Søknad til Kriminalomsorgen region nordøst

Vedlegg 4: Kvittering fra Kriminalomsorgen

Vedlegg 5: Svar fra Ullersmo fengsel

Vedlegg 6: Søknad til Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS

Vedlegg 7: Svar fra KRUS

Vedlegg 8: Informasjonsskriv/forespørsel til informanter

Vedlegg 9: Samtykkeerklæring

Vedlegg 10: Intervjuguide

Vedlegg 11: Logo

Antall ord i oppgaven: 44837

